

Міністерство освіти і науки України

Мелітопольський державний педагогічний університет  
імені Богдана Хмельницького

Кафедра права

Попенко Я.В., Солов'євич І.В., Беседіна І.В.

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА:  
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ  
ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 081 «ПРАВО»

Запоріжжя, 2023

УДК 340.12 (091) (072)

Попенко Я.В., Солов'євич І.В., Беседіна І.В. Історія держави і права: навчально-методичні матеріали для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право». Запоріжжя : МДПУ ім. Б.Хмельницького, 2023. 85 с.

Навчально-методичні матеріали рекомендовані для підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 081 Право є розширеним варіантом програми дисципліни і включають такі елементи: робочу програму освітнього компоненту; розгорнутий виклад основних питань лекційного курсу; питання для обговорення, методичні завдання та література для підготовки до семінарських занять; тематика самостійної роботи здобувачів вищої освіти; теми рефератів та електронних презентацій, теми і питання для підготовки до іспиту.

Матеріали підготовлені у відповідності з вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу на основі компетентнісного підходу.

Навчально-методичні матеріали розраховані для здобувачів вищої освіти освітньо-професійної програми Право першого курсу денної та заочної форм навчання.

#### **Рецензенти:**

**Шатіло Володимир Анатолійович** – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного та адміністративного права Національного транспортного університету, Заслужений юрист України;

**Срібняк Ігор Володимирович** – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Київського університету імені Бориса Грінченка, Заслужений діяч науки і техніки України;

Затверджено на засіданні кафедри права, протокол № 7 від 5.01.2023 р.

## ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Структура навчального процесу	5
РОЗДІЛ 2. «Історія держави і права» як обов'язків освітній компонент освітньої програми 081 Право	8
РОЗДІЛ 3. Програма освітнього компоненту	15
РОЗДІЛ 4. Лекційний курс	35
РОЗДІЛ 5. Інструктивно-методичні матеріали до семінарських занять	44
РОЗДІЛ 6. Методичне забезпечення самостійного опрацювання навчального матеріалу	57
РОЗДІЛ 7. Теми рефератів та презентацій	70
РОЗДІЛ 8. Перелік питань для складання екзамену	76
РОЗДІЛ 9. Рекомендована література	81
РОЗДІЛ 10. Інформаційні ресурси в інтернеті	84

## ВСТУП

Говорячи про необхідність вивчення такого освітнього компоненту як «Історія держави і права», слід акцентувати увагу та тому, що це потрібно, в першу чергу, для того, щоб глибше зрозуміти справжню цінність власної сучасної державності та незалежності. Більше того вміти прогнозувати основні тенденції її розвитку в найближчому майбутньому. В широкому розумінні наше сьогодення мало чим відрізняється від минулого та, можливо, і майбутнього. Воно лише виступає важливою віхою в історії розвитку України. Фактично сьогодення, втілюючи в собі різнопланові, складні, часом надто суперечливі тенденції минулого, заперечує віджиле, наділяє перспективне іншою якістю, породжуючи тим самим нові тенденції та явища, які, у свою чергу, закладають передумови майбутнього.

Відповідно, для того щоб зрозуміти сучасні держави і правові системи, слід знати, яким чином вони виникали, які основні історичні етапи у своєму розвитку вони пройшли, які причини (географічні, економічні, політичні, соціально-культурні тощо) впливали на їхнє утворення, становлення, розвиток, зміну їх форми та змісту.

Сам предмет історії держави і права як обов'язків освітній компонент визначається з урахуванням вищеназваних реалій. Під час його вивчення досліджуються наступні питання:

- виникнення, розвиток та функціонування держави і права, які в певну епоху втілили найбільш характерні риси державності даного історичного часу та регіону;
- аналіз змісту державно-правових процесів, що відбувалися в певному часі та просторі;
- розкриває властиві причинно-наслідкові зв'язки, а також закономірності державно-правової історії, так само як і найбільш типові її особливості, які проявлялися в різних країнах в різні часи.

Історія держави і права серед найважливіших конкретно-історичних проблем дає можливість враховувати досягнення минулого і вчитися на зроблених помилках, щоб їх не допустити їх повторення вже на сьогоднішньому етапі.

Окремо, слід зазначити, що загальна історія держави і права вивчає історію державно-правових інститутів окремих країн хронологічно, в рамках чотирьох основних періодів:

- Стародавній світ;
- Доба Середньовіччя;
- Новий період;
- Новітній час.

Зрозуміло, що запропонована періодизація значною мірою є досить умовною, але в кінцевому підсумку саме вона відповідає чотирьом основним епохам розвитку суспільства, найважливішою частиною якого є держава і право. Кожна з цих епох характеризується складністю і неоднозначністю соціально-економічних та державно-правових процесів. Важливим моментом є і те, що не всі країни проходили основні періоди суспільного розвитку, а якщо і проходили, то далеко не завжди синхронно та однозначно. Отже, актуальність вивчення освітнього компоненту «Історія держави і права» зумовлена як соціальними, так і фаховими причинами. На сьогоднішній день є необхідність ґрунтовно та об'єктивно дослідити й узагальнити історичні та правові матеріали, нагромаджені в різних країнах світу, позбутися явних фальсифікацій та перекручень – саме такими знаннями та підходами мають володіти фахівці XXI ст. Адже знання історії держави і права різних країн має виключно важливе значення для формування світогляду та підвищення загальнокультурного рівня, розширення загальнотеоретичної та спеціальної підготовки на основі залучення до загальнолюдських цінностей. Безумовним є і те, що освітній компонент має тісний зв'язок із іншими навчальними дисциплінами як історичного, так і юридичного спрямування. Відповідно, зважаючи на цей аспект, автори у своєму навчально-методичному виданні намагалися вдосконалити методику подання матеріалу. Запропоновані навчально-методичні матеріали розраховані для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 Право, аспірантів та викладачів історичних та юридичних факультетів.

## РОЗДІЛ 1. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Навчальний матеріал з освітнього компоненту побудований за регіонально-цивілізаційним, історико-хронологічним, проблемно-правовим та порівняльно-правовим підходами. В університеті використовуються наступні види навчальних занять<sup>1</sup>:

1. Лекція;
2. Лабораторне заняття;
3. Практичне заняття;
4. Індивідуальне практичне заняття;
5. Семінарське заняття;
6. Консультація;
7. Факультатив (факультативні заняття).

*Основні форми роботи під час опанування освітнього компоненту «Історія держави і права»:*

Лекція – основний вид проведення навчальних занять в університеті, призначених для засвоєння теоретичного матеріалу. Лекція є елементом курсу лекцій, який охоплює основний теоретичний матеріал окремої або кількох тем навчальної дисципліни. Перелік тем лекцій наводиться у силабусі та робочій програмі. Лекції читають НПП (*науково-педагогічні працівники*) університету, а також провідні науковці або фахівці, представники роботодавців, запрошені для читання лекцій. Лекції проводяться у відповідно обладнаних приміщеннях – аудиторіях. НПП, за яким закріплено освітній компонент і який забезпечує викладання лекцій, перед початком навчального року:

- подає на розгляд кафедри силабус та робочу програму дисципліни;
- електронний контент робочої програми розміщує на сайті Центру освітніх дистанційних технологій
- електронний контент силабуса – на сторінці кафедри офіційного сайту університету;
- проводить семестрові екзамени, підводить підсумки періодичного і підсумкового контролів, результати яких фіксує у журналі обліку академічної групи та в електронному журналі на сайті Центру освітніх дистанційних технологій.

*Завдання лекційних занять з освітнього компоненту «Історія держави і права»:*

- сприяти оволодінню здобувачами вищої освіти основними поняттями, категоріями та методологічними підходами науки і освітнього компоненту;
- ознайомити здобувачів освіти з конкретними державними інституціями та системами права;
- сформувати систему знань та уявлень про генезис державно-правового досвіду різних країн і народів світу;
- формування у здобувачів освіти вмінь та навичок володіння поняттями, категоріями і термінами, які увійшли до арсеналу загальнолюдської політичної і правової культури, розвиток креативного мислення.

Завдання семінарських занять поглибити і систематизувати вивчення найбільш важливих і складних тем освітнього компоненту. Саме семінарські заняття – ефективна форма закріплення знань і виявлення творчих здібностей здобувачів вищої освіти спеціальності 081 Право. Важливим аспектом є те, що вони не повторюють лекційний курс.

*Семінарське практичне заняття* – вид навчального заняття, на якому НПП організовує дискусію з попередньо визначених проблем, до яких здобувачі вищої освіти готуються заздалегідь відповідно до плану семінарських занять.

Семінарські заняття проводяться в аудиторіях або навчальних кабінетах з однією академічною групою. Перелік тем семінарських занять наводиться у силабусі та робочій

---

<sup>1</sup> Відповідно до «Положення про організацію освітнього процесу в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького. П-435-52-25-2021. (наказ від 31.08.2021 р. № 30/01-05. URL: [https://drive.google.com/file/d/1OMtCdZsTSSudgxmMu206ffea4Kjx3\\_Q/view](https://drive.google.com/file/d/1OMtCdZsTSSudgxmMu206ffea4Kjx3_Q/view))

програмі навчальної дисципліни. На семінарському занятті НПП оцінює виступи і активність здобувачів вищої освіти у дискусії, уміння формулювати й відстоювати свою позицію тощо.

НПП, який проводить семінарські заняття розробляє методичне забезпечення (індивідуальні завдання різної складності, методичні прийоми розгляду окремих теоретичних положень або розв'язання практичних задач, контрольні завдання (тести) для виявлення ступеня сформованості необхідних умінь тощо), розміщує його на сайті Центру освітніх дистанційних технологій, здійснює поточний контроль, результати якого фіксує у журналі обліку академічної групи та в електронному журналі на сайті Центру освітніх дистанційних технологій.

*Завдання семінарських занять:*

- розвинути навички роботи здобувачів вищої освіти з першоджерелами з історії держави і права різних країн;
- навчити здобувачів освіти аналізувати навчальну та наукову літературу з освітнього компоненту;
- формувати досвід самостійного осмислення головних питань та проблем тем освітнього компоненту.

*Консультація* – вид навчального заняття, під час якого здобувачі вищої освіти отримують відповіді від НПП на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування.

Консультація може бути індивідуальною або проводитися для групи здобувачів вищої освіти, залежно від того, чи НПП консультиє студентів з питань, пов'язаних із виконанням індивідуальних завдань, чи з питань навчальної дисципліни.

*Факультатив (факультативні заняття)* – заняття, які спрямовані на розширення науково-теоретичних знань і практичних умінь шляхом:

1. Поглибленого вивчення навчальних дисциплін;
2. Вивчення додаткових дисциплін у межах чи поза межами фаху. Факультативні заняття є додатковою освітньою послугою, не є обов'язковими для осіб, які навчаються, і не мають наслідків для присвоєння передбачених освітньою програмою освітніх кваліфікацій.

*Самостійна робота*

Самостійна робота здобувача вищої освіти є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових академічних занять. Метою самостійної роботи здобувача вищої освіти є засвоєння в повному обсязі освітньої програми та послідовне формування у здобувача вищої освіти навичок ефективної самостійної професійної (практичної й науково-теоретичної) діяльності на рівні світових стандартів.

Зміст самостійної роботи здобувача вищої освіти над конкретною навчальною дисципліною визначається освітньою програмою, наводиться у силабусі та робочій програмі навчальної дисципліни, супроводжується методичними матеріалами, завданнями та вказівками НПП.

Самостійна робота здобувача вищої освіти забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для опанування конкретним освітнім компонентом: підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій, збірниками завдань, інструкціями до виконання практичних робіт, комп'ютерними навчальними комплексами тощо.

Для самостійної роботи здобувачеві вищої освіти також рекомендується відповідна наукова та професійна монографічна і періодична література.

*Основні види самостійної роботи здобувачів вищої освіти:*

- підготовка до аудиторних занять;
- опрацювання матеріалу лекцій;
- пошуково-аналітична робота щодо винесених для самостійного опрацювання окремих тем, змістового модуля тощо відповідно до силабусу та робочої програми даного курсу;
- підготовка та складання контрольних заходів (поточного, періодичного, підсумкового контролів), які враховуються як складові самостійної роботи освітніх компонентів;

➤ науково-дослідна робота, збір та обробка матеріалів для виконання курсових та дипломних робіт тощо.

Форми самостійної роботи здобувачів вищої освіти наводиться у силабусі та робочій програмі дисципліни, програми практики в залежності від мети, завдань та змісту освітнього компонента.

Матеріально-технічне й інформаційно-технічне забезпечення самостійної роботи здобувача вищої освіти включає: бібліотеку; комп'ютерні класи з можливістю роботи в мережі Internet; аудиторії для самостійної роботи під керівництвом НПП; місця проходження практики (бази практики) відповідно до укладених договорів; навчально-методичне забезпечення та інші додаткові матеріали.

Контроль за виконанням завдань до самостійної роботи здійснюється у формах і видах, перелік яких визначає кафедра, відповідно до змісту освітнього компоненту. Експертиза якості результатів навчання, набутих здобувачем вищої освіти під час самостійної роботи, здійснюється в ході поточного, періодичного та підсумкового контролів (семестровий контроль).

**РОЗДІЛ 2.**  
**«ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА» ЯК ОBOB'ЯЗКІВ ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ**  
**ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ 081 ПРАВО**

**2.1. Опис освітнього компоненту**

Найменування показників	Рівень вищої освіти, галузь знань, спеціальність, спеціалізація	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)  Галузь знань <u>08 Право</u>  Спеціальність <u>081 Право</u>  Освітня програма <u>Право</u>	Обов'язкова	
Блоків – 2 у тому числі: курсова робота «←» навчальна практика «←»		<b>Рік підготовки:</b>	
Загальна кількість годин – 120		I-й	I-й
		<b>Семестр</b>	
Тижневих годин – 4		I-й	I-й
		<b>Лекції</b>	
		32 год.	6
		<b>Практичні, семінарські</b>	
		28 год.	6
		<b>Лабораторні</b>	
	–	–	
	<b>Навчальна практика</b>		
<b>Самостійна робота</b>			
60 год.	108		
<b>Вид контролю:</b>			
екзамен			

**2.2. Мета та завдання освітнього компоненту**

Вивчення освітнього компоненту «Історія держави і права» потрібне для поглиблення знань здобувачів вищої освіти спеціальності 081 Право щодо закономірностей та особливостей виникнення, становлення та розвитку державно-правових інститутів в різних країнах світу. Вивчаючи дисципліну, здобувач вищої освіти розширює та збагачує знання про історико-правові передумови та причини виникнення різних держав, про основні пам'ятки права як держав світу в цілому, так і України зокрема, про особливості державного і суспільного устрою тощо.

Історія держави і права має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки дає розуміння сучасних суспільно-політичних і державно-правових явищ та інститутів, допомагає у минулому знаходити історичні корені сучасності, певною мірою передбачити



майбутнє цих явищ, з'ясувати роль сучасної держави і права у суспільстві, їх соціальну значимість.

**Метою** освітнього компоненту є вивчення виникнення, розвитку, суті та причин змін різних історичних типів держав і систем права, форми цих держав і права, їх характерні риси в різних країнах. Вивчення освітнього компоненту дозволяє з'ясувати причини, суть та наслідки організаційно-структурних змін в державному апараті, системі права різних країн в певних історичних, політичних та економічних обставинах.

#### **Завдання освітнього компоненту:**

- здобувач вищої освіти повинен знати основні етапи розвитку держави і права;
- вироблення навичок вміння самостійно працювати з навчальним та науковим матеріалом;
- вміння визначити основні зміни в державному та правовому устрої держав світу;
- використовуючи історичні джерела, закони, нормативні акти, здобувачі вищої освіти повинні вміти характеризувати політичний та правовий устрій різних держав, спираючись на отримані знання та додаткову інформацію щодо різних аспектів життєдіяльності конкретної країни;
- формування у здобувачів вищої освіти ґрунтовного обсягу державно-правових знань щодо становлення та розвитку Української держави;
- вироблення навичок аналізу вітчизняних державно-правових явищ, подій, інститутів та виявлення їх причинно-наслідкових зв'язків;
- самостійне узагальнення історико-правової інформації;
- сприяння формуванню правової культури і правосвідомості майбутніх бакалаврів права.

### **2.3. Перелік компетентностей, які набуваються під час опанування освітнім компонентом**

#### *1. Інтегральна компетентність (ІК):*

- здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі правничої діяльності.

#### *2. Загальні компетентності (ЗК):*

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК 1);
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями (ЗК 7);
- здатність бути критичним і самокритичним (ЗК 8);
- цінування та повага різноманітності та мультикультурності (ЗК 14).

#### *3. Спеціальні (фахові, предметні компетентності) (СК):*

- здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему (СК 2);
- цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи (СК 3);
- здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення (СК 16).

### **2.4. Результати навчання**

#### **Результати навчання (РН):**

- визначати переконливість аргументів у процесі заздалегідь невідомих умов та обставин (РН 1);
- проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел (РН 3);
- оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему (РН 6);
- мати базові навички риторики (РН 11);
- пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів (РН 19);
- виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки (РН 20).

## 2.5. Обсяг освітнього компонента

Вид заняття	Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота
Кількість годин	32	28	60

## 2.6. Політика

### Політика щодо відвідування:

- відвідування та відпрацювання пропущених занять є обов'язковим;
- допускається пропуски занять з поважних причин, які підтверджується документально;
- відпрацювання пропущених занять відбувається в дні згідно графіку консультацій викладача кафедри.

### Політика щодо проведення аудиторних занять:

- дотримуватися встановленого порядку та зберігати відповідний рівень тиші для роботи в аудиторії;
- активна участь під час обговорення різних питань з теми заняття;
- висловлювання та вміння відстоювати власну думку, повага та толерантність до думки іншого;
- вміння визнавати помилковість;
- при відстоюванні власної позиції використовувати першоджерела та рекомендовану літературу;
- за потреби дозволяється залишати аудиторію на короткий час;
- мобільні пристрої, під час проведення аудиторних занять дозволяється використовувати лише з дозволу викладача.

### Політика щодо академічної доброчесності:

- усі види письмових робіт перевіряються на наявність плагіату і є такими, що виконані при наявності не менше 60 % оригінальності авторського тексту;
- списування під час виконання письмових контрольних видів робіт заборонено;
- користуватися мобільними пристроями, під час проведення різних видів контролю успішності, дозволяється лише з дозволу викладача (напр., аналіз тексту відповідного закону чи правової пам'ятки);
- політика щодо академічної доброчесності базується на основі:

Положення «Про академічну доброчесність у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького» від 30.10.2020 р., № 31/01-05 ([https://mdpu.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/akademichna-dobrochesnist\\_2020.pdf](https://mdpu.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/akademichna-dobrochesnist_2020.pdf));

«Кодексу академічної доброчесності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького» від 30.10.2020 р., № 31/01-05 ([https://mdpu.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/Kodeks-akadem-dobrochesnosti\\_2020.pdf](https://mdpu.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/Kodeks-akadem-dobrochesnosti_2020.pdf));

Положення № 352 «Про запобігання академічного плагіату в освітній діяльності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького» від 01.11.2019 р. № 36/01-05 ([https://drive.google.com/file/d/10RJA1I\\_bMKp-kIqNq7894oAO6bnxwiP/view](https://drive.google.com/file/d/10RJA1I_bMKp-kIqNq7894oAO6bnxwiP/view)).

### Політика щодо оцінювання успішності:

- результати підсумкового контролю успішності навчання оцінюються за 100-бальною шкалою та перераховуються в оцінки академічної успішності за шкалою ECTS/національною шкалою.

## 2.7. Методи навчання

1. Аудіовізуальний метод навчання;
2. Бесіда;
3. Демонстрування;
4. Діалог Сократа («Сократів діалог»);

5. Ділова (рольова) гра;
6. Ілюстрування;
7. Індуктивні та дедуктивні;
8. Лекція;
9. Метод конкретизації;
10. Метод конкретних ситуацій (МКС) або кейс-метод;
11. Метод публічного виступу;
12. Метод роботи в малих групах;
13. Метод творчого пошуку (дослідження);
14. Метод узагальнення;
15. Методичний прийом «Займи позицію»;
16. Навчальна дискусія;
17. Пояснення;
18. Творчі завдання.

## 2.8. Методи та форми контролю

Поточний	Періодичний	Підсумковий (семестровий)
<ul style="list-style-type: none"> <li>➤ усні опитування на семінарських заняттях;</li> <li>➤ інтерактивні методи навчання;</li> <li>➤ розв'язання практичних задач;</li> <li>➤ підготовка оглядів сучасної спеціальної літератури;</li> <li>➤ поточне тестування за окремими розділами освітнього компоненту;</li> <li>➤ підготовка рефератів з тем освітнього компоненту;</li> <li>➤ підготовка авторських електронних презентацій з тем освітнього компоненту.</li> </ul>	<p>Складається з двох контрольних робіт (перший та другий періодичний контроль).</p> <p>Контрольна робота включає тестові завдання та відповіді на теоретичні розгорнуті питання.</p> <p>Перша контрольна робота включає питання з тем Блоку 1, друга контрольна робота включає питання з тем Блоку 2.</p>	<p>Екзаменаційний білет включає тестові завдання та відповіді на розгорнуті питання з усіх тем, які входять до програми освітнього компоненту «Історія держави і права»</p>

## 2.9. Критерії оцінювання поточного, періодичного та підсумкового (семестрового) контролю

Контроль за видами діяльності здобувачів вищої освіти здійснюється шляхом поточного оцінювання знань (під час семінарських занять), контролю виконання завдань самостійної роботи (презентації, реферати, розв'язання практичних задач тощо), періодичного контролю, екзамену.

За результатами суми двох періодичних контрольних робіт, оцінки за поточний контроль та екзаменаційної оцінки виставляється підсумкова оцінка за національною, 100-бальною шкалами і ECTS.

Загальна система оцінювання курсу здійснюється згідно з Положенням про бально-накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького № 34/01-05 від 28.10.2019 р.

### ПОТОЧНИЙ КОНТРОЛЬ (СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ)

**«5 балів»** – здобувач вищої освіти в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових

<p>відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу.</p> <p>Правильно вирішив усі тестові завдання. Здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями з освітнього компоненту «Історія держави і права».</p>
<p><b>«4 бали»</b> – здобувач вищої освіти достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та допоміжну літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки.</p> <p>Правильно вирішив більшість тестових завдань. Здобувач вищої освіти здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, у яких можуть бути окремі несуттєві помилки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями з освітнього компоненту «Історія держави і права».</p>
<p><b>«3 бали»</b> – здобувач вищої освіти в цілому володіє навчальним матеріалом, викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки.</p> <p>Правильно вирішив половину тестових завдань. Має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків з освітнього компоненту «Історія держави і права».</p>
<p><b>«2 бали»</b> – здобувач вищої освіти не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності.</p> <p>Правильно вирішив окремі тестові завдання. Безсистемно відділяє випадкові ознаки вивченого. Не вміє зробити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки з освітнього компоненту «Історія держави і права».</p>
<p><b>ПЕРІОДИЧНИЙ КОНТРОЛЬ</b></p>
<p>Контрольна робота включає тестові завдання та відповіді на розгорнуті теоретичні питання.</p> <p>Максимальна кількість балів – 30.</p> <p>Десять тестових завдань по 1 балу – 10 балів.</p> <p>Два розгорнуті теоретичні питання по 10 балів кожне (в підсумку 20 балів).</p> <p>Розгорнуті відповіді на два питання оцінюються за 10-бальною шкалою:</p>
<p><b>«10-9 балів»</b> – здобувач дає вичерпну відповідь на поставлене питання і виявляє глибокі ґрунтовні знання з певної теми. Спроможній мислити нестандартно, давати оригінальне тлумачення проблем, здатність самостійно інтерпретувати, узагальнювати, робити висновки на основі конкретного матеріалу.</p>
<p><b>«8-7 балів»</b> – здобувач правильно і майже в достатньому обсязі дав відповідь на поставлене питання, що підтверджує його глибокі знання з предмета, показав розуміння теми, але ще не зовсім правильно може використати знання на практиці. Має незначні помилки у викладі матеріалу.</p>
<p><b>«6-5 балів»</b> – здобувач недостатньо орієнтується в матеріалі, не завжди може самостійно проаналізувати запропонований матеріал; не дає вичерпної відповіді на контенті питання.</p>
<p><b>«4-3 бали»</b> – здобувач допускає суттєві помилки у викладі матеріалу, порушує логіку відповіді, відтворює матеріал на елементарному рівні.</p>
<p><b>«2-1 бали»</b> – здобувач не зміг викласти зміст питання, погано орієнтується в матеріалі,</p>

допускаючи при цьому суттєві неточності.	
«0 балів» – відповідь відсутня	
<b>ПІДСУМКОВИЙ (СЕМЕСТРОВИЙ) КОНТРОЛЬ</b>	
<p>Загальна максимальна сума за екзамен – 100 балів.  <b>З них три теоретичні (усні) питання максимально оцінюються у 90 балів.</b>          I-е питання – 30 балів;          II-е питання – 30 балів;          III-е питання – 30 балів;  <b>Тестові питання максимально оцінюються у 10 балів.</b>          Кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал.          Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти з освітнього компоненту «Історія держави і права»:</p>	
<b>Рівень, шкала ECTS, бали</b>	<b>Теоретична підготовка та практичні уміння і навички</b>
<b>A</b> 90 – 100 відмінно – 5	<p><b>Теоретична підготовка:</b>          здобувач вищої освіти має глибокі, міцні і систематичні знання всіх положень історії, може не лише вільно володіти матеріалом, але й самостійно довести існування певних закономірностей, принципів, використовує здобуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях, здатний вирішувати проблемні питання. Відповідь здобувача вищої освіти відрізняється точністю формулювань, логікою, достатнім рівнем узагальненості знань з освітнього компоненту «Історія держави і права».</p> <p><b>Практичні уміння і навички:</b>          здобувач вищої освіти самостійно розв’язує типові ситуаційні задачі різними способами, стандартні, комбіновані та нестандартні казуси з історії права та державних інституцій, здатний проаналізувати й узагальнити отриманий результат. При виконанні індивідуальних завдань та самостійних робіт здобувач вищої освіти дотримується усіх вимог, передбачених програмою з освітнього компоненту «Історія держави і права». Крім того, його дії відрізняються раціональністю, вмінням оцінювати помилки й аналізувати результати.</p>
<b>B</b> 82 – 89  <b>C</b> 74 – 81 добре – 4	<p><b>Теоретична підготовка:</b>          здобувач вищої освіти знає і може самостійно сформулювати основні історичні підходи, принципи функціонування системи управління та права, пов’язати їх з реальними історичними явищами, може привести вербальне формулювання основних положень права певної історичної епохи, навести приклади їх застосування в практичній діяльності, але не завжди може самостійно здійснити критичний аналіз. Здобувач вищої освіти може самостійно застосовувати знання в стандартних ситуаціях, його відповідь логічна, але розуміння не є узагальненим.</p> <p><b>Практичні уміння і навички:</b>          здобувач вищої освіти самостійно розв’язує типові завдання з історії права і державних інституцій, що стосуються системи управління в певні історичні епохи, володіє базовими навичками з виконання необхідних логічних операцій та перетворень, може самостійно сформулювати типову задачу за її словесним описом, скласти схему та обрати раціональний метод розв’язання, але не завжди здатний провести аналіз і узагальнення результату.</p>
<b>D</b> 64 – 73 <b>E</b> 60 – 63	<p><b>Теоретична підготовка:</b>          здобувач вищої освіти відтворює основні поняття і визначення курсу, але досить поверхово, не виділяючи взаємозв’язок між ними, може сформулювати з допомогою викладача основні історико-правові</p>

<p>задовільно – 3</p>	<p>положення, знає істотні ознаки (засади) основних інститутів держави та їх відмінність, може записати окремі термінологічні дефініції теоретичного положення за словесним формулюванням і навпаки; допускає помилки, які повною мірою самостійно виправити не може.</p> <p><b>Практичні уміння і навички:</b> здобувач вищої освіти може розв'язати найпростіші типові задачі за зразком, виявляє здатність виконувати основний елементарний аналіз розвитку держави і права в конкретних соціально-економічних обставинах, але не спроможний самостійно сформулювати задачу за словесним описом і визначити метод її розв'язання. При вирішенні завдань виконує роботу за зразком, але з помилками; робить висновки, але не розуміє достатньою мірою мету власної роботи.</p>
<p>FX 35 – 59 F 1– 34 незадовільно – 2</p>	<p><b>Теоретична підготовка:</b> відповідь здобувача вищої освіти при відтворенні навчального матеріалу елементарна, фрагментарна, зумовлена нечіткими уявленнями про закони і правові явища в різні історичні періоди. У відповіді цілком відсутня самостійність. Здобувач вищої освіти знайомий лише з деякими основними поняттями, датами та визначеннями, з допомогою викладача може сформулювати лише деякі основні положення з освітнього компоненту «Історія держави і права».</p> <p><b>Практичні уміння і навички:</b> здобувач вищої освіти знає основні терміни, дати та вміє розрізняти окремі історичні закономірності. Вміє розв'язувати задачі лише на відтворення основних подій, здійснювати найпростіші логічні операції. При вирішенні конкретних завдань здобувач вищої освіти вміє користуватися окремими законодавчими положеннями тієї чи іншої історичної епохи, але не може самостійно виконати роботу і зробити висновки.</p>

### РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ

#### 3.1. ПРОГРАМА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ

##### **БЛОК 1. ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

###### **ТЕМА: «Історія держави і права» як наука та історико-правова дисципліна**

Предмет історії держави і права зарубіжних країн. Місце науки та навчального курсу в системі історичних, загальноюридичних та спеціальних дисциплін, співвідношення з іншими правовими дисциплінами, теоретичне і практичне значення для підготовки бакалаврів права.

Загальнонаукові та спеціальні методи пізнання та вивчення історії держави та права зарубіжних країн. Періодизація навчальної дисципліни, джерела її вивчення. Структура освітнього компоненту.

###### **ТЕМА: Рабовласницька держава і право**

Виникнення та загальні закономірності становлення й розвитку рабовласницької держави і права. Види рабовласницьких держав. Основні риси рабовласницького права. Основні риси рабовласницьких держав.

###### **ТЕМА: Історія держави і права країн Стародавнього Сходу**

Поняття «Стародавній Схід». Визначальні особливості держав Стародавнього Сходу. Соціально-класова структура та політична організація давньо-східних суспільств, їх взаємовплив. Роль жрецтва у державному апараті. Джерела та основні риси права держав Стародавнього Сходу.

Особливості виникнення та розвитку держави у Стародавньому Вавилоні. Джерельна база. Утворення та розвиток Вавилонської держави. Основні риси Царства Шумеру й Аккаду. Особливості Касситської Вавилонії. Суспільний лад. Державний устрій. Судова система. Збройні сили. Джерела права. Право власності. Зобов'язальне право. Сімейне право. Спадкове право. Кримінальне право. Судовий процес. Закони царя Хаммурапі – один з найдавніших пам'ятників права.

Історія держави і права Стародавнього Єгипту. Джерела історії. Періодизація староегипетської історії. Природно-кліматичні умови. Населення. Зародження Єгипетської державності. Раннє Царство (Архаїчний Єгипет). Стародавнє Царство. I-ий Перехідний період. Середнє Царство. Нове Царство. Пізнє Царство. Джерела права. Право власності. Зобов'язальне право. Сімейне та спадкове право. Кримінальне право. Судовий процес. Центральне та місцеве управління. Армія. Поліцейська служба.

Історія держави і права Стародавньої Індії. Джерельна база. Періодизація історії. Утворення та розвиток Стародавньої Індії. Суспільний лад. Державний устрій. Структура вищих органів управління. Структура місцевих органів управління. Судова система. Збройні сили. Джерела права. Закони Ману. Закони Народи. Право власності. Зобов'язальне право. Шлюбно-сімейне право. Кримінальне право.

Історія держави і права Стародавнього Китаю. Джерельна база. Природно-кліматичні умови. Населення. Періодизація давньокитайської історії. Характеристика держави Шан-Інь. Характеристика держави Західне Чжоу. Характеристика держави Східне Чжоу. Характеристика імперії Цін. Характеристика Західної Хань. Характеристика Східної Хань. Джерела та характерні риси права. Зобов'язальне право. Сімейне право. Кримінальне право. Кримінальний процес.

Давньоєврейська держава та особливості правової системи. Юдейське царство. Синедрион. Законодавство Мойсея. Сімейно-шлюбне право. Майно і зобов'язання в праві. Кримінальне право і суд. Тора.

###### **ТЕМА: Держава і право Стародавньої Греції. Афіньська держава та право**

Гомерівська Греція. Органи влади Гомерівської Греції. Зародження грецької державності. Утворення Афіньської держави. Реформи Тезея. Реформи Солона. Реформи Клісфена. Розвиток Афіньської держави з V ст. до н.е. та її падіння. Реформи Перікла.

Суспільний лад періоду демократії. Державний устрій періоду демократії. Джерела та характерні риси права. Право власності. Зобов'язальне право. Шлюбно-сімейне право. Спадкове право. Кримінальне право. Судовий процес.

**ТЕМА: Історія держави і права Стародавньої Спарти**

Утворення Стародавньої Спарти. Розвиток Спарти з V ст. до н.е. Суспільний лад. Державний устрій. Судові органи. Збройні сили. Джерела та риси права. Право власності. Сімейне право. Кримінальне право.

**ТЕМА: Історія держави і права Стародавнього Риму**

Джерела римської історії. Періодизація історії держави і права. Природні умови. Населення. Виникнення Риму. Суспільний лад додержавного Риму. Органи управління римським суспільством у додержавний період. Реформи Сервія Туллія. Виникнення Римської держави. Кінець царського періоду.

Виникнення республіки. Римська держава у період Республіки. Суспільний лад у період Республіки. Державний устрій Риму у період Республіки. Судова система Риму періоду Республіки. Криза та падіння Римської республіки. Зовнішня політика у період кризи Республіки. Внутрішня політика Риму. Громадянські війни. Кінець Римської Республіки.

Повстання Спартака. Тріумвірати. Принципат. Соціально-економічний стан Римської імперії. Домінант. Падіння Римської імперії. Суть реформ Діоклетіана. Реформи Костянтина.

Джерела та характерні риси римського права. Джерела права періоду Республіки. Збірник «Законо XII таблиць». Право народів. Джерела права періоду Імперії. Кодифікація Юстиніана.

Основні риси римського права періоду Республіки. Суб'єкти права. Речове право. Права на чужу річ. Зобов'язальне право. Шлюбно-сімейне та спадкове право. Кримінальне право. Судочинство у період Республіки. Римське право періоду Імперії. Суб'єкти права. Речове право. Зобов'язальне право. Кримінальне право. Інституції Гая.

**ТЕМА: Загальна характеристика феодалізму. Держава і право Візантійської імперії**

Загальна характеристика епохи феодалізму. Дофеодальна держава. Походження, розвиток та періодизація історії держави і права Східної Римської імперії. Правове становище населення. Державний устрій Візантійської імперії.

Джерела візантійського права. Характеристика права Візантійської імперії.

**ТЕМА: Історія держави і права франків та англосаксів**

Виникнення Франкського королівства. Правління Хлодвіга I. Держава франків періоду правління Карла Мартелла. Розвиток Франкського королівства за Карла Великого.

Право салічних франків. «Салічна правда» (право власності, зобов'язальне право, сімейні звичаї, кримінальне право, судовий процес). Англосаксонські держави. Правова система англосаксів.

**ТЕМА: Історія держави і права феодальної Франції**

Утворення феодальної Франції. Франція на етапі станово-представницької монархії. Франція на етапі абсолютної монархії. Характеристика права феодальної Франції. «Звичаї Бовезі». «Нантський едикт» (1598 р.).

**ТЕМА: Історія держави і права феодальної Німеччини**

Утворення феодальної Німеччини. Священна Римська імперія німецької нації. «Золота Булла». Початок правління династії Габсбургів. Реформація та Селянська війна. «12-ть статей» та «Статейне письмо». Вестфальський трактат. Німеччина на етапі абсолютної монархії. Джерела німецького феодального права. «Саксонське зеркало». «Кароліна».

**ТЕМА: Історія держави і права феодальної Англії**

Утворення Англії. Суспільний лад Англії в англосаксонський період. Державний лад Британії у англосаксонський період. Феодальна Англія у період станово-представницької монархії. «Баронські статті». «Велика Хартія вольностей». Суспільний лад Англії у період станово-представницької монархії. Державний лад Англії у період станово-представницької монархії. Феодальна Англія у період абсолютної монархії. Зоряна палата.



Право феодальної Англії. Кримінальне право. Шлюбно-сімейне право. Судовий процес.

**ТЕМА: Феодальна держава і право у країнах Сходу**

Основні риси східного феодалізму. Виникнення і розвиток феодальних держав Далекого Сходу. Феодальна держава і право Китаю. Династії середньовічного Китаю. Династія Сун. Династія Юань. Династія Мін (1368-1644 рр.). Імператор Хонью. Перші реформи. Суспільний лад та державний устрій середньовічного Китаю. Місцеве управління. Судова система та армія. Правова система середньовічного Китаю.

Феодальна держава і право Індії. Делійський султанат. Імперія Великих Моголів. Суспільний та державний устрій.

Основні риси права. Власність, обов'язки, шлюб та родина. Злочин та покарання.

Феодальна держава і право Японії. Династична історія Японії. Дзьомон (13 тис. років до н.е. – III ст. до н.е.). Яйой (III ст. до н.е. – III ст. н.е.). Ямато (300-710 рр.). Джерела з історії Середньовічної Японії. Держава Ямато. Дзимму – імператор, якого не було. Монобе та Сога. Сьотоку Та асі. Сетоку Тайсі. Падіння Сога. Котоку. Переворот Танка. Рабовласницькі пережитки після перевороту Тайка. Надільна система. Правління Фудзивара. Державне управління. Тайра і Мінамото. Сьогунат Мінамото (1185-1333 рр.). Реставрація Кемму (1333-1336 рр.). Період Муроматі. Сьогунат Асикага (1336-1573 рр.). Період Адзуті-Монояма (1573-1603 рр.). Об'єднання Японії. Тоетомі Хідеесі. Імперська політика. Період Едо. Сьогунат Токугава (1603-1868 рр.). Реформи Токугава. Сьогунат і провінції. Сьогун та імператор. Феодальне суспільство Японії. Даймьо. Самураї (бусі). Надільна система і селяни. Синтоїзм – «шлях богів». Бусидо. Сепуку. Державний устрій і право періоду феодалізму. Сьогунат і даймо. Державний апарат. Місцеве управління. Організація армії. Основні риси права. Цивільне право. Шлюбно-сімейне право. Карне право. Судовий процес.

**ТЕМА: Історія держави і права Арабського Халіфату**

Виникнення та розвиток держави Арабський Халіфат та світової релігії ісламу. Органи влади Арабського Халіфату. Джерела мусульманського права. Відмінності у розумінні державно-правових питань у різних течіях ісламу. Риси основних течій ісламу. Сунніти. Шіїти. Правовий статус особи за шари'атом. Речове право. Зобов'язальне право. Шлюбно-сімейне та спадкове право. Кримінальне право. Суд і судочинство. Судовий процес. Система покарання. Турецький султанат (Османська імперія).

**ТЕМА: Історія держави і права Нового часу: загальна характеристика періоду**

Буржуазні революції і виникнення буржуазної держави та права. Різноманітність шляхів становлення влади буржуазії та буржуазних національних правових систем у різних країнах. Війни за незалежність – складові світової буржуазної революції. Еволюція та пристосування старих державно-правових інститутів до нових умов. Принцип буржуазного демократизму. Ідея народного представництва, конституціоналізму та її реалізація.

Принцип буржуазного права. Стабільність і наступальність правової надбудови, її гнучкість. Кодифікація права.

**ТЕМА: Виникнення та розвиток буржуазної держави та права в Англії**

Формування капіталізму. Правління Карла I. Англійська революція. Протекторат О. Кромвеля. Правління Карла II Стюарта. Зовнішня політика Карла II. Релігійна політика Карла II. Падіння престижу Карла II і посилення опозиції (1674-1678 рр.).

Престолонаслідування і політична криза (1679-1681 рр.). Безпарламентське правління. Правління Якова II Стюарта. «Славетна революція». Зовнішня політика Вільгельма II Оранського. «Білль про права». Промислова революція. Боротьба за права пролетаріату. «Народна хартія».

Вікторіанська епоха. Розвиток Великобританії на початку ХХ ст. Колоніальна політика Великобританії. Ірландське питання.

Характеристика права буржуазної Англії. Джерела англійського права.

**ТЕМА: Утворення та розвиток буржуазної держави і права у Франції**

Причини революції. Початок Французької буржуазної революції. «Декларація прав людини і громадянина» (1789 р.).

Конституція 1791 р. та проголошення конституційної монархії.

Перша Французька республіка. Якобінська диктатура. Термідоріанський переворот.

Декрет Національного Конвенту про знищення королівської влади 1792 р. Конституція 1795 р. Конституція 1799 р. Особливості політики Наполеона. Перша французька імперія. Реставрація Бурбонів. Друга Французька республіка. Друга французька імперія. Характеристика права буржуазної Франції. Цивільний кодекс Наполеона. Кримінальний кодекс Наполеона.

Паризька Комуна та утворення Третьої Французької республіки. Становлення Паризької Комуни. Державний лад Комуни. Характеристика основних нормативних актів Комуни. Судові та каральні органи Комуни. Повалення Паризької Комуни. Третя республіка. Конституція 1875 р.

#### **ТЕМА: Виникнення і розвиток держави та права США**

Заснування та соціально-економічний розвиток північно-американських колоній. Війна колоній за незалежність і утворення США. Декларація незалежності США (1776 р.).

«Статті конфедерації». «Прокламація про звільнення рабів» 1863 р. Акт для захисту торгівлі та комерції від протизаконних обмежень і монополій (Закон «Шермана» 1890 р., «Сполучені Штати проти Дебса» 1894 р. Конституція Конфедеративних штатів Америки 1861 р. «Білль про права». Розвиток США у ХІХ ст. адміністративно-територіальний поділ і органи управління. Правова система США.

#### **ТЕМА: Виникнення та розвиток буржуазної Німеччини. Об'єднання Німеччини**

Виникнення буржуазної держави. Окупація Німеччини Наполеоном І. Віденський конгрес. Німецький Союз. Північно-німецький Союз. Договір про Німецький союз (1815 р.).

Німецька правова система. Баварський кримінальний кодекс 1813 р. Пруський кримінальний кодекс 1851 р. Кримінальне Уложення 1871 р. Імперська Конституція 1849 р. Конституція 1871 р.

#### **ТЕМА: Історія держави і права буржуазних держав Азії**

Державний лад Японії до середини ХІХ ст. Революція Мейдзі. Суперечності Мейдзі. Реформа уряду. Реформа станів. Конституція 1889 року. Цивільне і карне законодавство. Японія після прийняття Конституції.

Імперія Цинь в Китаї. Зовнішня експансія Цин. «Опіумні війни». «Небесна держава» тайпінів та «Сто днів реформ». Революція 1911 р. і створення Китайської Республіки.

Колоніальний режим в Індії. Режим управління та початок національно-визвольного руху.

#### **ТЕМА: Історія держави і права країн Латинської Америки**

Індіанське населення Доколумбівської Америки. Давні цивілізації Індіанської Америки. Особливості господарського життя та суспільно-політичного устрою давніх цивілізацій Доколумбівської Америки.

Іспанська та португальська колоніальні імперії в Америці. Відкриття Америки та її завоювання іспанцями та португальцями. Особливості конкісти та колонізації іспанцями Центральної та Карибської Америки. Іспанські завоювання Мексики та Перу. Іспанська колоніальна система у ХVІ – першій половині ХVІІІ ст. Управління колоніями та адміністративний устрій. Монополія колоніальної торгівлі, зміст та соціальна спрямованість колоніального законодавства. Інститут енкомьєнди у Іспанській Америці. Роль католицької церкви у колонізації Америки та у житті колоніального суспільства. Діяльність ордену єзуїтів у Парагваї. Португальська колонізації Бразилії та її особливості. Встановлення колоніального режиму. Адміністративний устрій. Боротьба з голландським та французьким вторгненням та їх наслідки. Освоєння внутрішніх територій.

Визвольна війна 1810-1826 рр. та утворення незалежних держав. Передумови, характер та рушійні сили війни за незалежність. Основні райони та етапи війни. Проголошення незалежності Мексики. Заснування республіки. Центральна Америка та війна за незалежність. Підсумки війни за незалежність у Мексиці та Центральній Америці. Створення Бразильської імперії.

Перші конституції країн Латинської Америки. Центральноамериканська федерація та її розпад. Характерні риси економічного та політичного розвитку країн Латинської Америки після війни за незалежність. Проникнення європейських держав в економіку країн Латинської Америки. Роль англійського капіталу. Політична нестабільність та її причини. Кауділ'їзм та його зміст. Консерватори та ліберали. Утопічні соціальні ідеї. Концепція «цивілізація – варварство» та її варіанти.

«Консервативна хвиля» середини XIX ст. та її характер. «Ліберальні революції» та громадянські війни 50-60-х рр. XIX ст.

**ТЕМА: Історія держави і права Новітнього часу: загальна характеристика періоду**

Різноманітність шляхів розвитку національних правових систем у різних країнах Європи та світу у новітньому періоді. Війни за незалежність. Еволюція та пристосування старих державно-правових інститутів до умов новітнього часу. Демократизм, народне представництво, конституціоналізм.

Принцип розвитку права новітнього періоду. Кодифікація права.

**ТЕМА: Історія держави і права Німеччини новітнього часу**

Листопадова революція 1918 р. Веймарська Конституція. Наслідки Першої Світової війни для Німеччини.

Зародження нацизму. Мюнхенський путч 1923 р. («Півний путч»). «Майн кампф» 1924 р. Режим Третього Рейху. Підготовка до Другої Світової війни та її наслідки для Німеччини. Нюрнберзьким процес 1945-1946 рр.

Розвиток НДР. Проблема Західного Берліна. Проблема об'єднання Німеччини. Структура органів влади ФРН. Парламент Німеччини. Президент. Законодавство Німеччини після Другої Світової війни. Механізм і структура органів правосуддя ФРН. Соціальне законодавство Німеччини. Формування соціальної держави. Особливості розвитку ФРН після об'єднання Німеччини.

**ТЕМА: Історія держави і права новітньої Франції**

Результати Першої Світової війни. Паризька мирна конференція 1919-1920 рр. Сен-Жерменський мирний договір 1919 р. Нейїський мирний договір 1919 р., Тріанонський мирний договір 1920 р. Ліга Націй. Розвиток Франції між двома світовими війнами. Локарнські угоди 1925 р. «Велика депресія» 1929-1933 рр. Франція у Другій Світовій війні. «Віші».

Четверта республіка. Конституція 1946 р. Зовнішня політика Франції. Встановлення П'ятої республіки. Конституція 1958 р. Політичний курс Ф. Міттерана. Референдум 1992 р. Франція першого періоду президентства Ж. Ширака. Президентські та парламентські вибори.

Право Франції у новітній період. Система державної влади у Франції.

**ТЕМА: Історія держави і права новітньої Великої Британії**

Розвиток Великої Британії між двома світовими війнами. Виборчі реформи 1918 та 1928 рр. Британська співдружність націй. Велика Британія в роки Другої Світової війни.

Повоєнна урядова політика лейбористів. Урядування консерваторів. М. Тетчер. Політичний курс Дж. Мейджора. Урядування Т. Блера. Ольстерське питання. Структура органів влади. Особливості права новітньої Англії. Сімейне право. Законодавство про соціальний захист населення. Кримінальний процес.

**ТЕМА: Історія держави і права США новітнього періоду**

Розвиток США після Першої Світової війни. «Новий курс». Розвиток США після Другої Світової війни. Структура органів влади США. Поправки до Конституції США 1913, 1919, 1920, 1933, 1961, 1964, 1967, 1971 рр. Законодавство США новітнього періоду.

**ТЕМА: Історія держави і права країн Азії новітнього періоду**

Розвиток Японія після Другої світової війни. Конституція 1947 р. Право Японії новітнього періоду.

Китайська держава до утворення Китайської Народної Республіки. Конституційний процес в КНР 1954-1982 рр.

Визвольний рух та проголошення Республіки Індія.

### **ТЕМА: Історія держави і права Латинської Америки новітнього часу**

Латиноамериканські держави на в перші десятиліття ХХ ст. Право країн Латинської Америки в середині – наприкінці ХХ ст. Ліберальний реформізм у Латинській Америці та його особливості.

Особливості соціально-політичного розвитку окремих країн. Режим «революційного кауділ'їзму» в Мексиці у 1920-1928 рр.

«Велика депресія» 1929-1933 рр. та загострення ситуації у регіоні. «Ліберальна революція» 1930р. та прихід Ж. Варгаса до влади в Бразилії. Участь країн Латинської Америки у Другій Світовій війні та розвиток міжамериканської співпраці у 1939-1945 рр. Основні тенденції соціально-економічного та політичного розвитку держав регіону у 40-50-ті рр. Пероністський уряд в Аргентині. Кубинська революція.

Характерні риси та основні напрямки політики неоконсервативної модернізації у Латинській Америці 70-80-х рр. та її наслідки. Встановлення військово-терористичної диктатури А. Піночета в Чилі. Процес деколонізації у Карибському басейні наприкінці 70-80-х рр. Нові тенденції у політичному та соціально-економічному житті Латинської Америки наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Наслідки розвитку країн Латинської Америки у 2000-ні роки.

### **ТЕМА: Виникнення та розвиток незалежних держав у Центрально-Східній Європі**

Утворення незалежної Польщі. Її розвиток між двома світовими війнами. Основні норми Малої Конституції. Польща під час Другої Світової війни. Початок виступів за демократизацію Польщі. Діяльність «Солідарності». Перехід Польщі до демократичного розвитку. Сучасна система держави і права Польщі.

Виникнення Чехословаччини. Її розвиток між двома світовими війнами. Норми Конституції Чехословаччини. «Празька весна». Оксамитова революція 1989 р. В. Гавел. «Хартія 77». Сучасний етап розвитку системи держави і права.

Утворення Югославії. Югославська криза 1991-1992 рр. Боснійська криза 1992-1995 рр. Сучасна система держави і права.

Угорщина в роки Першої світової війни. Королівство Угорщина (1920-1946). Угорська Радянська Республіка. Угорщина в роки Другої світової війни. Угорська Народна Республіка та революція 1956 р. Третя Угорська республіка. Сучасна система держави і права.

Королівство Румунія в роки Першої світової війни. Ідея «Великої Румунії». Румунія між двома світовими війнами. Румунія в роки другої світової війни. Соціалістична республіка Румунія. «Різдвяна революція» 1989 р. Румунія на сучасному етапі розвитку. Сучасна система держави і права.

Болгарія в роки Першої світової війни. Нейський мирний договір. Болгарія між двома світовими війнами. «Радянізація» Болгарії. Прийняття конституції 1989 р. та початок демократизації. Болгарія на сучасному етапі розвитку. Сучасна система держави і права.

Спільне у повоєнному розвитку держави і права країн Центрально-Східної Європи.

## **БЛОК 2. ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ**

### **ТЕМА: Проблема періодизації історії і права України**

Поєднання юридичних та історичних методів дослідження історії держави та права України. «Звичайна схема руської історії» і критика її М.С. Грушевським. Теорія суспільно-економічних формацій як основа періодизації. Сучасні погляди на періодизацію історії держави і права України. Поняття історіографії історії держави і права України.

Перші джерела з історії вітчизняної державності (літописи, праці іноземних істориків і мандрівників). Питання історії держави і права України в працях українських, польських та інших істориків ХVIII-ХІХ ст.

Історична школа права і зародження вітчизняної історико-юридичної науки. Перші дослідження «західноруського» і «малоруського» права. Наукові здобутки істориків права Всеукраїнської академії наук. Історико-юридична наука в післявоєнний період. Сучасний етап історико-правових досліджень. Основна та додаткова наукова і навчально-методична література з дисципліни. Інформаційні ресурси.

**ТЕМА: Рабовласницькі державні утворення і право на території Північного Причорномор'я та Приазов'я**

Розпад первіснообщинного ладу, загальні закономірності становлення класового суспільства на території України. Виникнення скіфської рабовласницької держави (VII ст. до н.е. – III ст. н.е.) та її суспільно-політичний устрій. Виникнення держави Мала Скіфія. Рабовласницькі античні міста-держави: Ольвія, Херсонес, Пантікапей. Виникнення, розвиток Боспорського царства (VII ст. до н.е. – VI ст. н.е.) та його суспільно-політичний лад.

Монархія та республіка – політичні форми перших рабовласницьких держав на території України. Джерела та основні риси рабовласницької системи права на території Північного Причорномор'я та Приазов'я.

**ТЕМА: Утворення та суспільно-політичний устрій Київської Русі (друга половина IX ст. – початок XIII ст.)**

Процес оформлення публічної влади, створення протодержавного союзу племен та оформлення воєнної демократії. Східні слов'яни. Антське царство. Зародження та формування феодальних відносин. Східнослов'янські племена та союзи племен у VI-IX ст. «Князівство» Божа. Дулібо-волинський союз та Київське князівство. Політико-правові інститути Київської Русі. Утворення Давньоруської держави – Київської Русі (IX ст.). Теорії виникнення Давньоруської держави.

Суспільний устрій Київської Русі. Правові форми ранньофеодальних відносин. Князі. Боярство та боярський васалітет. Дворцові слуги. Міське населення. Правове становище окремих груп населення: вільних общинників, смердів, закупів, челяді, холопів, ізгоїв. Державний лад. Ранньофеодальна монархія. Сюзеренітет та васалітет. Великий Київський князь. Феодальна рада при князеві. Місцеві князі. Феодальні з'їзди. Народні збори (віче). Становлення княжої адміністрації та адміністративно-фінансові реформи перших київських князів. Десяткова система управління. Двірцево-вотчинна система управління. Верв – орган місцевого селянського самоврядування. Організація збройних сил.

Судові органи. Церковна організація і юрисдикція.

**ТЕМА: Правова система Київської Русі**

Розвиток права. Джерела давньоруського права: норми звичаєвого права; русько-візантійські договори; міжкнязівські договори; договори князів з народом; князівське законодавство; церковні статuti. Основні риси давньоруського права. Право власності. Зобов'язальне право. Спадкове право. Поняття та види злочинів. Мета та система покарань. Судовий процес.

**ТЕМА: Державний лад і право на території Південно-Західної Русі в період політичної роздробленості**

Місце феодальної роздробленості у розвитку феодального способу виробництва. Зростання економічного та політичного значення місцевих феодальних центрів. Розпад Київської Русі на окремі феодальні князівства: Київське, Чернігівське, Переяславське, Володимиро-Волинське, Галицьке, Галицько-Волинське. Боротьба східнослов'янських племен проти монголо-татар. Захоплення литовськими князями Східної Волині, Поділля, Київщини та Чернігово-Сіверщини.

Захоплення польськими феодалами Галицької Землі. Закарпаття під владою угорських феодалів. Буковина у складі Молдавського князівства. Золота Орда як воєнно-феодальна монархія та її відносини з південно-руськими князівствами.

Пам'ятки державності та права південно-руських князівств: правові звичаї, «Руська правда», княжі грамоти, міжкнязівські угоди, польсько-литовське законодавство. Загальна

характеристика суспільно-політичного устрою та права князівств в період феодальної роздробленості.

**ТЕМА: Поява централізованих держав у період подолання феодальної роздробленості**

Галицько-Волинська земля - центр об'єднання земель Південно-Західної Русі. Політичний та правовий устрій Галицько-Волинського князівства. Подолання феодальної роздробленості і виникнення централізованих держав. Соціально-економічні та політичні передумови подолання феодальної роздробленості на території України.

**ТЕМА: Державний лад і право на українських землях під владою Великого Князівства Литовського, Польського королівства та Речі Посполитої**

Особливості суспільного устрою. Розвиток феодально-кріпосницької фільваркової системи сільського господарства. Правове оформлення кріпацтва згідно з Литовськими статутами. Розвиток міст.

Виникнення українського козацтва. Запорізька Січ та її роль в історії України. Політико-правова організація Запорізької Січі. Реєстрові козаки. Постанови сеймів відносно козаків. Угоди козаків із урядом Речі Посполитої (Житомирська 1614 р., Вільшанська 1617 р., Роставицька 1619 р., Куруківська 1625 р., Переяславська 1630 р.). Політичний устрій. Влада князя і короля. Феодальні сейми. Адміністративно-територіальний поділ. Ліквідація князівства та земель і поширення на Україну польської державної правової системи.

Місцеве самоврядування. Кревська 1385 р., Городельська 1413 р. і Люблінська унії 1569 р. та їх політичні наслідки для України. Берестейська церковна унія 1596 р.

Судові органи. Джерела права. Звичаєве право. Польсько-литовське законодавство. Судебник Казимира Ягеловича 1468 р. «Устава про волоки» 1557 р. Артикули Генріха Валуа 1572 р. Статути Великого князівства Литовського 1529 р., 1566 р. та 1568 р. Збірки Магдебурзького права. Канонічне (церковне) право. Ординація війська Запорізького (1638 р.). Основні риси права. Право власності, право володіння. Зобов'язальне право. Злочини і покарання. Судовий процес.

**ТЕМА: Суспільно-політичний лад та право України у період національно-визвольної війни середини XVII ст.**

Війна 1648-1657 рр. та її наслідки для українських земель. Державотворча програма гетьмана Б. Хмельницького. Зміни у суспільних відносинах. Ліквідація польського, магнатського та шляхетського землеволодіння. Зміцнення українського старшинського, шляхетського та православного церковного землеволодіння. Тимчасове послаблення феодально-кріпосницької системи на Лівобережній Україні. Козацтво, його поділ та правове становище.

Міське населення, його поділ та правове становище. Ліквідація польської адміністративно-політичної системи управління на Лівобережній Україні. Зборівська угода 1649 р. та старшинсько-шляхетське самоврядування. Формування Української держави, її політична форма. Органи центральної влади та управління. Загальновійськова рада. Рада генеральної старшини. Гетьман. Генеральний уряд. Полково-сотенний адміністративно-територіальний устрій. Закріплення в органах військового управління адміністративно-політичних, фінансових, судових та поліцейських функцій. Полкові уряди: полковник та полкова рада. Сотенний уряд: сотник та його помічник. Курінні отамани.

Місцеве правління: виборні міські старшини та сільські отамани. Міське самоврядування: магістрати та ратуші. Союз України з Московською державою та його юридичне оформлення. Дипломатичні зв'язки Б. Хмельницького з Московською державою (1648 р.). Рішення Земських соборів 1651 р. та 1653 р. Переяславської ради від 8 січня 1654 р. Правовий статус Української держави у складі Московського царства згідно з Березневими статтями 1654 р. та царськими жалуваними грамотами від 27 березня та 12 квітня 1654 р.

Джерела та розвиток феодального права в Україні. Рішення загальновійськової ради та ради генеральної старшини як джерело права. Універсали гетьмана. Посилення впливу норм

звичаєвого права – «козацького права». Польсько-литовські джерела. Збірки магдебурзького права.

**ТЕМА: Суспільний устрій та державно-правові інститути України-Гетьманщини**

Соціально-економічний розвиток та політичне становище українських земель у складі Московської держави, Речі Посполитої та під владою татаро-турецьких та угорських феодалів. Період «Руїни» на Україні та його наслідки. Міждержавні мирні договори і вирішення в них питань щодо українських земель. Гадяцький трактат 1658 р. та інші угоди гетьманів козацької держави з Річчю Посполитою, Туреччиною, Швецією, Кримом як альтернатива українсько-московського договору 1654 р.

Об'єднання Правобережної України та Західної Волині з українськими землями у складі Російської імперії. Визволення Північного Причорномор'я та Криму з-під влади Туреччини та Кримського ханства. Буковина та Закарпаття під австрійським пануванням. Суспільний устрій. Кріпосницька політика козацької старшини. Збільшення старшинсько-шляхетського та монастирського землеволодіння. Козацтво.

Міське населення. Селянство, його розряди та форми експлуатації. Посилення кріпосницького гніту наприкінці XVII – на початку XVIII ст. Гетьманські універсали 1760 р. про право переходу селянина.

Царський указ 1783 р. про закріпачення селянства Лівобережній та Слобідській Україні. Закріпачення південноукраїнського селянства у 1796 р.

**ТЕМА: Адміністративно-політичне становище України-Гетьманщини у складу Російської імперії**

Політичний устрій. Адміністративно-політичне становище України у складі Росії. Гетьманські статті. Обмеження автономії України. Посольський приказ. Малоросійський приказ (1663 р.) і Сенат. Перша Малоросійська колегія (1722-1727 рр.). Наказне гетьманство. Правління гетьманського уряду (1734-1750 рр.). Друга Малоросійська колегія (1764-1786 рр.). Утворення Київської губернії. Гетьман і полково-сотенна система. Генеральний уряд (Генеральна військова канцелярія). Полковий уряд. Сотники і сотенні канцелярії. Курінні та міські отамани. Магістрати та ратуші.

Організація управління Запорізької Січі. Судова реформа 1760-1763 рр. Реформований Генеральний Військовий суд. Земські, міські, підкоморські суди. Посилення колонізаторської політики царизму. Реформа козацьких полків на Слобідській Україні.

Утворення Слобідської та Новоросійської губерній (1765 р.). Губернатори та губернські канцелярії. Провінції та провінціальні канцелярії. Указ від 10 листопада 1764 р. про ліквідацію гетьманської влади в Україні.

Створення на Україні Вотчинного департаменту (1765 р.). Реорганізація Генерального суду (1767 р.). Указ 1781 р. про розповсюдження на Лівобережну Україну дії «Учреждения для управления губерний» 1775 р. Намісництво. Створення Малоросійської губернії. Ліквідація Малоросійської колегії (1781-1786 рр.). Ліквідація Запорізької Січі. Створення губернських органів управління. Губернське управління.

Кримінальна, цивільна та казенна палати. Верхній та нижчий земський суд. Верхня розправа для вільних селян. Губернський магістрат. Градоначальство. Розповсюдження на Україну Жалуваної грамоти дворянству і містам 1785 р.

**ТЕМА: Джерела кодифікації українського права та його основні риси**

Джерела польсько-литовського походження. Третій Литовський статут 1588 р. Збірники магдебурзького права. Конституція Пилипа Орлика 1710 р. Накази малоросійським депутатам 1767 р. Норми звичаєвого права. Договірні статті, нормативні акти. Гетьманські універсали.

Кодифікація феодального права в Україні. Збірник «Права, по которым судится малороссийский народ» (1743 р.), «Суд и расправа в правах малороссийских» (1750-1758 рр.), «Книга Статут и прочие права малороссийские» (1764 р.), «Экстракт малороссийских прав» (1767 р.), «Экстракт из указов, инструкций и учреждений» (1786 р.).

Основні риси права. Цивільне право. Кримінальне право. Процесуальне право.

### **ТЕМА: Суспільно-політичний лад та право України у першій половині XIX ст.**

Суспільний устрій України. Правовий статус станів. Дворянство. Міське населення (міські обивателі). Духовенство. Селяни (сільські обивателі). Кріпосні селяни. Державні селяни. Остаточне закріпачення всіх розрядів селян. Селянські рухи першої половини XIX ст. Державний лад. Адміністративно-територіальний поділ. Реформа губерній. Утворення генерал-губернаторств (1801-1823 рр.). Ліквідація особливостей у правовому становищі окремих губерній. Система органів самодержавного управління Україною. Комітет у справах західних губерній (1831-1848 рр.). Генерал-губернатори. Військові губернатори. Губернські правління, комітети і комісії. Повітовий апарат управління. Земський суд і земський ісправник. Самоврядування державних селян. Сільська громада і сільський староста. Волосне правління та волосний старшина. Інвентарна реформа 1847-1848 рр. на Правобережжі України. Козацьке волосне правління. Судова система. Сільська розправа. Волосна розправа. Повітовий суд. Губернська палата цивільного суду. Губернська палата кримінального суду. Магістратські і ратушні суди.

Джерела права. Царське законодавство. Литовський статут редакції 1811 р. Збірники Магдебурзького права. Звичаї. Указна практика. Кодифікація законодавства. «Зібрання Малоросійських прав» 1807 р. «Звід законів Західних губерній» 1838 р. Сільський судовий статут. Скасування дії норм Магдебурзького права та Литовського статуту і введення в дію «Свода законів Російської імперії» редакції 1842 р. Норми місцевого права Чернігівської і Полтавської губерній у Зводі законів Російської імперії. «Уложення о наказаниях уголовных и исправительных» 1845 р. Основні риси права. Цивільне право. Право власності. Зобов'язальне право. Спадкове право. Сімейно-шлюбне право. Кримінальне право. Поняття і види злочинів. Мета й система покарань. Основні риси судового процесу по цивільним і кримінальним справам.

### **ТЕМА: Буржуазні реформи 60-70-х рр. XIX ст. в Російській імперії та їх вплив на суспільно-державний лад України**

Розвиток капіталістичних відносин в Україні. Селянська реформа 1861 р. та зміни в суспільних відносинах. Правова основа селянської реформи 1861 р. в Україні: законодавчі акти спільні для всієї Російської імперії, укази і постанови, призначені для українських губерній. Суспільний лад в Україні після селянської реформи. Дворяни, духовенство. Почесні громадяни. Розвиток буржуазії і формування пролетаріату. Правове становище селян.

Державний устрій. Система органів самодержавного правління в Україні. Генерал-губернатори. Губернатори і губернські управління. Повітові органи управління. Сільські та волосні органи управління. Земська 1864 р. та міська 1870 р. реформи та особливості їх проведення в Україні. Военні реформи 1864-1874 рр. Судова реформа 1864 р. Особливості проведення судової реформи в Правобережній Україні. Закон 1889 р. про земських дільничних начальників.

Контрреформи 80-х – 90-х рр. XIX ст.

### **ТЕМА: Джерела та основні риси права України в період другої половини XIX ст.**

Специфіка застосування загальноімперського законодавства в Україні. Судові статути 1864 р., Статут про покарання, що накладаються мировими судьями 1865 р., Положення про заходи до охорони державного порядку та громадянського спокою від 14 серпня 1881 р., «Фабричне законодавство», Уложення про покарання кримінальні та виправні 1885 р.

Основні риси права. Цивільне право. Право власності. Зобов'язальне право. Охорона інтересів наймача. Кримінальне право. Поняття і види злочинів. Мета і система.

### **ТЕМА: Суспільно-політичний лад та право України на початку XX ст.**

Перехід Росії до монополістичної стадії капіталізму та загострення класових протиріч. Зростання революційного та пожвавлення національно-визвольного руху на початку XX ст.

Зміни у суспільних відносинах. Дворянство. Буржуазія. Погіршення становища робітничого класу. Селянство. Столипінська аграрна реформа 1906-1910 рр. та її юридичні акти і зміст. Особливості проведення реформи в Україні. Виникнення Рад робітничих



депутатів. Маніфест 17 жовтня 1905 р. Зміни в центральному апараті самодержавної влади і самодержавного управління. Основні державні закони Російської імперії 13 квітня 1906 р.

Державна Дума. Державна Рада. Третьочервневий переворот 1907 р. Положення про військово-польові суди 1906 р. Розвиток права. Кримінальне Уложення 1903 р. Посилення кримінальної відповідальності за участь у революційних подіях. Адміністративне законодавство 1905-1906 рр. Зміни в суспільно-політичному ладі і праві

України в період Першої світової війни. Мілітаризація державного апарату. Утворення Особливих нарад. Організація центрального і місцевих військово-промислових комітетів. «Земгор» і його діяльність. Зміни в системі судових органів. Військово-польові суди. Зміни в діючому законодавстві і прийняття нових актів в адміністративному, фінансовому, цивільному, трудовому і кримінальному праві.

**ТЕМА: Суспільно-політичний лад на західноукраїнських землях в період австрійського панування**

Українські землі під владою Росії. Галичина, Буковина і Закарпаття в складі Австрійської імперії. Суспільно-політичне становище Галичини, Буковини та Закарпаття. Зміни в суспільно-політичному ладі і праві Галичини, Північної Буковини та Закарпаття.

Основні риси права. Цивільне право. Право власності. Зобов'язальне право. Спадкове право. Сімейно-шлюбне право. Кримінальне право. Поняття і види злочинів. Мета й система покарань. Основні риси судового процесу по цивільним і кримінальним справам.

**ТЕМА: Державно-політична криза 1916-1917 рр. в Росії та її вплив на суспільно-державний лад та право України**

Перемога Лютневої революції. Крах самодержавства. Виникнення двовладдя в країні. Початок створення в Україні нових політичних структур. Тимчасовий уряд та його органи в Україні. Організація в Україні Рад робітничих і солдатських депутатів. Міжнародна, аграрна, робітничка та національна політика Тимчасового уряду. Криза Тимчасового уряду. Кінець двовладдя. Всеросійська демократична нарада. Вибори до Установчих зборів в Україні.

Законодавство Тимчасового уряду. Цивільне право. Правове регулювання аграрних відносин. Правове регулювання праці. Кримінальне законодавство.

**ТЕМА: Держава і право Української Народної Республіки за часів Центральної Ради**

Утворення Центральної Ради та еволюція її юридичного статусу. I та II універсали Центральної Ради. Державно-правові взаємовідносини Центральної Ради з Тимчасовим урядом. Утворення Української Народної Республіки. III-й Універсал Центральної Ради. Соціально-економічні перетворення. Формування українських Збройних сил. IV-й універсал Центральної Ради. Державний устрій та право УНР після Брест-Литовського миру. Організація Центральної Влади. Місцеві органи влади. Судові органи УНР першого періоду. Законодавча діяльність Центральної Ради. Конституція УНР від 29 квітня 1918 р. Припинення діяльності Центральної Ради і її помилки у державному будівництві.

**ТЕМА: Держава і право Української Держави гетьмана П. Скоропадського**

Гетьманська держава Павла Скоропадського. Переворот 29 квітня 1918 р. та утворення Української гетьманської держави. «Грамота до всього українського народу». «Закони про тимчасовий державний устрій України». Загальна характеристика внутрішньої і зовнішньої політики. П. Скоропадського. Державний устрій гетьманату.

Судова система Української гетьманської держави. Законодавство Української гетьманської держави. Повстання проти гетьманського уряду.

**ТЕМА: Держава і право Української Народної Республіки у період Директорії. Держава і право Західноукраїнської Народної Республіки**

Українська Народна Республіка часів Директорії. Падіння гетьманського уряду. Створення Директорії. Декларація Директорії 28 грудня 1918 р. Трудовий конгрес. Резолюція конгресу про владу від 23 січня 1919 р. Протириччя між членами Директорії.

Державний лад та українське законодавство періоду Директорії УНР. Варшавський договір 22 квітня 1920 р. та закінчення періоду правління Директорії. Ризький договір 18

березня 1921 р. Західноукраїнська Народна Республіка. Утворення ЗУНР на зборах у Львові 19 жовтня 1918 р. Вищі органи влади і управління ЗУНР. Міські органи влади. Законодавство ЗУНР.

Договір ЗУНР з УНР і проголошення Акту соборності України 22 січня 1919 р. Паризька конференція та вирішення на ній «східно-галицького питання». Знищення української національної держави на західноукраїнських землях.

### **ТЕМА: Утворення державно-правових інститутів української радянської держави та їх конституційне оформлення**

Боротьба за встановлення влади Рад в Україні після жовтневого перевороту у Петрограді. Перший Всеукраїнський з'їзд Рад, його постанови і рішення. Проголошення України Республікою Рад. Обрання з'їздом ЦВК. Утворення радянського уряду – Народного Секретаріату. Вищі і місцеві органи влади і управління. Створення системи правоохоронних органів. Надзвичайні органи радянської влади – революційні та військово-революційні комітети, революційні штаби. Радянське державне будівництво в Україні в умовах громадянської війни та військовими діями. Надзвичайні органи влади.

Федеративні зв'язки радянських республік до укладення воєнно-політичного союзу. Воєнно-політичний союз УСРР з РРФСР та іншими радянськими республіками. Декрет ВЦВК 1 червня 1919 р. «Про об'єднання Радянських соціалістичних республік: Росії, України, Литви, Латвії, Білорусії для боротьби із світовим імперіалізмом». Будівництво радянських Збройних сил.

Судові органи УСРР. Всеукраїнська надзвичайна комісія для боротьби з контрреволюцією. Введення нової економічної політики та її законодавче оформлення. Господарчий і дипломатичний союзи УСРР з РРФСР та іншими радянськими республіками.

Україна і утворення СРСР. Прийняття Декларації і Договору про створення СРСР. Державно-правовий статус України за Конституцією СРСР 1924 р. Перебудова державного апарату УСРР згідно з умовами НЕПу і у зв'язку зі створенням СРСР. Вищі органи державної влади та управління. Всеукраїнський з'їзд Рад. Структура та компетенція ВУЦВК, його Президії та РНК УСРР. Українська економічна Рада. Постійне представництво УСРР при уряді СРСР. Наркомати УСРР. Місцеві органи влади і управління.

Адміністративно-територіальна реформа. Ліквідація губерній і перехід на трьох ступеневу систему управління. Комітети незаможних селян. Перебудова судової системи. Організація державної прокуратури і адвокатури. Реорганізація ВУЧК. Ліквідація ревтрибуналів. Положення про судоустрій УСРР 1929 р. Національні аспекти в радянському державному будівництві. Утворення автономної Молдавської РСР. Українізація державного апарату УСРР.

Розвиток і кодифікація законодавства УСРР у 1922-1929 рр. Адміністративне законодавство. Адміністративний кодекс УСРР 1927 р. Цивільне право. Цивільний кодекс УСРР 1922 р. Декларація про основні майнові права, що визначаються в УСРР. Положення про трести 1923 і 1927 рр. Сімейно-шлюбне право. Кодекс законів про сім'ю, опіку, подружжя та акти громадянського стану УСРР 1926 р. Трудове право. Кодекс законів про працю УСРР 1922 р. Встановлення 7-годинного робочого дня і 5-денного робочого тижня (1927 р.). Постанова про зміцнення трудової дисципліни. Кодекс законів про народну освіту УСРР 1922 р. Земельне і колгоспне право. Земельний кодекс УСРР 1922 р. Закон про ліси УСРР 1923 р. Постанови «Про радянські господарства» і «Про колективні господарства». Організація і правові положення МТС. Кримінальне право. Кримінальний кодекс УСРР 1922 р., його зміни та доповнення у зв'язку з прийняттям союзних актів. Основні начала кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1924 р. «Положення про злочини державні» і «Положення про військові злочини» 1927 р. Процесуальне законодавство. Кримінально-процесуальний кодекс УСРР 1922 р., його зміни і доповнення 1927 р. Цивільно-процесуальний кодекс УСРР 1924 р., його зміни і доповнення 1929 р. Виправно-трудова кодекс УСРР 1925 р.

## **ТЕМА: Державний устрій і право України в умовах становлення тоталітарної системи**

Зміни в соціально-економічному та політичному ладі. Вплив індустріалізації та колективізації на соціальну та економічну структури українського суспільства. Зміни в розвитку політичної системи. Подальший процес формування адміністративно-командної системи управління. Обмеження прав і компетенції державних органів УСРР. Зміни в судових установах України. Зміна найменування вищих органів влади республіки в середині 30-х рр. Конституція УРСР 1937 р. Перебудова державного апарату УСРС на основі Конституції УРСР 1937 р. Розвиток радянського законодавства.

Цивільне право. Кредитна реформа 1930 р. Соціалістична власність. Сімейне право. Зміни і доповнення до Кодексу про сім'ю, опіку і акти громадянського стану УРСР і до «Положення про реєстрацію актів громадянського стану» 1935 і 1936 рр. Трудове право. Зміни і доповнення до Кодексу законів про працю УСРР, внесені постановою ВУЦВК і РНК УСРР 25 лютого 1931 р. Введення єдиних трудових книжок. Зміни в трудовому законодавстві, введені указом Президії Верховної Ради СРСР від 26 червня 1940 р. Колгоспне та земельне право. Примірні статuti сільськогосподарської артілі 1930 і 1935 рр. Кримінальне і кримінально-процесуальне право. Значне посилення суворості кримінальної репресії за посягання на засади соціалізму. Закон від 7 серпня 1932 р. «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності». Постанова ЦВК СРСР від 8 червня 1934 р. «Про кримінальну відповідальність за зраду Батьківщини». Постанова від 1 грудня 1934 р. про боротьбу з терористичними актами.

## **ТЕМА: Зміни в державній системі та праві Радянської України в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.)**

Приєднання Західної України, частини Бессарабії та Північної Буковини до складу УРСР. Перетворення Молдавської АРСР в союзну республіку в складі СРСР. Напад Німеччини на СРСР. Організація оборони країни. Окупаційний режим. Перебудова радянського державного апарату на воєнний лад. Державний Комітет Оборони СРСР та його уповноважені при органах державного управління УРСР. Перебудова місцевих органів державної влади і державного управління та їх діяльність в період війни. Реорганізація органів суду і прокуратури у зв'язку з введенням воєнного стану. Звільнення території УРСР від окупації. Возз'єднання Закарпаття з УРСР.

Право України в період війни. Надзвичайне законодавство. Зміни в цивільно-правових відносинах. Житлове законодавство. Сімейне законодавство. Колгоспне і земельне законодавство. Кримінальне право. Кримінально-процесуальне право.

Міжнародний і внутрішній стан УРСР після Другої світової війни. Відбудова народного господарства. Возз'єднання всіх українських земель в єдиній Українській державі. Зміни в суспільному ладі. Посилення тоталітаризму у внутрішній політиці. Державний лад. Ліквідація надзвичайних органів влади і управління, створених в період війни. Перші післявоєнні вибори вищих і місцевих органів влади. Перетворення РНК УРСР на Раду Міністрів УРСР. Цивільне право. Сімейне право. Трудове право. Внесення змін та доповнень у Кримінальний кодекс УРСР.

## **ТЕМА: Державно-правові інститути України в другій половині 1950-х – середині 1980-х рр.**

Зовнішньополітичний та внутрішній стан країни. Перші ознаки десталінізації. Викриття культу особи. Початок процесу руйнування тоталітарного режиму. Економічні реформи. Перехід з галузевого принципу управління і будівництва на територіальний. Національно-державний устрій. Перехід Кримської області до складу УРСР. Розширення компетенції УРСР. Державний апарат. Вищі та місцеві органи влади і управління. Правоохоронні органи. Товариські суди. Народні дружини.

Кодифікація загальносоюзного законодавства. Основи законодавства Союзу РСР та союзних республік. Цивільне право. Трудове право. Колгоспне право. Кримінальне право. Кримінальне судочинство. Авторитарна командно-адміністративна система управління та її

негативний вплив на суспільне політичне життя. Деформація у політико-управлінській сфері. Зміна децентралізованої системи управління промисловістю. Посилення силових методів управління та ідеологічного диктату, партійного апарату. Конституція УРСР 1978 р. Вищі і місцеві органи влади і управління. Правоохоронні органи. Основні риси законодавства. Продовження початої в 1950-х роках кодифікації радянського законодавства.

Видання Зводу законів УРСР. Адміністративне законодавство. Цивільне господарське законодавство. Житлове законодавство. Сімейне законодавство. Трудове право. Природноресурсове право. Кримінальне та кримінально-процесуальне право. Підготовка і опублікування систематичних збірників законодавства.

**ТЕМА: Зміни в державному устрої та праві України в період реформ кінця 1980-х на початку 1990-х рр.**

Соціально-економічна ситуація в країні. Зміни у зовнішній і внутрішній політиці. Програма перебудови організаційних структур, форм, стилю діяльності органів управління. Реформа державного апарату. Посилення суспільно-політичної активності населення республіки. Закон Верховної Ради УРСР від 27 жовтня 1989 р. «Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР». Демократизація виборчої системи. Розмежування повноважень між представницькими, виконавчими та судовими органами. Запровадження в Україні поста Президента. Зміни в законодавстві. Законодавчі акти, які регулювали цивільно-правові відносини в Україні. Законодавство про підприємницьку діяльність. Трудове законодавство. Зміни і доповнення Конституції УРСР 1978 р. Зміни в статусі УРСР як союзної республіки. Прийняття 16 липня 1990 р. «Декларації про державний суверенітет». Відміна назви республіки «УРСР».

**ТЕМА: Розпад СРСР та відродження незалежної держави – Україна**

Передумови відродження незалежної України в 1991 р. Акт проголошення незалежності 24 серпня 1991 р. та його схвалення на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р. Розпад СРСР і угода про створення Співдружності незалежних держав. Принципи участі України у міждержавних об'єднаннях. Закон України «Про правонаступництво України» (12 вересня 1991 р.).

**ТЕМА: Особливості державно-правового розвитку України на сучасному етапі**

Подальша демократизація суспільно-політичного життя суверенної України. Громадські організації: партії, рухи, профспілки, товариства. Реформування системи центральних та місцевих органів державної влади та управління. Інститут президентства та його представників на місцях. Верховна Рада України. Кабінет Міністрів України. Органи місцевого самоврядування. Основи виборчої системи. Референдум. Конституційний Суд України. Правосуддя. Прокуратора. Гуманізація прав суб'єктів у незалежній Україні. Декларація прав національностей України. Закон про національні меншини в Україні.

Розробка та прийняття Конституції України 28 червня 1996 р. Структура, головні положення, оцінка. Державно-політичний розвиток України у 1996-2004 рр. «Помаранчева революція» 2004 р. Зміни до Основного закону.

Причини, підготовка та проведення правової реформи в Україні. Реформування системи законодавства. Правова регламентація майнових відносин в умовах становлення ринкової економіки в Україні. Кодифікаційна діяльність в незалежній Україні. Концепція соціального забезпечення населення України.

Зміни у законодавстві стосовно визначення статусу «учасника бойових дій» та «вимушених переселенців». Початок діяльності Антикорупційного бюро. Реформування структури правоохоронних органів та суддівської гілки. Адаптація вітчизняного законодавства до вимог Європейського Союзу. Взаємини Україна – Європейський Союз та Україна – НАТО.

Зміни законодавства після початку війни 24.02.2022 р.

### 3.2. Структура освітнього компонента (лекційний блок)

№ з/п	Назва теми лекції та питання, що вивчаються
1	<p><b>Тема 1. «Історія держави і права» як наука та історико-правова дисципліна. Держава і право Стародавнього Сходу</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Предмет, мета, періодизація дисципліни «Історії держави і права».</li> <li>2. Історія держави і права Стародавнього Єгипту.</li> <li>3. Історія держави і права Стародавнього Вавилону.</li> </ol>
2	<p><b>Тема 2. Держава і право Античного світу</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Зародження римської державності. Реформа Сервія Туллія.</li> <li>2. Перехід до монархії. Принципат.</li> <li>3. Домінат. Суспільний лад та державний устрій. Реформи Діоклетіана.</li> <li>4. Джерела римського права.</li> </ol>
3	<p><b>Тема 3. Держава і право доби феодалізму</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Утворення феодальної Франції. Реформи Людовіка IX.</li> <li>2. Формування станово-представницької монархії.</li> <li>3. Абсолютна монархія у Франції.</li> <li>4. Правова система феодальної Франції.</li> </ol>
4	<p><b>Тема 4. Держава і право періоду Нового часу</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Передумови, етапи та особливості англійської буржуазної революції. Проголошення республіки. Державний устрій. Реставрація монархії.</li> <li>2. Розвиток конституційної монархії і парламенту в XVII-XIX ст.</li> <li>3. Зміни в державному устрої в кінці XIX – на початку XX ст.</li> <li>4. Основні джерела і риси права. Англосаксонська система права та її вплив на право інших країн.</li> </ol>
5	<p><b>Тема 5. Держава і право періоду Нового часу</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Війна колоній за незалежність і утворення США.</li> <li>2. Розвиток США у XIX ст.</li> <li>3. Правова система США Нового часу.</li> </ol>
6	<p><b>Тема 6. Держава і право Новітнього періоду</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Листопадова революція 1918 р. та Веймарська Конституція.</li> <li>2. Зародження нацизму. Режим Третього Рейху.</li> <li>3. Особливості розвитку ФРН після об'єднання Німеччини.</li> <li>4. Право Німеччини новітнього періоду.</li> </ol>
7	<p><b>Тема 7. Держава і право Новітнього періоду</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. «Новий курс» Ф. Рузвельта.</li> <li>2. Регулятивна функція держави у сфері соціально-економічних відносин.</li> <li>3. Поправки до Конституції США.</li> <li>4. Правова система США новітнього періоду.</li> </ol>
8	<p><b>Тема 8. Державно-правовий розвиток на території України за Стародавніх часів та за Давньоруської держави</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Виникнення та суспільно-політичний лад Скіфської держави.</li> <li>2. Грецькі міста-поліси Північного Причорномор'я.</li> <li>3. Джерела та основні риси рабовласницької системи права на території Північного Причорномор'я.</li> <li>4. Джерела права України-Русі. Основні риси давньоруського права.</li> <li>5. Судоустрій та судочинство Київської Русі.</li> </ol>
9	<p><b>Тема 9. Держава і право України литовсько-польського періоду.</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Державний устрій українських земель у складі Великого князівства Литовського та Корони Польської.</li> <li>2. Правова система українських земель в литовсько-польський період.</li> </ol>
10	<p><b>Тема 10. Держава і право України козацької доби</b></p>

	<p>1. Державотворча програма гетьмана Б. Хмельницького. Формування Української держави, її політична форма.</p> <p>2. Закріплення в органах військового управління адміністративно-політичних, фінансових, судових та поліцейських функцій.</p> <p>3. Гадяцький трактат 1658 р. та інші угоди гетьманів козацької держави.</p>
11	<p><b>Тема 11. Правове становище українських земель у період втрати державності</b></p> <p>1. Селянська реформа 1861 р. та зміни в суспільних відносинах.</p> <p>2. Земська 1864 р. та міська 1870 р. реформи та особливості їх проведення в Україні.</p> <p>3. Судова реформа 1864 р.</p>
12	<p><b>Тема 12. Держава і право України періоду національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.</b></p> <p>1. Державотворча діяльність Української Центральної Ради та її юридичний статус. I та II Універсали.</p> <p>Утворення Української Народної Республіки та проголошення її незалежності.</p> <p>2. Конституція УНР від 29 квітня 1918 р.: основні положення.</p> <p>3. Загальна характеристика внутрішньої і зовнішньої політики. П. Скоропадського. Державний устрій України періоду Гетьманату.</p> <p>4. Законодавство Української гетьманської держави.</p>
13	<p><b>Тема 13. Держава і право України часів СРСР</b></p> <p>1. Конституція УРСР 1937 р.</p> <p>2. Розвиток радянського законодавства у 30-х рр. ХХ ст.</p> <p>3. Кодифікація права УРСР у 1960-х рр. Основні риси цивільного, сімейного, трудового та кримінального права.</p> <p>4. Конституція УРСР 1978 р.</p>
14	<p><b>Тема 14. Держава і право України новітнього періоду</b></p> <p>1. Основні тенденції сучасного державно-правового розвитку України.</p> <p>2. Реформування системи центральних та місцевих органів державної влади та управління.</p> <p>3. Структура Конституції України 1996 р. та подальші зміни до неї.</p> <p>4. Державно-політичний та правовий розвиток України у 1996-2004 рр.</p> <p>5. Державно-політичний та правовий розвиток України у 2004-2022 рр.</p>

### 3.3. Структура освітнього компонента (семінарське заняття)

№ з/п	Назва теми та питання, що вивчаються	Форми контролю
1	<p><b>Тема 1. «Історія держави і права» як наука та історико-правова дисципліна. Держава і право Стародавнього Сходу</b></p> <p>1. Виникнення та загальні закономірності становлення й розвитку рабовласницької держави і права.</p> <p>2. Види рабовласницьких держав. Основні риси рабовласницького права та держави.</p> <p>3. Історія держави і права Стародавньої Індії.</p> <p>4. Історія держави і права Стародавнього Китаю.</p>	Індивідуальне опитування
2	<p><b>Тема 2. Держава і право Античного світу</b></p> <p>1. Зародження грецької державності. Утворення Афіньської держави.</p> <p>2. Реформи Тезея. Реформи Солона. Реформи Клісфена.</p> <p>3. Суспільний та державний лад періоду демократії.</p>	Індивідуальне опитування
3	<p><b>Тема 3. Держава і право доби феодалізму</b></p>	Фронтальне

	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Становлення та розвиток англосаксонської ранньофеодальної монархії.</li> <li>2. Розвиток Англії у період сеньйоріальної та станово-представницької монархій.</li> <li>3. Велика Хартія вольностей та її значення для розвитку англійської феодальної держави.</li> <li>4. Англія у добу абсолютної монархії.</li> <li>5. Англійське право доби феодалізму.</li> </ol>	опитування. Підготовка реферату або електронної презентації.
4	<p><b>Тема 4. Держава і право періоду Нового часу</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Державний устрій. Королівська влада і центральні органи управління.</li> <li>2. Територіальна роздробленість Німеччини.</li> <li>3. Реформація та Селянська війна у Німеччині.</li> <li>4. Німеччина за часів абсолютної монархії.</li> <li>5. Характеристика німецького феодального права.</li> </ol>	Індивідуальне опитування
5	<p><b>Тема 5. Держава і право періоду Нового часу</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Початок Французької буржуазної революції та «Декларація прав людини і громадянина» (1789 р.).</li> <li>2. Якобінська диктатура та Термідоріанський переворот.</li> <li>3. Характеристика права буржуазної Франції.</li> <li>4. Паризька Комуна та утворення Третьої Французької республіки.</li> </ol>	Індивідуальне опитування. Виконання практичних завдань.
6.	<p><b>Тема 6. Держава і право Новітнього періоду</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Повоєнна урядова політика лейбористів та консерваторів.</li> <li>2. М. Тетчер та особливості політичного курсу Дж. Мейджора.</li> <li>3. Особливості права новітньої Англії.</li> </ol>	Фронтальне опитування. Підготовка реферату або електронної презентації.
7	<p><b>Тема 7. Держава і право Новітнього періоду</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Історія держави і права новітньої Польщі.</li> <li>2. Історія держави і права Чехословаччини.</li> <li>3. Спільне у повоєнному розвитку держави і права держав Центрально-Східної Європи.</li> </ol>	Підсумковий тестовий контроль
8	<p><b>Тема 8. Державно-правовий розвиток на території України за Стародавніх часів та за Давньоруської держави</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Утворення Давньоруської держави – Київської Русі (IX ст.).</li> <li>2. Державний та суспільний устрій Київської Русі.</li> <li>3. Центральні та місцеві органи влади та управління Давньоруської держави.</li> <li>4. Особливості державного устрою Галицько-Волинської держави.</li> <li>5. Правова система Галицько-Волинського князівства.</li> </ol>	Підготовка реферату або електронної презентації.
9	<p><b>Тема 9. Держава і право України литовсько-польського періоду</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Джерела польсько-литовського походження.</li> <li>2. Політико-правова організація Запорізької Січі. Реєстрові козаки.</li> <li>3. Люблінська унії 1569 р. та її державно-політичні наслідки для України.</li> </ol>	Індивідуальне опитування
10	<p><b>Тема 10. Держава і право України козацької доби</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Суспільний устрій України та правовий статус соціальних станів. Державний лад та адміністративно-територіальний поділ.</li> </ol>	Індивідуальне опитування

	<p>Основні риси права.</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>Війна 1648-1657 рр. та її наслідки для українських земель.</li> <li>Союз України з Московською державою та його юридичне оформлення.</li> <li>Правовий статус Української держави у складі Московського царства.</li> <li>Конституція Пилипа Орлика 1710 р.</li> </ol>	
11	<p><b>Тема 11. Правове становище українських земель у період втрати державності</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>Адміністративно-політичне становище України у складі Російської імперії.</li> <li>Обмеження козацької автономії.</li> <li>Малоросійська колегія.</li> <li>Створення губернських органів управління в Україні.</li> </ol>	Виконання практичних завдань.
12	<p><b>Тема 12. Держава і право України періоду національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>Тимчасовий уряд та його органи в Україні. Вибори до Установчих зборів в Україні. Законодавство Тимчасового уряду.</li> <li>Українська Народна Республіка часів Директорії.</li> <li>Державний устрій Західноукраїнської Народної Республіки. Законотворча діяльність в Західноукраїнській Народній Республіці.</li> <li>Акт Злуки 22 січня 1919 р.</li> <li>Характерні риси цивільного, сімейного, трудового та земельного законодавства.</li> <li>Кримінальне та кримінально-процесуальне право.</li> </ol>	Підготовка реферату або електронної презентації. Виконання практичних завдань.
13	<p><b>Тема 13. Держава і право України часів СРСР</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>Політико-правове становище Західної України у складі Польщі, Румунії та Чехословаччини.</li> <li>Окупаційний режим в Україні в роки Другої світової війни.</li> <li>Зміни у державному апараті СРСР під час війни. Система права в умовах воєнного стану.</li> <li>Демократизація виборчої системи після завершення Другої світової війни.</li> <li>Зміни і доповнення Конституції УРСР 1978 р.</li> <li>«Декларація про державний суверенітет» від 16 липня 1990 р.</li> </ol>	Індивідуальне опитування
14	<p><b>Тема 14. Держава і право України новітнього періоду</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>Кодифікаційна діяльність в незалежній Україні.</li> <li>Розвиток виборчої системи сучасної України.</li> <li>Адаптація вітчизняного законодавства до вимог Європейського Союзу.</li> <li>Зміни у законодавстві стосовно визначення статусу «учасника бойових дій» та «вимушених переселенців».</li> </ol>	Колоквіум

### 3.4. Структура освітнього компонента (теми для самостійного опрацювання)

№ з/п	Теми і перелік питань, що винесені на самостійне вивчення
1	<p><b>Тема 1. «Історія держави і права» як наука та історико-правова дисципліна. Держава і право Стародавнього Сходу</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>Давньоєврейська державність.</li> <li>Джерела права часів давньоєврейської державності.</li> <li>Характеристика давньоєврейського права (сімейне, майнове, кримінальне право)</li> </ol>



2	<p><b>Тема 2. Держава і право Античного світу</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Утворення Стародавньої Спарти.</li> <li>2. Розвиток Спарти з V ст. до н.е.</li> <li>3. Суспільний лад та державний устрій Стародавньої Спарти.</li> </ol>
3	<p><b>Тема 3. Держава і право доби феодалізму</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Державний устрій Візантійської імперії. Джерела візантійського права.</li> <li>2. Характеристика права Візантійської імперії.</li> <li>3. Виникнення та розвиток держави Арабський Халіфат та світової релігії ісламу.</li> <li>4. Відмінності у розумінні державно-правових питань у різних течіях ісламу.</li> </ol> <p>Правовий статус особи за шариатом. Галузі мусульманського права.</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>5. Основні риси східного феодалізму.</li> <li>6. Виникнення і розвиток феодальних держав Далекого Сходу (Китай, Індія, Японія)</li> </ol>
4	<p><b>Тема 4. Держава і право періоду Нового часу</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Буржуазні революції і виникнення буржуазної держави та права.</li> <li>2. Ідея народного представництва, конституціоналізму та її реалізація.</li> <li>3. Кодифікація права.</li> </ol>
5	<p><b>Тема 5. Держава і право періоду Нового часу</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Виникнення буржуазної держави та об'єднання Німеччини.</li> <li>2. Німецький Союз та Північно-німецький Союз.</li> <li>3. Німецька правова система.</li> </ol>
6	<p><b>Тема 6. Держава і право Новітнього періоду</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Державно-політичні наслідки Першої світової війни. Соціалістичний революційний рух в Європі та світі.</li> <li>2. Народження фашистського руху. Авторитаризм.</li> <li>3. Розвиток Франції між двома світовими війнами. Проголошення та розвиток П'ятої республіки.</li> <li>4. Право Франції новітнього періоду.</li> </ol>
7	<p><b>Тема 7. Держава і право Новітнього періоду</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Королівська Румунія в роки та після закінчення Першої світової війни. Держава і право Соціалістичної Республіки Румунія. «Різдвяна революція» 1989 р. Сучасна система держави і права Румунії.</li> <li>2. Болгарія в роки та після закінчення Першої світової війни. Прийняття конституції 1989 р. та початок демократизації. Сучасна система держави і права Болгарії.</li> <li>3. Розвиток Японія після Другої світової війни. Конституція 1947 р. Право Японії новітнього періоду.</li> <li>4. Китайська держава до утворення Китайської Народної Республіки. Конституційний процес в КНР 1954-1982 рр.</li> <li>5. Визвольний рух та проголошення Республіки Індія.</li> <li>6. Тенденції розвитку держав і правових систем Латинської Америки у другій половині XX – на початку XXI ст.</li> </ol>
8	<p><b>Тема 8. Державно-правовий розвиток на території України за Стародавніх часів та за Давньоруської держави</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Становлення класового суспільства на території України.</li> <li>2. Виникнення, розвиток Боспорського царства. Монархія та республіка – політичні форми перших держав на території України.</li> <li>3. Розпад Київської Русі на окремі феодальні князівства.</li> <li>4. Пам'ятки державності та права південно-руських князівств.</li> <li>5. Загальна характеристика суспільно-політичного устрою та права князівств в період феодальної роздробленості.</li> </ol>
9	<p><b>Тема 9. Держава і право України литовсько-польського періоду</b></p>

	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Магдебурзьке право в Україні.</li> <li>2. Постанови сеймів Речі Посполитої відносно українського козацтва.</li> <li>3. Тенденції розвитку канонічного (церковного) права.</li> </ol>
10	<p><b>Тема 10. Держава і право України козацької доби</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Суспільний устрій України-Гетьманщини.</li> <li>2. Посилення кріпосницького гніту наприкінці XVII – на початку XVIII ст.</li> <li>3. Період «Руїни» на Україні та його наслідки.</li> </ol>
11	<p><b>Тема 11. Правове становище українських земель у період втрати державності</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Державно-правовий розвиток Австрійської та Австро-Угорської імперії з кінця XVIII до початку XX ст.</li> <li>2. Суспільно-політичний устрій західноукраїнських земель у період австрійського панування.</li> <li>3. Право Австрії та Австро-Угорщини, особливості його застосування на українських землях.</li> <li>4. Литовський статут редакції 1811 р.: головні положення та наслідки.</li> <li>5. Військові реформи 1864-1874 рр.</li> <li>6. «Фабричне законодавство»: суть, положення та наслідки.</li> <li>7. Поняття та види злочинів.</li> </ol>
12	<p><b>Тема 12. Держава і право України періоду національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Зміни в суспільно-політичному ладі та праві України в період Першої світової війни.</li> <li>2. Державно-правові взаємовідносини Центральної Ради з Тимчасовим урядом.</li> <li>3. Принципи організації Центральної Ради. Припинення діяльності Центральної Ради та її помилки у державному будівництві.</li> <li>4. Реформування судової система Української гетьманської держави.</li> <li>5. Декларація Директорії 28 грудня 1918 р. Трудовий конгрес та його рішення.</li> <li>6. Варшавський договір 22 квітня 1920 р. та Ризький договір 18 березня 1921 р.: основні положення та значення.</li> </ol>
13	<p><b>Тема 13. Держава і право України часів СРСР</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Встановлення радянської влади в Україні. Основні положення Конституції УСРР 1919 р.</li> <li>2. Правові засади входження України до складу СРСР. Кодифікація права радянської України у 20-х рр. XX ст.</li> <li>3. Конституція УСРР 1929 р.: основні положення.</li> <li>4. Реформування державного апарату УСРС на основі Конституції УРСР 1937 р.</li> <li>5. Введення єдиних трудових книжок.</li> <li>6. Видання Зводу законів УРСР.</li> </ol>
14	<p><b>Тема 14. Держава і право України новітнього періоду</b></p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Акт проголошення незалежності 24 серпня 1991 р.</li> <li>2. Закон України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р.</li> <li>3. Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р.</li> <li>4. Принципи участі України у міждержавних об'єднаннях.</li> <li>5. Причини, підготовка та проведення правової реформи в Україні.</li> <li>6. Реформування структури правоохоронних органів та суддівської гілки влади.</li> </ol>

## РОЗДІЛ 4. ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

### Лекція № 1.

**Тема: «Історія держави і права» як наука та історико-правова дисципліна. Держава і право Стародавнього Сходу.**

#### План лекції

1. Предмет, мета, періодизація дисципліни «Історії держави і права».
2. Історія держави і права Стародавнього Єгипту.
3. Історія держави і права Стародавнього Вавилону.

#### Контрольні питання

1. Що вивчає історія держави і права зарубіжних країн?
2. Як взаємодіє історія держави і права зарубіжних країн з іншими науками?
3. Хто є основоположниками науки історія держави і права зарубіжних країн?
4. Які Ви знаєте періодизації історії держави і права зарубіжних країн?
5. Поясніть суть визначення «історичні» та «неісторичні» народи.
6. Що означає термін «позитивне право»?
7. В якому році Ф. Савіньї опублікував свою роботу «Історія римського права в середні віки»?
8. Кому належить вислів: «Жоден, навіть найсуворіший закон, що захищає свободу слова, не зможе захистити людину, яка умисно крикне «пожежа!» у переповненому театрі і викличе паніку».
9. Поясніть суть «соціальних інститутів» Герберта Спенсера.
10. Хто став засновником так званої «юриспруденції понять»?
11. Коли Аккад став центром політичного об'єднання північної та південної частин Месопотамії?
12. Поясніть значення терміну «тамкари».
13. Кого у Стародавньому Єгипті називали «володарі чужоземних країн»?
14. Які найпоширеніші види договорів у Стародавньому Єгипті Ви знаєте?

#### Список рекомендованих джерел

1. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
2. Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ: Атіка, 2004. 616 с.
3. Попенко Я.В., Гапотій В.Д., Куйбіда Є.О. Історія держави і права зарубіжних країн (Стародавній світ та доба Середньовіччя) : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б.Хмельницького, 2015. 603 с.

### Лекція № 2.

**Тема: Держава і право Античного світу**

#### План лекції

1. Зародження римської державності. Реформа Сервія Туллія.
2. Перехід до монархії. Принципат.
3. Домінат. Суспільний лад та державний устрій. Реформи Діоклетіана.
4. Джерела римського права.

#### Контрольні питання

1. Як називали себе корінні жителі Стародавнього Риму?
2. Яку назву мав судовий процес за «Законами XII таблиць»?
3. Назвіть основні положення реформи братів Гракхів.
4. Хто такі «колони» та в чому суть системи «колонату»?
5. Назвіть джерела римського права за часів республіканського періоду.
6. На які категорії ділилися речі за «Законами XII таблиць»?

7. Поясніть суть терміну «право народів».
8. Що таке «сільські» та «міські» сервітути?
9. Назвіть основні види контрактів, які використовувалися у Стародавньому Римі.
10. Що таке «емфітевзис»?

#### **Список рекомендованих джерел**

1. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посіб. Київ: Істина, 2005. 768 с.
2. Попенко Я.В., Гапотій В.Д., Куйбіда Є.О. Історія держави і права зарубіжних країн (Стародавній світ та доба Середньовіччя) : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б.Хмельницького, 2015. 603 с.
3. Попенко Я.В. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» [Електронний ресурс]: галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право, перший рівень вищої освіти. Мелітополь: МДПУ імені Б. Хмельницького, 2019. 76 с.

### **Лекція № 3.**

#### **Тема: Держава і право доби феодалізму**

##### **План лекції**

1. Утворення феодальної Франції. Реформи Людовіка IX.
2. Формування станово-представницької монархії.
3. Абсолютна монархія у Франції.
4. Правова система феодальної Франції.

##### **Контрольні питання**

1. Як «Кутюми Бовезі» врегулювали питання кріпосної залежності?
2. Хто був першим королем Франції періоду феодалізму?
3. Які питання врегулював «Великий березневий ордонанс»?
4. Які питання врегулював Нантський едикт?
5. Що для французького феодального суду виступало доказами?
6. Визначить роль Генеральних Штатів в історії держави і права феодальної Франції.
7. Назвіть головні особливості французького абсолютизму.
8. Хто з французьких монархів першим почав використовувати титул «Король Франції»?
9. Хто з французьких державних діячів заклав передумови для формування Французької колоніальної імперії?
10. Хто з французьких державних діячів в 1626 р. видав едикт, який забороняв дуелі між дворянами?

#### **Список рекомендованих джерел**

1. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посіб. Київ: Істина, 2005. 768 с.
2. Попенко Я.В., Гапотій В.Д., Куйбіда Є.О. Історія держави і права зарубіжних країн (Стародавній світ та доба Середньовіччя) : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б.Хмельницького, 2015. 603 с.
3. Попенко Я.В. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» [Електронний ресурс]: галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право, перший рівень вищої освіти. Мелітополь: МДПУ імені Б. Хмельницького, 2019. 76 с.

### **Лекція № 4.**

#### **Тема: Держава і право періоду Нового часу**

##### **План лекції**

1. Передумови, етапи та особливості англійської буржуазної революції. Проголошення республіки. Державний устрій. Реставрація монархії.

2. Розвиток конституційної монархії і парламенту в XVII-XIX ст.
3. Зміни в державному устрої в кінці XIX – на початку XX ст.
4. Основні джерела і риси права. Англосаксонська система права та її вплив на право інших країн.

#### **Контрольні питання**

1. Поясніть суть процесу «огороджування»
2. Коли була підписана «Петиція про права»?
3. Поясніть суть чартистського руху.
4. Що означає термін «нове дворянство»?
5. Назвіть головні положення «Народної хартії» 1838 р.
6. Що означає поняття «Вікторіанська епоха»?
7. Поясніть різницю між «оренда з року в рік» та «оренда на розсуд».
8. Коли в Англії було встановлено припинення шлюбу через розлучення?
9. Які правопорушення входили в категорію «державна зрада»?
10. Поясніть суть «статутного права».

#### **Список рекомендованих джерел**

1. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
2. Попенко Я.В. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» [Електронний ресурс]: галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право, перший рівень вищої освіти. Мелітополь: МДПУ імені Б. Хмельницького, 2019. 76 с.
3. Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ: «Каравела»; Львів: «Новий Світ», «Магнолія плюс», 2003. 480 с.

### **Лекція № 5.**

#### **Тема: Держава і право періоду Нового часу**

##### **План лекції**

1. Війна колоній за незалежність і утворення США.
2. Розвиток США у XIX ст.
3. Правова система США Нового часу.

#### **Контрольні питання**

1. Коли було розпочато заснування північноамериканських колоній?
2. На яких принципах базувалася англійська колоніальна політика?
3. Коли була прийнята «Декларація незалежності»?
4. У чому суть системи «стримувань і противаг» гілок влади за Конституцією США?
5. Коли був прийнятий «Білль про права»?
6. Коли були прийняті «Статті конфедерації»?
7. Які причини громадянської війни 1867-1865 рр. в США?
8. Що таке так званий «Чорний кодекс»?
9. Як формувався Верховний суд та які функції він виконував?
10. У чому суть правового дуалізму?

#### **Список рекомендованих джерел**

1. Попенко Я.В. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» [Електронний ресурс]: галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право, перший рівень вищої освіти. Мелітополь: МДПУ імені Б. Хмельницького, 2019. 76 с.
2. Страхов М.М. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. для студ. юридичн. спеціал. вищ. закл. освіти. Харків : Право, 2001. 416 с.

3. Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ: «Каравела»; Львів: «Новий Світ», «Магнолія плюс», 2003. 480 с.

### **Лекція № 6.**

#### **Тема: Держава і право Новітнього періоду**

##### **План лекції**

1. Листопадова революція 1918 р. та Веймарська Конституція.
2. Зародження нацизму. Режим Третього Рейху.
3. Особливості розвитку ФРН після об'єднання Німеччини.
4. Право Німеччини новітнього періоду.

##### **Контрольні питання**

1. Назвіть основні причини Листопадової революції 1918 р.
2. Назвіть головні наслідки Першої світової війни для Німеччини.
3. Коли відбувся «Півний путч»?
4. Коли розпочалася Друга світова війна?
5. Коли відбувся «корінний перелом» у Другій світовій війні?
6. Коли Німеччина була поділена на окупаційні зони?
7. Охарактеризуйте структуру органів влади Німеччини.
8. Яким чином в новітній об'єднаній Німеччині відбувається виборчий процес?
9. В чому суть «соціального законодавства»?
10. В чому суть «соціальної держави»?

##### **Список рекомендованих джерел**

1. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: Істина, 2005. 768 с.
2. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [Маймескулов Л.М., Тихоненков Д.А., Россіхін В.В., Власенко С.І.]. Харків: Право, 2011. 520 с.
3. Страхов М.М. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. для студ. юридичн. спеціал. вищ. закл. освіти. Харків: Право, 2001. 416 с.

### **Лекція № 7.**

#### **Тема: Держава і право Новітнього періоду**

##### **План лекції**

1. «Новий курс» Ф. Рузвельта.
2. Регулятивна функція держави у сфері соціально-економічних відносин.
3. Поправки до Конституції США.
4. Правова система США новітнього періоду.

##### **Контрольні питання**

1. У чому проявилось посилення президентської влади в США у ХХ ст.?
2. У чому проявилось посилення контрольних та регулятивних функцій держави під час Першої Світової війни?
3. Що таке «сухий закон»?
4. Назвіть головні причина Великої депресії у США.
5. Які основні повноваження мав Конгрес США в першій половині ХХ ст.?
6. Яка система судочинства склалася в США у ХХ ст.?
7. В чому полягав зміст та значення реформ адміністрацій Дж. Кеннеді та Л. Джонсона в соціально-економічному житті?
8. У чому суть «Уотергейтської справи»?
9. Охарактеризуйте джерела права американського законодавства у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.
10. Охарактеризуйте основні положення «Закону про громадянські права» 1964 р.

### Список рекомендованих джерел

1. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
2. Страхов М.М. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. для студ. юридичн. спеціал. вищ. закл. освіти. Харків: Право, 2001. 416 с.
3. Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ: «Каравела» ; Львів : «Новий Світ», «Магнолія плюс», 2003. 480 с.

### Лекція № 8.

**Тема: Державно-правовий розвиток на території України за Стародавніх часів та за Давньоруської держави**

#### План лекції

1. Виникнення та суспільно-політичний лад Скіфської держави.
2. Грецькі міста-поліси Північного Причорномор'я.
3. Джерела та основні риси рабовласницької системи права на території Північного Причорномор'я.
4. Джерела права України-Русі. Основні риси давньоруського права.
5. Судоустрій та судочинство Київської Русі.

#### Контрольні питання

1. Назвіть хронологічні межі існування держави Таврика.
2. Коли на території України з'явилися скіфські племена?
3. Назвіть хронологічні межі існування Великої Скіфії.
4. Назвіть головні племінні об'єднання скіфів на українських землях.
5. Назвіть хронологічні межі існування Готського королівства.
6. Яку державу вчені називають першою «імперією кочівників-скотарів»?
7. Назвіть етапи грецької колонізації Північного Причорномор'я.
8. Коли виник перший грецький поліс на території України?
9. Поясніть значення термінів «демократія», «республіка», «монархія».
10. Назвіть найвідоміші грецькі міста-поліси, які існували на українських землях.
11. Назвіть відомі джерела давньоруського права.
12. Назвіть хронологічні межі існування Київської Русі.
13. Поясніть суть терміну «гоніння сліду».
14. Що означає поняття «канонічне право»?
15. З чого складається просторова редакція «Руської правди»?
16. назвіть основні заходи розшукового характеру в давньоруському судочинстві
17. Яких князів називали «світлими»?
18. Перелічіть правові пам'ятки давньоруського періоду місцевого походження та запозичені. Які галузі права вони врегульовували?
19. Розкрийте порядок досудового слідства в давньоруському праві.
20. Назвіть найвідоміших «князів законотворців» періоду Київської Русі.

### Список рекомендованих джерел

1. Гавриленко О.А. Античні держави Північного Причорномор'я: біля витоків вітчизняного права (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.). Монографія. Харків : Парус, 2006. 352 с.
2. Гавриленко О.А. Історія держави і права України. Стародавня доба: навчальний посібник / О.А. Гавриленко. Харків: ХНУВС, 2011. 64 с.
- 3 Сокальська О.В. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2014. 152 с.

## **Лекція № 9.**

### **Тема: Держава і право України литовсько-польського періоду**

#### **План лекції**

1. Державний устрій українських земель у складі Великого князівства Литовського та Корони Польської.
2. Правова система українських земель в литовсько-польській період.

#### **Контрольні питання**

1. Назвіть хронологію входження українських земель до складу князівства Литовського та Польського Королівства.
2. Назвіть головні положення «Генріхових артикулів» 1572 р.?
3. Що означає термін «вальний сейм»?
4. Поясніть значення термінів «каштелян», «староста», «воєвода»
5. Коли на території України з'являється Магдебурзьке право?
6. Поясніть значення термінів «війт», «бурмістр», «лава» та «рада».
7. Коли на території України виникає «низове» та «реєстрове» козацтво?
8. Назвіть головні положення «Судебнику Казимира» 1468 р.
9. В яких роках з'явилися Статути Великого князівства Литовського?
10. Що означає поняття козацьке «звичаєве право»?

#### **Список рекомендованих джерел**

1. Історія держави і права України. Академічний курс : підручник : у 2-х т. / за ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. Київ: Ін Юре, 2000. Т. 1. 648 с.
2. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. Ківалова С., Музиченка П., Панькова А. Київ: Юридична література, 2002. 464 с.
3. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. Ківалова С., Музиченка П., Панькова А. Київ: Юридична література, 2002. 560 с.

## **Лекція № 10.**

### **Тема: Держава і право України козацької доби**

#### **План лекції**

1. Державотворча програма гетьмана Б. Хмельницького. Формування Української держави, її політична форма.
2. Закріплення в органах військового управління адміністративно-політичних, фінансових, судових та поліцейських функцій.
3. Гадяцький трактат 1658 р. та інші угоди гетьманів козацької держави.

#### **Контрольні питання**

1. Назвіть базові положення державотворчої програми гетьмана Б. Хмельницького.
2. Визначить державно-політичну форму правління Української держави за часів гетьманування Б. Хмельницького.
3. Назвіть положення Зборівського мирного договору.
4. Охарактеризуйте положення Білоцерківського мирного договору.
5. Назвіть головні положення Гадяцького трактату.
6. Як змінювався юридичний статус українських земель за умовами Гадяцького договору?
7. Що таке «рангові маєтності»?
8. Назвіть головні функції магістрату.
9. Назвіть головні функції Генеральної ради.
10. Розкрийте суть понять «вотчинний», «магістратський» та «ратушний» суди.

#### **Список рекомендованих джерел**

1. Антологія української юридичної думки : в 10 т. / упоряд.: І.Б. Усенко, Т.І. Бондарук, О.О. Самойленко. Київ: Юридична книга, 2003. Т. 3. Історія держави і права України: козацько-гетьманська доба. 584 с.



2. Бойко І.Й. Історія держави: право України: практикум для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів України / Бойко І.Й., Кобилецький М.М., Ясінська Л.З. Дрогобич : Коло, 2011. 332 с.

3. Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т. / за ред. В.Д. Гончаренка. Київ: Ін Юре, 1997. Т. 1 : 3 найдавніших часів до початку XX ст. 464 с.

### **Лекція № 11.**

**Тема: Правове становище українських земель у період втрати державності**

#### **План лекції**

1. Селянська реформа 1861 р. та зміни в суспільних відносинах.
2. Земська 1864 р. та міська 1870 р. реформи та особливості їх проведення в Україні.
3. Судова реформа 1864 р.

#### **Контрольні питання**

1. Назвіть головні причини буржуазних реформ 60-70-х рр. XIX ст..
2. Що таке «волосний сход»?
3. Як називалися виборчі члени міської думи чи земства.
4. Назвіть функції земств.
5. Поясніть суть куріальної виборчої системи.
6. Хто такі «почесні мирові судді»?
7. Які функції мав виконувати міський голова.
8. Назвіть функції міської управи.
9. Назвіть головні функції інституту присяжних засідателів.
10. Що означає термін «презумпція невинуватості»

#### **Список рекомендованих джерел**

1. Сокальська О.В. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2014. 152 с.
2. Терлюк І.Я. Історія держави і права України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2011. 944 с.

### **Лекція № 12.**

**Тема: Держава і право України періоду національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.**

#### **План лекції**

1. Державотворча діяльність Української Центральної Ради та її юридичний статус. I та II Універсали. Утворення Української Народної Республіки та проголошення її незалежності.
2. Конституція УНР від 29 квітня 1918 р.: основні положення.
3. Загальна характеристика внутрішньої і зовнішньої політики. П. Скоропадського. Державний устрій України періоду Гетьманату.
4. Законодавство Української гетьманської держави.

#### **Контрольні питання**

1. Коли була утворення Центральної Рада?
2. Коли були підписані Універсали Центральної Ради?
3. Які функції виконував Генеральний Секретаріат?
4. На які губернії поширювалася юрисдикція Центральної Ради?
5. З Якими країнами УНР підписала Брест-Литовський мирний договір?
6. Дайте визначення терміну «універсал».
7. Які політичні партії мали більшість голосів в уряді Першої УНР?
8. Назвіть головні функції Ради Народних Міністрів.
9. Назвіть вищий судовий орган влади періоду Першої УНР.
10. Кому за Конституцією УНР належала законодавча влада в країні?
11. Назвіть причини військового перевороту квітня 1918 р.
12. Розкрийте зміст «Грамоти до всього українського народу».
13. Назвіть основні функції Ради Міністрів Української держави.

14. В чому полягала суть виняткового судочинства?
15. Які покарання передбачав Закон «Про спекуляцію»?
16. Назвіть функції тимчасових повітових та губернських земельно-ліквідаційних комісій.
17. Яким чином відбувалися вибори до міських дум за часів Гетьманату?
18. Назвіть найвищу судову інстанцію Української держави.
19. Назвіть обов'язки Державної канцелярії.
20. Визначить головні положення Закону «Про верховне управління державою на випадок смерті, тяжкої хвороби і перебування поза межами держави ясновельможного пана гетьмана всієї України».

#### **Список рекомендованих джерел**

1. Гай-Нижник П. УНР та ЗУНР: становлення органів влади і національне державотворення (1917-1920 рр.). Київ: «ЩеК», 2010. 304 с.
2. Іванов В.М. Історія держави і права України : підручник. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с.
3. Українське державотворення: невitreбуваний потенціал : словник-довідник / за ред. О.М. Мироненка. Київ: Либідь, 1997. 560 с.

### **Лекція № 13.**

#### **Тема: Держава і право України часів СРСР**

##### **План лекції**

1. Конституція УРСР 1937 р.
2. Розвиток радянського законодавства у 30-х рр. ХХ ст.
3. Кодифікація права УРСР у 1960-х рр. Основні риси цивільного, сімейного, трудового та кримінального права.
4. Конституція УРСР 1978 р.

##### **Контрольні питання**

1. Дайте визначення поняттям «індустріалізація» та «колективізація».
2. Розшифруйте абрєвіатури «НКВС», «ОДПУ», «ГУДБ».
3. В якому році на підставі постанови ЦВК та РНК УРСР було скасоване комерційне кредитування та вексельний обіг?
4. Чому з 1931 р. була заборонена приватна торгівля?
5. Поясніть суть терміну «націоналізація».
6. Що передбачав перший Примірний статут сільськогосподарської артілі 1930 р.?
7. Поясніть різницю між «трійками» та «двійками» (система НКВС).
8. В якому році в СРСР були запроваджені єдині трудові книжки?
9. Який закон ще називали законом «про п'ять колосків»?
10. Які головні положення містила кредитна реформа 1930 р.?
11. Що передбачала операція «Вісла»?
12. Як Ви розумієте визначення «управління господарством за територіальним принципом»?
13. В якому році М.Хрущов проголосив «повну та остаточну перемогу соціалізму в СРСР»?
14. Розкрийте суть Положення про прокурорський нагляд в СРСР від 24 травня 1955 р.
15. В якому році Верховною Радою УРСР було затверджено Цивільний кодекс УРСР?
16. В якому році в СРСР було прийнято закон про пенсії колгоспникам?
17. В якому році був прийнятий Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про відміну смертної кари»?
18. З якого віку починалася кримінальна відповідальність за Кримінальним Кодексом УРСР 1960 р.?
19. В якому році був прийнятий закон «Про адвокатуру»?
20. Які головні положення містив Виправно-трудоий кодекс УРСР 1970 р.?

### **Список рекомендованих джерел**

1. Касьянов Г. Незгодні: Українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х років. Київ: Либідь, 1995. 130 с.
2. Музиченко П. Історія держави і права України : навч. посібник. Київ: Знання, 2001. 429 с.
3. Хрестоматія з історії держави і права : навч. посібник / упоряд.: Чайковський А.С., Копиленко О.Л., Кривоніс В.М. [та ін.]. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.

### **Лекція № 14.**

#### **Тема: Держава і право України новітнього періоду**

#### **План лекції**

1. Основні тенденції сучасного державно-правового розвитку України.
2. Реформування системи центральних та місцевих органів державної влади та управління.
3. Структура Конституції України 1996 р. та подальші зміни до неї.
4. Державно-політичний та правовий розвиток України у 1996-2004 рр.
5. Державно-політичний та правовий розвиток України у 2004-2022 рр.

#### **Контрольні питання**

1. Поясніть значення термінів «державний суверенітет» та «автономія».
2. Охарактеризуйте зміст Конституційного договору 1995 р.
3. Конституція України була прийнята?
4. Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є?
5. Назвіть структуру Конституції України.
6. як відображено принцип розподілу влад у Конституції України.
7. Назвіть головні причини «Помаранчевої революції» 2004 р.
8. У якому році було введено мораторій на виконання смертної кари?
9. Назвіть головні повноваження Кабінету міністрів.
10. Поясніть суть «права інтелектуальної власності»

### **Список рекомендованих джерел**

1. Алексєєв Ю.М., Кульчицький С.В., Слюсаренко А.Г. Україна на зламі історичних епох (державотворчий процес 1985-1999 рр.): навч. посібник. Київ: ЕксОб, 2000. 296 с.
2. Футей Б. Становлення правової держави в Україні: 1991-2005 рр. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 352 с.
3. Хрестоматія з історії держави і права : навч. посібник / упоряд.: Чайковський А.С., Копиленко О.Л., Кривоніс В.М. [та ін.]. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.

## РОЗДІЛ 5. ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

### Семінарське заняття № 1.

**Тема:** «Історія держави і права» як наука та історико-правова дисципліна.  
**Держава і право Стародавнього Сходу**

**Мета:** систематизувати та поглибити знання за темою про головні особливості рабовласницької держави та права. Розглянути процес виникнення рабовласницьких держав та формування правої системи на прикладі стародавніх цивілізацій Індії та Китаю; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно.

#### Література:

1. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
2. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посіб. Київ: Істина, 2005. 768 с.
3. Попенко Я.В., Гапотій В.Д., Куйбіда Є.О. Історія держави і права зарубіжних країн (Стародавній світ та доба Середньовіччя) : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б.Хмельницького, 2015. 603 с.

#### Перелік питань семінару

1. Виникнення та загальні закономірності становлення й розвитку рабовласницької держави і права.
2. Види рабовласницьких держав. Основні риси рабовласницького права та держави.
3. Історія держави і права Стародавньої Індії.
4. Історія держави і права Стародавнього Китаю.

#### Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття

1. Загальна характеристика держав Стародавнього Сходу.
2. Загальна характеристика права Стародавнього Сходу.
3. Особливості утворення перших держав.
4. Особливості рабовласницьких відносин на території держав Стародавнього Сходу.
5. Особливості рабовласницьких відносин у Античному світі.
6. Державний устрій Стародавньої Індії.
7. Правова система Стародавньої Індії.
8. Державний устрій Стародавнього Китаю.
7. Правова система Стародавнього Китаю.

#### Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

1. Як в історичні та юридичні науках тлумачать поняття «Стародавній Схід» та «Античний світ»?
2. У чому полягають відмінності державного механізму Східної та Західної цивілізацій?
3. У чому полягають відмінності правових відносин Східної та Західної цивілізацій?
4. Чим зумовлювалася необхідність запровадження в перших державах світу деспотичних форм правління?
5. Назвіть основні тези концепції виникнення держави Томаса Мальтуса.
6. Назвіть автора ««Оди до радості», змінена версія якої стала текстом гімну Європейського союзу.
7. Представником якої теорії виникнення держави є Клод Леві-Стросс?
8. Назвіть автора твору «Східний деспотизм: порівняльне дослідження тоталітарної влади».
9. Кому належить вираз «Історія – це кладовище аристократії»?
10. Кому належить праця «Золота гілка»?

## **Семінарське заняття № 2.**

### **Тема: Держава і право Античного світу**

**Мета:** систематизувати та поглибити знання за темою історія держави і права Стародавньої Греції; поглибити знання про афінську державу та право; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно.

#### **Література:**

1. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
2. Попенко Я.В., Гапотій В.Д., Куйбіда Є.О. Історія держави і права зарубіжних країн (Стародавній світ та доба Середньовіччя) : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б.Хмельницького, 2015. 603 с.
3. Тищик Б.Й. Історія держави і права країн Стародавнього Світу: навч. посіб.: у 2 т. Львів: Сполом, 1999. Т. 2 : Історія держави і права Стародавнього Риму. 1999. 180 с.

#### **Перелік питань семінару**

1. Зародження грецької державності. Утворення Афінської держави.
2. Реформи Тезея. Реформи Солона. Реформи Клісфена.
3. Суспільний та державний лад періоду демократії.

#### **Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття**

1. Особливості розвитку грецьких полісів у Гомерівський період.
2. Особливості розвитку грецьких полісів у Елліністичний період.
3. Особливості розвитку грецьких полісів у Класичний період.
4. Реформи Тезея та Солона.
5. Реформаторська діяльність Драконта та Клісфена.

#### **Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу**

1. Як називалися перші форми державності у Стародавній Греції?
2. Назвіть основні міста-поліси Стародавньої Греції.
3. До кого в Афінській державі застосовували остракізм?
4. Назвіть державного діяча Афін, який був одним із семи мудреців.
5. Проаналізуйте специфіку зовнішньої політики Афін.
6. Що означало накладення атімії?
7. Виконання літургій передбачало...
8. Які права мала жінка-афінянка?
9. Які групи рабів існували в Афінах?
10. На який термін обирали державних службовців?

## **Семінарське заняття № 3.**

### **Тема: Держава і право доби феодалізму**

**Мета:** систематизувати та поглибити знання за темою історія держави і права доби феодалізму на прикладі середньовічної Англії; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно.

#### **Література:**

1. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
2. Попенко Я.В., Гапотій В.Д., Куйбіда Є.О. Історія держави і права зарубіжних країн (Стародавній світ та доба Середньовіччя) : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б.Хмельницького, 2015. 603 с.
3. Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ: «Каравела» ; Львів : «Новий Світ», «Магнолія плюс», 2003. 480 с.

#### **Перелік питань семінару**

1. Становлення та розвиток англосаксонської ранньофеодальної монархії.
2. Розвиток Англії у період сеньйоріальної та станovo-представницької монархій.

3. Велика Хартія вольностей та її значення для розвитку англійської феодальної держави.

4. Англія у добу абсолютної монархії.

5. Англійське право доби феодалізму.

#### **Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття**

1. Державний лад Британії у англосаксонський період.

2. Феодальна Англія у період станово-представницької монархії.

3. «Баронські статті» та «Велика Хартія вольностей».

4. Суспільний лад Англії у період станово-представницької монархії.

5. Державний лад Англії у період станово-представницької монархії.

6. Феодальна Англія у період абсолютної монархії. Зоряна палата.

7. Право феодальної Англії:

7.1. Кримінальне право феодальної Англії.

7.2. Шлюбно-сімейне право феодальної Англії.

7.3. Судовий процес феодальної Англії.

#### **Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу**

1. Які відмінності в правовому статусі ерлів та керлів?

2. Які права баронів закріплювала «Велика Хартія вольностей»?

3. Коли в Англії було утворено парламент?

4. Які повноваження мала Зоряна палата?

5. Які покарання закріплювала «Правда короля Етельберта»?

6. Назвіть головні функції вітенагемота.

7. Назвіть головні положення Кларендонської конституції 1164 р.

8. Що передбачав Глостерський статут 1278 р.?

9. Кому з англійських державних діячів належать наступні слова: «Якщо ти нехайно не виконаєш моєї вимоги, я заберу в тебе сина, клянуся Богом»?

10. Дайте визначення термінам «тризн», «фелонія», «місдімінор».

#### **Семінарське заняття № 4.**

**Тема:** Держава і право періоду Нового часу

**Мета:** систематизувати та поглибити знання за темою держава і право феодальної Німеччини; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно.

#### **Література:**

1. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.

2. Попенко Я.В., Гапотій В.Д., Куйбіда Є.О. Історія держави і права зарубіжних країн (Стародавній світ та доба Середньовіччя) : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б.Хмельницького, 2015. 603 с.

3. Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ: «Каравела» ; Львів : «Новий Світ», «Магнолія плюс», 2003. 480 с.

#### **Перелік питань семінару**

1. Державний устрій. Королівська влада і центральні органи управління.

2. Територіальна роздробленість Німеччини.

3. Реформація та Селянська війна у Німеччині.

4. Німеччина за часів абсолютної монархії.

5. Характеристика німецького феодального права.

#### **Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття**

1. Утворення Священної Римської імперії німецької нації.

2. Реформація. Селянська війна 1524-1526 рр.

3. «Саксонське зерцало» як джерело права.

4. «Кароліна» як джерело права.
5. Рейхстаг і ландтаги як станово-представницькі органи феодальної Німеччини.

#### **Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу**

1. На які періоди прийнято поділяти історію феодальної німецької держави?
2. Хто такі «міністеріали»? Назвіть їх функції.
3. Що передбачали «Оттонівські привілеї»?
4. Які основні положення передбачала «Золота булла»?
5. З яких колегій склався рейхстаг?
6. Що гарантував «Закон на користь духовних князів» 1220 р.?
7. Що передбачала теза «Sola Scriptura»?
8. Які види злочинів передбачало Уложення «Кароліна»?
9. Охарактеризуйте основні положення «Кримінального уложення Терезії».
10. Кого з німецьких монархів французький історик та публіцист Жуль Мішле характеризував наступним чином: «Мало знала сама, проте вміла оточувати себе здібними людьми, які здійснювали її політику»?

#### **Семінарське заняття № 5.**

##### **Тема: Держава і право періоду Нового часу**

**Мета:** систематизувати та поглибити знання за темою буржуазна держава і право Франції; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно; сприяти формуванню правової грамотності.

##### **Література:**

1. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
2. Попенко Я.В. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» [Електронний ресурс]: галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право, перший рівень вищої освіти. Мелітополь: МДПУ імені Б. Хмельницького, 2019. 76 с.
3. Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ: «Каравела» ; Львів : «Новий Світ», «Магнолія плюс», 2003. 480 с.

##### **Перелік питань семінару**

1. Початок Французької буржуазної революції та «Декларація прав людини і громадянина» (1789 р.).
2. Якобінська диктатура та Термідоріанський переворот.
3. Характеристика права буржуазної Франції.
4. Паризька Комуна та утворення Третьої Французької республіки.

##### **Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття**

1. Криза абсолютизму. Характеристика Франції кінця XVIII ст. Просвітництво.
2. Велика Французька революція (1789 р.).
3. Перша французька республіка.
4. Термідоріанський переворот. Директорія.
5. Цивільний та кримінальний кодекси Наполеона.

#### **Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу**

1. Назвіть основні положення «Декларації прав людини і громадянина».
2. Яку форму правління закріпила Конституція Франції 1791 р.?
3. У чому суть якобінської диктатури та режиму консульства?
4. Назвіть передумови приходу до влади Наполеона I.
5. Чому відбулася криза та падіння імперії Наполеона Бонапарта?
6. Чим була викликана реставрація монархії Бурбонів?
7. Які обмеження королівського свавілля було встановлено Хартією 1814 р.?
8. Яким був державний лад Франції за Конституцією 1848 р.?

9. Яким був державний лад Паризької Комуни?
10. Чим відрізнялася Конституція Франції 1875 р. від інших Конституцій держави?

### **Семінарське заняття № 6.**

#### **Тема: Держава і право Новітнього періоду**

**Мета:** систематизувати та поглибити знання за темою держава і право новітнього періоду на прикладі Великої Британії; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно; сприяти формуванню правової грамотності.

#### **Література:**

1. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
2. Страхов М.М. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. для студ. юридичн. спеціал. вищ. закл. освіти. Харків : Право, 2001. 416 с.
3. Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ: «Каравела» ; Львів : «Новий Світ», «Магнолія плюс», 2003. 480 с.

#### **Перелік питань семінару**

1. Повоєнна урядова політика лейбористів та консерваторів.
2. М. Тетчер та особливості політичного курсу Дж. Мейджора.
3. Особливості права новітньої Англії.

#### **Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття**

1. Основні зміни в економіці, політичній системі та в державному устрої в першій половині ХХ ст.
2. Криза Британської колоніальної імперії після Першої та Другої світових воєн.
3. Практика консолідованих законів у Великій Британії
4. Розвиток британської партійної системи. Консерватори і ліберали.
5. Спроби реформування парламентської системи.
6. Правовий статус королеви. Закон 2011 р. про престолоуспадкування.
5. Джерела та характерні риси права Англії.

#### **Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу**

1. Що таке політика «делегованого законодавства» у міжвоєнній Англії?
2. Як вплинули на кількісний склад виборців проведені у ХХ ст. виборчі реформи?
3. Як змінювався склад Британської співдружності націй за час її існування?
4. У чому полягає здійснювана повоєнним урядом лейбористів політика націоналізації?
5. Які реформи у сфері конституційного права були проведені лейбористами у 50-60 рр. ХХ ст.?
6. За що М. Тетчер назвали «Залізною леді»?
7. Що таке «тетчеризм»?
8. Кого називають «евроскептиками»?
9. Які повноваження британського монарха?
10. Як британським монарх взаємодії з іншими органами влади?

### **Семінарське заняття № 7.**

#### **Тема: Держава і право Новітнього періоду**

**Мета:** систематизувати та поглибити знання за темою виникнення та розвиток незалежних держав у Центрально-Східній Європі; розширити знання про особливості державно-правового устрою країн центральноєвропейському регіону у новітній період; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно; сприяти формуванню правової грамотності.

#### **Література:**



1. Гапотій В.Д., Попенко Я.В. Термінологічний словник-довідник з дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» : навчальний посібник. Мелітополь, 2014. 280 с.
2. Хома Н. М. Історія держави та права зарубіжних країн: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Львів: «Новий Світ-2000», 2008. 475 с.
3. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. для студ. юр. вузів та фак-тів. Київ: Вентурі, 2007. 304 с.

#### **Перелік питань семінару**

1. Історія держави і права новітньої Польщі.
2. Історія держави і права Чехословаччини.
3. Спільне у повоєнному розвитку держави і права держав Центрально-Східної Європи.

#### **Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття**

1. Європейська інтеграція країн центральноєвропейських держав.
2. Розпад соціалістичного блоку та утворення незалежних держав Центральної Європи.
3. Діяльність «Солідарності» в Польщі.
4. «Оксамитова революція» 1989 р. в Чехословаччині.
5. Дайте характеристику основних положень Конституції Польщі 1921 р.
6. Розкрийте структуру органів центральної влади Чехословаччини за Конституцією 1920 р.

#### **Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу**

1. Якого державного діяча в Польщі називали «Комендант», «Воскреситель держави»?
2. Коли в Польщі була прийнята Мала Конституція?
3. Що передбачав «план Бальцеровича»?
4. Чи можна Конституцію Чехословаччини 1921 р. вважати демократичною?
5. Чи були правові підстави для анексії Чехословаччини нацистською Німеччиною у 1939 р. ? Відповідь обґрунтуйте.
6. Коли відбулася «Празька весна»?
7. Назвіть основні положення правозахисної організації «Хартія 77».
8. Коли відбувся розпад Чехословаччини на незалежні держави Чехія та Словаччина?
9. Яка форма державного правління домінує у країнах Центрально-Східної Європи у посттоталітарний період і чому?
10. Які фактори державно-правового розвитку посттоталітарних країн регіону дозволили їм стати повноправними членами НАТО і ЄС?

#### **Семінарське заняття № 8.**

**Тема: Державно-правовий розвиток на території України за Стародавніх часів та за Давньоруської держави**

**Мета:** систематизувати та поглибити знання за темою щодо суспільно-політичного устрою Київської Русі та Галицько-Волинської держави; розглянути процес становлення та розвитку державних органів влади; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно.

#### **Література:**

1. Бондарук Т.І. Західноруське право: дослідники і дослідження. Київ: Ін-т держ. і права ім. В.М. Корецького. НАН України, 2000. 160 с.
2. Головка О.Б. Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя. Київ: ВД «Стилос», 2006. 575 с.
3. Іванов В.М. Історія держави і права України : підручник. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с.
4. Кульчицький В.С., Настюк М.І., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Львів: Світ, 1996. 296 с.

### **Перелік питань семінару**

1. Утворення Давньоруської держави – Київської Русі (IX ст.).
2. Державний та суспільний устрій Київської Русі.
3. Центральні та місцеві органи влади та управління Давньоруської держави.
4. Особливості державного устрою Галицько-Волинської держави.
5. Правова система Галицько-Волинського князівства.

### **Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття**

1. Договори Русі із Візантією (IX-XI ст.).
2. Правове положення соціальних груп населення Київської Русі.
3. Державотворча діяльність князя Володимира Великого.
4. Державотворча діяльність князя Ярослава Мудрого.
5. Судова система Київської Русі.
6. Загальна характеристика періоду феодальної роздробленості Київської Русі.
7. Держава і право Русі періоду правління тріумвірату.
8. Держава і право Русі періоду дуумвірату.
9. Формування незалежних князівств у період феодальної роздробленості.
10. Князівські з'їзди та їх державно-правові рішення.
11. Формування території та виникнення міст Галицько-Волинської держави впродовж IX-XIII ст.
12. Державотворча діяльність князя Романа Мстиславича.
13. Державотворча діяльність короля Данила Романовича.
14. Червона Русь за правління нащадків Данила Галицького.
15. Соціальний устрій Галицько-Волинської Русі.

### **Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу**

1. Назвіть та поясніть причини виникнення держави Київська Русь.
2. Охарактеризуйте основні теорії виникнення Давньоруської держави і поясніть особисте ставлення до них.
3. Визначте особливості розвитку феодалізму Київської Русі? Які спільні та відмінні риси з тогочасними державами Європи?
4. Яке місце у давньоруській державній структурі займало общинне самоуправління?
5. Складіть схему взаємозв'язків владних інститутів у Київській Русі та поясніть їхню суть та компетенцію.
6. Зобразіть схематично систему судоустрою Київської держави.
7. Зробіть таблицю відмінностей десятинної (родоплемінної) системи управління у Київській Русі від двірсько-вотчинної.
8. Зобразіть схематично суспільний устрій Давньоруської держави.
9. Складіть таблицю основних джерел Київської Русі за принципом: правовий звичай: ... , нормативний договір (у т.ч. й міжнародний): ..., нормативно-правовий акт, релігійно-правове джерело, правовий прецедент.
10. Яку роль відіграло християнство у становленні державної системи Київської Русі.
11. Назвіть причини феодальної роздробленості Київської Русі.
12. Поясніть суть процесу «осідання дружини на землю».
13. Що означала система імунітетів на території Київської Русі?
14. Назвіть найголовніші рішення князівського з'їзду в Любечі 1097 р.
15. Назвіть найвідоміші правові пам'ятки права південно-руських князівств періоду феодальної усобиці.
16. Назвіть князів, які здійснювали правління тріумвірату.
17. На яку кількість князівств розпалася Русь після смерті князя Мстислава (1132 р.)?
18. Поясніть суть державно-політичного статусу «велике князівство».
19. Поясніть суть політичного статусу «удільне князівство».
20. Які князі увійшли до правління дуумвірату?
21. В якому році відбулося об'єднання Волинського та Галицького князівств в одну

державу?

22. Проаналізуйте міжнародну політику князя Данила Галицького.

23. Які б Ви навели доводи державного спадкоємства та правонаступництва Галицько-Волинського князівства з Київською Руссю?

24. Які спільні та відмінні риси Галицько-Волинського князівства з державним та суспільним устроєм Київської Русі та тогочасними державами Європи?

25. Розкрийте особливості запровадження Магдебурзького права у західноукраїнських містах.

26. Складіть схему органів влади й управління Галицько-Волинського князівства. Поясніть їхню суть і компетенцію.

27. Складіть таблицю основних державних ознак Галицько-Волинського князівства.

28. Складіть схему, як змінювалися кордони держави у часи владарювання галицько-волинських князів.

29. Зобразіть схематично вектори міжнародних відносин Галицько-Волинського князівства.

30. Назвіть найвідоміші пам'ятки західно-руського права.

### **Семінарське заняття № 9.**

**Тема: Держава і право України литовсько-польського періоду**

**Мета:** систематизувати та поглибити знання за темою щодо тенденцій розвитку України за часів литовсько-польського періоду; розглянути процес формування Запорізької Січі та реєстрового козацтва; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно.

#### **Література:**

1. Бойко І.Й. Органи влади і право в Галичині у складі Польського Королівства (1349-1569 рр.): монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 628 с.

2. Гошко Т.Д. Нариси з історії магдебурзького права в Україні (XVI – початок XVII ст.). Львів: Афіша, 2002. 255 с.

3. Іванов В.М. Історія держави і права України : підручник. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с.

#### **Перелік питань семінару**

1. Джерела польсько-литовського походження.
2. Політико-правова організація Запорізької Січі. Реєстрові козаки.
3. Люблінська унії 1569 р. та її державно-політичні наслідки для України.

#### **Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття**

1. Звичаєве кримінальне право козацтва.
2. Соціально-правове становище реєстрового козацтва.
3. «Ординація Війська Запорозького реєстрового».
4. Повстання козаків проти польської влади.
5. Поширення фільваркового господарства та панщина.
6. Занепад православної церкви в Україні та виникнення греко-католицької церкви.

#### **Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу**

1. Що таке паланка?
2. Поясніть значення термінів «зимівник» та «слобода»
3. Поясніть чому Запорозьку Січ часто називають «демократичною республікою».
4. Які привілеї мало реєстрове козацтво?
5. Назвіть головні положення «Ординації Війська Запорозького реєстрового».
6. Назвіть головні положення Люблінської унії 1569 р.
7. Які злочини судова система козацтва трактувала як майнові?
8. Назвіть, які військові злочини вважалися найтяжчими.
9. Назвіть головні положення Берестейської церковної унії.

10. Поясніть чому наприкінці XVI ст. відбувається активний занепад позицій православ'я на українських землях.

### **Семінарське заняття № 10.**

#### **Тема: Держава і право України козацької доби**

**Мета:** розширити знання про суспільно-політичний лад та правову систему України у період національно-визвольної війни середини XVII ст. та за часів Руїни; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно; сприяти формуванню правової грамотності.

#### **Література:**

1. Антологія української юридичної думки : в 10 т. / упоряд.: І.Б. Усенко, Т.І. Бондарук, О.О. Самойленко. Київ: Юридична книга, 2003. Т. 3. Історія держави і права України: козацько-гетьманська доба. 584 с.

2. Історія держави і права України : підручник / за ред. А.С. Чайковського. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 512 с.

3. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.). Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 447 с.

#### **Перелік питань семінару**

1. Суспільний устрій України та правовий статус соціальних станів. Державний лад та адміністративно-територіальний поділ. Основні риси права.

2. Війна 1648-1657 рр. та її наслідки для українських земель.

3. Союз України з Московською державою та його юридичне оформлення.

4. Правовий статус Української держави у складі Московського царства.

5. Конституція Пилипа Орлика 1710 р.

#### **Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття**

1. Основні концепції (програми) створення національної державності у 1648-1658 рр.

2. Монархічні та олігархічні тенденції в управлінні гетьманською державою.

3. Злам польської державно-правової системи та виникнення козацької системи органів державного управління.

4. Зборівський та Білоцерківський мирні договори: зміст та значення.

5. Державотворчі портери керівників української буржуазної революції середини XVII ст.

#### **Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу**

1. Охарактеризуйте міжнародну політику Б. Хмельницького. Чому він звернувся до московського уряду?

2. Розкрийте зміст та дайте правову оцінку українсько-московському договору 1654 р.

3. Зобразіть схематично організацію управління у Запорізькій Січі.

4. Складіть схему судового устрою Запорозької Січі.

5. Зобразіть схематично органи влади та управління в Українській козацько-гетьманській державі Б. Хмельницького.

6. У чому суть принципу «де троє козаків, там двоє одного судять»?

7. Чим були викликані козацькі повстання кінця XVI – початку XVII ст.?

8. Який період називають часом «золотого спокою» у Речі Посполитій?

9. Пригадайте художні твори (романи, фільми та ін.), що описують даний історичний період. Чи художній вимисел відповідає історичним реаліям?

10. Чому національно-визвольну війну середини XVII ст. ще характеризують як українську буржуазну революцію?

### **Семінарське заняття № 11.**

#### **Тема: Правове становище українських земель у період втрати державності**

**Мета:** розширити знання про правове становище українських земель у період втрати державності; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно.

**Література:**

1. Бойко І.Й. Історія держави: право України: практикум для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів України / Бойко І.Й., Кобилецький М.М., Ясінська Л.З. Дрогобич : Коло, 2011. 332 с.

2. Капелюшний В.П. Історія держави та права України (у схемах) / В.П. Капелюшний, С.В. Кудін. Київ: Олан, 2001. 198 с.

3. Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т. / за ред. В.Д. Гончаренка. Київ: Ін Юре, 1997. Т. 1 : 3 найдавніших часів до початку ХХ ст. 464 с.

**Перелік питань семінару**

1. Адміністративно-політичне становище України у складі Російської імперії.
2. Обмеження козацької автономії.
3. Малоросійська колегія.
4. Створення губернських органів управління в Україні.

**Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття**

1. Політичний устрій та адміністративно-територіальний поділ України-Гетьманщини у складі Російської імперії.

2. Діяльність Першої та Другої Малоросійських колегій та їх державно-правові наслідки для українських земель.

3. Інститут наказного гетьманства.

4. Причини, хід та наслідки проведення судової реформи 1760-1763 рр.: реформування Генерального Військового суду; земські, міські та підкоморські суди.

5. Запровадження на території України системи губернського управління.

**Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу**

1. Назвіть головні причини створення Першої та Другої Малоросійських колегій.

2. Які функції поклалися на Малоросійську колегію?

3. Коли в Україні був ліквідований інститут гетьманства?

4. Поясніть суть поняття «наказний гетьман».

5. В чому суть полково-сотенної системи?

6. Назвіть головні причини судової реформи 1760-1763 рр.

7. Визначить наслідки судової реформи 1760-1763 рр.

8. Назвіть функції курінних отаманів.

9. Поясніть суть терміну «губернія».

10. Назвіть основні види покарань за здійснення кримінальних злочинів в Гетьманщині.

**Семінарське заняття № 12.**

**Тема:** Держава і право України періоду національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.

**Мета:** систематизувати та поглибити знання за темою держава і право періоду Другої УНР; поглибити знання про історію держави і права Західноукраїнської Народної Республіки; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно; сприяти формуванню правової грамотності.

**Література:**

1. Гай-Нижник П. УНР та ЗУНР: становлення органів влади і національне державотворення (1917-1920 рр.). Київ: «ЩеК», 2010. 304 с.

2. Західно-Українська народна республіка 1918–1923. Документи і матеріали / ред. Карпенко О. Івано-Франківськ: Лілея-Нв, 2001. Т. 2. 2003. 712 с.

3. Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. Львів : Олір, 1995. 368 с.

**Перелік питань семінару**

1. Тимчасовий уряд та його органи в Україні. Вибори до Установчих зборів в Україні. Законодавство Тимчасового уряду.

2. Українська Народна Республіка часів Директорії.

3. Державний устрій Західноукраїнської Народної Республіки. Законотворча діяльність в Західноукраїнській Народній Республіці.

4. Акт Злуки 22 січня 1919 р.

5. Характерні риси цивільного, сімейного, трудового та земельного законодавства.

6. Кримінальне та кримінально-процесуальне право.

#### **Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття**

1. Правоохоронна система Західноукраїнської Народної Республіки

2. Законотворча діяльність уряду Директорії УНР.

3. Організація та діяльність Міністерства закордонних справ УНР.

4. «Листопадовий зрив» та перебіг українсько-польської війни 1918-1919 рр.

5. Універсал Директорії Української Народної Республіки про злуку із Західноукраїнською Народною Республікою.

#### **Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу**

1. Які підходи визначились у діяльності Центральної Ради і Директорії щодо побудови УНР?

2. Дайте відповідь: чи можна вважати УНР часів Директорії спадкоємицею УНР доби Центральної Ради?

3. Розкрийте політико-правовий зміст проголошення ЗУНР.

4. Які підходи визначились у діяльності УНРади щодо побудови ЗУНР?

5. Охарактеризуйте конституційне законодавство ЗУНР.

6. Проаналізуйте земельне законодавство часів Центральної Ради, Гетьманату та Директорії та ЗУНР. Складіть таблицю.

8. Зробіть конспект законодавчих актів (за галузями права) Центральної Ради, Гетьманства, Директорії УНР, ЗУНР.

9. Чому на західноукраїнських землях процес формування усіх ланок державного механізму проходив (на відміну від Української Народної Республіки) значно швидше і сприятливіше?

10. Який статус мали західноукраїнські землі у складі УНР після Акту Злуки?

#### **Семінарське заняття № 13.**

##### **Тема: Держава і право України часів СРСР**

**Мета:** систематизувати та поглибити знання за темою зміни у державному устрої та праві України радянського періоду та на початку 90-х рр. ХХ ст.; розширити знання про державотворчі процеси в Україні початку 1990-х рр.; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно; сприяти формуванню правової грамотності.

##### **Література:**

1. Декларація про державний суверенітет України : прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). 1990. № 31. Ст. 429.

2. Держава, влада та громадянське суспільство у документах політичних партій України (кінець 1980-х – перша половина 2011 р.) / Веденєєв Д.В., Гай-Нижник П.П., Любовець О.М. та ін. керівник проекту М.С. Карзаміна. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2011. 808 с.

3. Іванов В.М. Історія держави і права України: підручник. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с.

4. Макарчук В.С. Державно-територіальний статус західноукраїнських земель у період Другої світової війни (1939-1945 рр.): історико-правове дослідження. Київ: Атіка, 2007. 368 с.

### **Перелік питань семінару**

1. Політико-правове становище Західної України у складі Польщі, Румунії та Чехословаччини.
2. Окупаційний режим в Україні в роки Другої світової війни.
3. Зміни у державному апараті СРСР під час війни. Система права в умовах воєнного стану.
4. Демократизація виборчої системи після завершення Другої світової війни.
5. Зміни і доповнення Конституції УРСР 1978 р.
6. «Декларація про державний суверенітет» від 16 липня 1990 р.

### **Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття**

1. Угорський окупаційний режим на території Закарпаття.
2. Політика «пацифікації» на території Західної України.
3. Діяльність радянських правоохоронних органів в умовах воєнного часу.
4. Акт відновлення Української держави від 30 червня 1941 р.
5. Цивільне законодавство СРСР в роки війни.
6. Друга кодифікація радянського права 60-80-х рр. XX ст.
7. Розвиток цивільно-правових відносин впродовж 1980-х рр.
8. Верховна Рада Української РСР: функції та повноваження.
9. Рада Міністрів Української РСР: функції та повноваження.
10. Права людини в Україні та дисидентський рух.

### **Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу**

1. Які органи влади були запроваджені на новоприєднаних до УРСР землях?
2. Чи існувала перспектива створення незалежної Української держави на початку війни?
3. На які окупаційні зони поділялася територія України?
4. Яким чином здійснювалася перебудова державного механізму України у роки війни?
5. Які зміни були внесені до трудового та цивільного законодавства СРСР у роки війни?
6. Проаналізуйте, який характер мала воєнна акція СРСР на західноукраїнських землях у вересні 1939 р. та на території Бессарабії та Північної Буковини у червні 1940 р.
7. Прочитайте Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про воєнний стан» від 22 червня 1941 р. Поясніть, які структурні зміни і перебудову діяльності конституційних органів державної влади СРСР та УРСР спричинили потреби фронту, які напрями їхньої діяльності стали найважливішими.
8. З'ясуйте, які зміни в діяльності прокурорських органів відбулися із запровадженням воєнного стану на території України.
9. Розкрийте спрямованість та особливості діяльності прокурорських органів на визволених від німецьких окупантів територіях.
10. Проаналізуйте основні функції органів держбезпеки та НКВС на різних етапах війн.
11. Назвіть повноваження Комітету конституційного нагляду СРСР.
12. Дайте коротку характеристику Закону СРСР від 6 березня 1990 р. «Про власність в СРСР».
13. Визначить зміст, мету та основні принципи економічної самостійної України, згідно закону від 3 серпня 1990 р. «Про економічну самостійність Української РСР».
14. Визначить напрямки реформування зміни трудового законодавства України наприкінці 1950-х рр.
15. Назвіть головні положення Закону СРСР від 26 квітня 1990 р. «Про розмежування повноважень між Союзом РСР і суб'єктами федерації».
16. З'ясуйте, в чому полягали головний напрям та кінцева мета проголошеного правлячою верхівкою на чолі з М. Горбачовим курсу «на – перебудову».
17. Поясніть, як відбувався поступовий перехід влади від партійної номенклатури до державних органів, що обиралися парламентським шляхом.
18. Розкрийте значення запровадження інституту президентства в СРСР.

19. Ознайомтеся з текстом Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. та розкрийте зміст та значення цього історичного документа.

20. Поясніть, які зміни та доповнення у кримінальному законодавстві спричинило реформування радянського суспільства та держави.

#### **Семінарське заняття № 14.**

##### **Тема: Держава і право України новітнього періоду**

**Мета:** систематизувати та поглибити знання за темою розвиток держави і права сучасної України; розширити знання про особливості новітнього вітчизняного державотворчого процесу; виховувати зацікавленість дисципліною та прагнення отримувати нові знання самостійно; сприяти формуванню правової грамотності.

##### **Література:**

1. Іванов В.М. Історія держави і права України : підручник. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с.

2. Конституція України. Київ: Юрінком, 1996. 80 с.

3. Український парламентаризм: минуле і сучасне / за ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: Парламентське вид-во, 1999. 368 с.

##### **Перелік питань семінару**

1. Кодифікаційна діяльність в незалежній Україні.
2. Розвиток виборчої системи сучасної України.
3. Адаптація вітчизняного законодавства до вимог Європейського Союзу.
4. Зміни у законодавстві стосовно визначення статусу «учасника бойових дій» та «вимушених переселенців».

##### **Теми рефератів/електронних презентацій до семінарського заняття**

1. Європейська політика сусідства та Україна.
2. Безвізовий режим України та Європейського Союзу: позитивні та негативні сторони діалогу.
3. Співробітництво між Україною та Європейським союзом у сфері юстиції, свободи та безпеки.
4. «Гібридна війна» як тип військового конфлікту.
5. Законодавча база стосовно внутрішньо переміщених осіб в Україні.

##### **Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу**

1. Охарактеризуйте конституційний процес в Україні у 1990-ті роки.
2. Поясніть причини «помаранчевої» революції, її зміст та значення для державно-правового розвитку України.
3. Покажіть процес кодифікації українського законодавства у добу незалежності. Занесіть дані до таблиці.
4. Дайте визначення терміну «державний суверенітет».
5. В якому році був укладений Конституційний договір між Президентом та Верховною Радою?
6. В якому році було відкрито представництво Європейської Комісії в Україні?
7. Поясніть суть визначення «група опору» прийняття України до Європейського Союзу.
8. Поясніть суть терміну «учасник бойових дій».
9. Поясніть суть терміну «державний тероризм».
10. Кого, згідно діючого закону, відносять до учасників бойових дій?



**РОЗДІЛ 6.**  
**МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ**  
**НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ**

**Тема 1: «Історія держави і права» як наука та історико-правова дисципліна.**

**Держава і право Стародавнього Сходу**

**Питання для самостійної роботи**

1. Давньоєврейська державність.
2. Джерела права часів давньоєврейської державності.
3. Характеристика давньоєврейського права (сімейне, майнове, кримінальне право)

**Література**

1. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.

2. Попенко Я.В. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» [Електронний ресурс]: галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право, перший рівень вищої освіти. Мелітополь: МДПУ імені Б. Хмельницького, 2019. 76 с.

3. Попенко Я.В., Царькова О.В. Навчально-методичний посібник: Робочий зошит до навчальної дисципліни «Історія держави зарубіжних країн». Мелітополь, 2018. 80 с.

**Питання для самоконтролю**

1. Хто такі філістимляни?
2. В якому столітті в Іудеї правив цар Соломон?
3. В якому році розпалося Ізраїльське царство?
4. Поясніть значення терміну «синедріон».
5. Що таке Галахом?
6. Поясніть суть «Законодавства Мойсея».
7. Назвіть найважчі види злочину у давньоєврейському суспільстві.
8. Що таке Талмуд?
9. Що таке Мішна?
10. Поясніть суть визначення «ортодоксальний іудаїзм».

**Тема 2: Держава і право Античного світу**

**Питання для самостійної роботи**

1. Утворення Стародавньої Спарти.
2. Розвиток Спарти з V ст. до н.е.
3. Суспільний лад та державний устрій Стародавньої Спарти.

**Література**

1. Попенко Я.В. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» [Електронний ресурс]: галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право, перший рівень вищої освіти. Мелітополь: МДПУ імені Б. Хмельницького, 2019. 76 с.

2. Попенко Я.В., Царькова О.В. Навчально-методичний посібник: Робочий зошит до навчальної дисципліни «Історія держави зарубіжних країн». Мелітополь, 2018. 80 с.

3. Страхів М.М. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. для студ. юридичн. спеціал. вищ. закл. освіти. Харків : Право, 2001. 416 с.

**Питання для самоконтролю**

1. Які відмінності у державно-правовому розвитку Стародавньої Спарти та афінської держави Ви можете виділити?
2. Між ким велася Пелопоннеська війна?
3. У які державно-політичні союзи входила Стародавня Спарта?
4. Які форми власності існували в державі спартанців?
5. Які джерела права Стародавньої Спарти Ви знаєте?

6. Для чого спартанцям були необхідні сиситі?
7. Хто такі ілоти?
8. Чим пояснюється існування у державі спартанців інституту подвійної царської влади?
9. Хто такі періеки?
10. Як називалася «священна війна» спартанців проти ілотів?

### **Тема 3: Держава і право доби феодалізму**

#### **Питання для самостійної роботи**

1. Державний устрій Візантійської імперії. Джерела візантійського права.
2. Характеристика права Візантійської імперії.
3. Виникнення та розвиток держави Арабський Халіфат та світової релігії ісламу.
4. Відмінності у розумінні державно-правових питань у різних течіях ісламу. Правовий статус особи за шаріатом. Галузі мусульманського права.
5. Основні риси східного феодалізму.
6. Виникнення і розвиток феодальних держав Далекого Сходу (Китай, Індія, Японія)

#### **Література**

1. Попенко Я.В. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» [Електронний ресурс]: галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право, перший рівень вищої освіти. Мелітополь: МДПУ імені Б. Хмельницького, 2019. 76 с.
2. Попенко Я.В., Царькова О.В. Навчально-методичний посібник: Робочий зошит до навчальної дисципліни «Історія держави зарубіжних країн». Мелітополь, 2018. 80 с.
3. Страхів М.М. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. для студ. юридичн. спеціал. вищ. закл. освіти. Харків : Право, 2001. 416 с.

#### **Питання для самоконтролю**

1. На які хронологічні періоди прийнято поділяти історію Східної Римської імперії?
2. Кого із візантійських імператорів-реформаторів називали «безсонний правитель»?
3. Назвіть основні функції Державної ради.
4. Які питання охоплював звід Еклога?
5. Назвіть головні розділи візантійського Землеробського закону.
6. Охарактеризуйте положення візантійського Морського закону.
7. В якому році був виданий Прохірон?
8. Які нормативні документи у Візантійській імперії називали «царські закони»?
9. Назвіть останню відому пам'ятку візантійського права.
10. Поясніть різницю між розлученням «cum damno» та «sine damno».
11. Ким і коли була створена ісламська держава Арабський Халіфат?
12. Хто виступав спадкоємцем влади пророка Мухаммеда?
13. Які держави і коли були підкорені Арабським Халіфатом?
14. Які джерела мусульманського права Ви знаєте?
15. Яку структуру має Коран?
16. Як мусульмани трактували поняття «держава»?
17. Хто такі сунніти та шиїти?
18. Що таке Рамадан (Рамазан)?
19. Що таке п'ять священних обов'язки правовірного мусульманина?
20. Що означають терміни «хіджаз», «джіхад», «мульк»?
21. Яку назву має мусульманська середня та вища школа, у якій готували служителів культу, учителів?
22. У яких випадках жінка-мусульманка мала право подати на розлучення?
23. Які види злочинів у мусульман вважалися найважчими?
24. Які речі не могли знаходитися у власності мусульман?
25. Які кримінальні покарання застосовували мусульмани?

26. Як здійснювався в Арабському Халіфаті судовий процес?

#### **Тема 4: Держава і право періоду Нового часу**

##### **Питання для самостійної роботи**

1. Буржуазні революції і виникнення буржуазної держави та права.
2. Ідея народного представництва, конституціоналізму та її реалізація.
3. Кодифікація права.

##### **Література**

1. Попенко Я.В. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» [Електронний ресурс]: галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право, перший рівень вищої освіти. Мелітополь: МДПУ імені Б. Хмельницького, 2019. 76 с.

2. Попенко Я.В., Царькова О.В. Навчально-методичний посібник: Робочий зошит до навчальної дисципліни «Історія держави зарубіжних країн». Мелітополь, 2018. 80 с.

3. Страхов М.М. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. для студ. юридичн. спеціал. вищ. закл. освіти. Харків : Право, 2001. 416 с.

##### **Питання для самоконтролю**

1. Що означає термін індустріалізація?
2. Назвіть хронологічні межі періоду Нового часу.
3. Що означає поняття «конституціоналізм»?
4. Що передбачала ідеологія Просвітництва?
5. Дайте визначення поняттю «свобода громадянина»
6. Назвіть характерні риси кодифікації права у період Нового часу.
7. Коли була підписана «Велика ремонстрація»?
8. Коли відбувся Перший, Другий та Третій Континентальні конгреси?
9. Хто був автором трактату «Про дух і закон»?
10. Хто розпочав політичну боротьбу за об'єднання Німеччини в одну державу?

#### **Тема 5: Держава і право періоду Нового часу**

##### **Питання для самостійної роботи**

1. Виникнення буржуазної держави та об'єднання Німеччини.
2. Німецький Союз та Північно-німецький Союз.
3. Німецька правова система.

##### **Література**

1. Попенко Я.В. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» [Електронний ресурс]: галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право, перший рівень вищої освіти. Мелітополь: МДПУ імені Б. Хмельницького, 2019. 76 с.

2. Попенко Я.В., Царькова О.В. Навчально-методичний посібник: Робочий зошит до навчальної дисципліни «Історія держави зарубіжних країн». Мелітополь, 2018. 80 с.

3. Страхов М.М. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. для студ. юридичн. спеціал. вищ. закл. освіти. Харків : Право, 2001. 416 с.

##### **Питання для самоконтролю**

1. Німецький державний діяч, який здійснив об'єднання країни на пруській мілітарній основі – це?
2. Верхня палата парламенту Німеччини у 1871-1918 рр. мала назву....
3. Створення Німецької конфедерації відбулося в ....
4. Баварський кримінальний кодекс був прийнятий в ....
5. Прусський кримінальний кодекс був прийнятий в ...
6. Австро-Угорщина була створена в ...
7. Цивільний кодекс в Німеччині був запроваджений в ...

8. Союз держав, що зберігають свою незалежність і роздільне існування, створений із певною метою – це?
9. «Битва народів» під Лейпцигом – це?
10. Початок «березневої революції» в Німеччині датований?

### **Тема 6: Держава і право Новітнього періоду**

#### **Питання для самостійної роботи**

1. Державно-політичні наслідки Першої світової війни. Соціалістичний революційний рух в Європі та світі.
2. Народження фашистського руху. Авторитаризм.
3. Розвиток Франції між двома світовими війнами. Проголошення та розвиток П'ятої республіки.
4. Право Франції новітнього періоду.

#### **Література**

1. Попенко Я.В. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» [Електронний ресурс]: галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право, перший рівень вищої освіти. Мелітополь: МДПУ імені Б. Хмельницького, 2019. 76 с.
2. Попенко Я.В., Царькова О.В. Навчально-методичний посібник: Робочий зошит до навчальної дисципліни «Історія держави зарубіжних країн». Мелітополь, 2018. 80 с.
3. Страхов М.М. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. для студ. юридичн. спеціал. вищ. закл. освіти. Харків : Право, 2001. 416 с.

#### **Питання для самоконтролю**

1. У міжнародному праві повне або часткове відшкодування матеріальних збитків, завданих війною державі, яка перемогла, державою, яка зазнала поразки – це?
2. Французький уряд, який проголосив новими ідеалами держави «Працю. Сім'ю. Батьківщину»?
3. Четверта республіка у Франції це хронологічний період ...
4. Коли відбувалася Паризька мирна конференція?
5. В якому році були підписані Локарнські угоди?
6. В якому році була підписана Мюнхенська угода?
7. В якому році Франція увійшла до НАТО?
8. Роки президентства Ф. Міттерана ...
9. В якому році Франція приєдналася до Маастрихтського договору?
10. Хто очолював уряд «Віші» в період Другої світової війни?

### **Тема 7: Держава і право Новітнього періоду**

#### **Питання для самостійної роботи**

1. Королівська Румунія в роки та після закінчення Першої світової війни. Держава і право Соціалістичної Республіки Румунія. «Різдвяна революція» 1989 р. Сучасна система держави і права Румунії.
2. Болгарія в роки та після закінчення Першої світової війни. Прийняття конституції 1989 р. та початок демократизації. Сучасна система держави і права Болгарії.
3. Розвиток Японія після Другої світової війни. Конституція 1947 р. Право Японії новітнього періоду.
4. Китайська держава до утворення Китайської Народної Республіки. Конституційний процес в КНР 1954-1982 рр.
5. Визвольний рух та проголошення Республіки Індія.
6. Тенденції розвитку держав і правових систем Латинської Америки у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

#### **Література**

1. Попенко Я.В. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» [Електронний ресурс]: галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право, перший рівень вищої освіти. Мелітополь: МДПУ імені Б. Хмельницького, 2019. 76 с.

2. Попенко Я.В., Царькова О.В. Навчально-методичний посібник: Робочий зошит до навчальної дисципліни «Історія держави зарубіжних країн». Мелітополь, 2018. 80 с.

3. Омельченко О. А. Всеобщая история государства и права: учеб.: в 2-х т. Москва: ТОН-Остожье, 2000. Т. 2. 2000. 496 с.

#### **Питання для самоконтролю**

1. Поясніть суть «курсу броньованого кулака» генерала Танака.
2. В чому суть «доктрини С. Йосіди»?
3. В чому суть «доктрини Т. Фукуда»?
4. В якому році уряд Чан Кайші підписав із США договір «Пр дружбу, торгівлю і мореплавство»?
5. В якому році КНР почала будівництво «соціалізму з китайською специфікою»?
6. В якому році до влади в Китаї прийшов Мао Цзедун?
7. Що передбачала політика «трьох червоних знамен»?
8. Назвіть головні положення китайської «Політики реформ та зовнішньої відкритості»
9. В якому році єдина Британська Індія розділилася на два домініони – Індія та Пакистан?
10. Поясніть суть виразу «бананові республіки».
11. Назвіть причини Мексиканської революції 1917-1920 рр.
12. Поясніть суть терміну «революційний каудилізм».
13. Що означає термін режим «максимата»?
14. Що означає політика «трабальїзму»?
15. За яким латиноамериканським державним лідером закріпилося прізвисько «президент тисячі вбивств»?
16. Що передбачало гасло «Куба для кубинців»?
17. В якій латиноамериканській державі був створений «Трибунал честі»?
18. Назвіть причини державного перевороту 1952 р. на Кубі.
19. Поясніть суть ідеї «перманентної мексиканської революції».
20. Назвіть головні причини, які призвели до встановлення військового авторитарного режиму в Бразилії у 1964-1984 рр.
21. Назвіть першу в історії Бразилії жінку, яка стала президентом країни.
22. В якому році на Кубі був встановлений режим диктатури Ф. Батисти?
23. Коли до влади на Кубі прийшов Ф. Кастро?
24. Що означає кубинське гасло «Соціалізм або смерть!»?
25. Поясніть значення виразу «ефект текіли» (Мексика).
26. Поясніть суть мексиканської ліберальної реформи на основі ідеї «екуменічного гуманізму».
27. Назвіть причини Чилійської революції 1970-1973 рр.
28. Що означає визначення експерти «чикагської школи» (Чилі)?
29. Назвіть головні положення президентської програми М. Бачелете «100 днів. 36 обіцянок».
30. Назвіть головні складові ідеї «Великої Румунії».
31. Розкрийте суть аграрної реформи уряду П. Грозу 1945 р.
32. Розкрийте суть румунських законів, ухвалених у 1948-1949 рр. (про націоналізацію промислових і торгових підприємств, транспорту, про заборону купівлі та продажу землі).
33. В якому році першим секретарем ЦК був обраний Н. Чаушеску?
34. Що означає термін «секурітате»?
35. Коли в Румунії відбулося падіння режиму Н. Чаушеску?

36. Назвіть головні причини оголошення імпічменту президенту Румунії Т. Бесеску з боку парламенту.
37. В якому році Румунія вступила до ЄС?
38. Які положення румунської Конституції було змінено відповідно до вимог Євросоюзу?
39. Назвіть головні положення урядової політики «затягування пасків», що стала причиною масових виступів в країні (2012 р.).
40. Назвіть головні причини Балканських війн початку ХХ ст.
41. Кому з діячів Болгарії належить вислів «болгарською буде та земля, на якій залишить слід болгарський кінь»?
42. Назвіть головні напрямки реформ уряду А. Стамболійського.
43. Назвіть головні напрямки реформ Народного блоку.
44. Визначить характерні риси розвитку Болгарії часів «народної демократії» 1944-1948 рр.
45. Поясніть суть визначення «живковізм».
46. Що передбачало урядове рішення 1987 р. «Про державні символи та атрибути влади»?
47. Розкрийте суть урядової програми «Болгарія 2001».
48. В якому році Болгарія вступила до ЄС.
49. В якому році Т. Живков подав у відставку.

## **Тема 8: Державно-правовий розвиток на території України за Стародавніх часів та за Давньоруської держави**

### **Питання для самостійної роботи**

1. Становлення класового суспільства на території України.
2. Виникнення, розвиток Боспорського царства. Монархія та республіка – політичні форми перших держав на території України.
3. Розпад Київської Русі на окремі феодальні князівства.
4. Пам'ятки державності та права південно-руських князівств.
5. Загальна характеристика суспільно-політичного устрою та права князівств в період феодальної роздробленості.

### **Література**

1. Гавриленко О.А. Античні держави Північного Причорномор'я: біля витоків вітчизняного права (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.). Монографія. Харків : Парус, 2006. 352 с.
2. Гавриленко О.А. Історія держави і права України. Стародавня доба: навчальний посібник. Харків: ХНУВС, 2011. 64 с.
3. Гайдукевич В.Ф. Боспорское царство. Москва; Ленинград: АН СССР, 1949. 622 с.
4. Іванов В.М. Історія держави і права України : підручник. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с.
5. Котляр М.Ф. Як і чому настала удільна роздробленість на Русі (XII–XIII ст.). Київ: Інститут історії України НАН України, 1998. 106 с.

### **Питання для самоконтролю**

1. Назвіть хронологічні межі існування держави Таврика.
2. Коли на території України з'явилися скіфські племена?
3. Назвіть хронологічні межі існування Великої Скіфії.
4. Назвіть головні племінні об'єднання скіфів на українських землях.
5. Назвіть хронологічні межі існування Готського королівства.
6. Яку державу вчені називають першою «імперією кочівників-скотарів»?
7. Назвіть етапи грецької колонізації Північного Причорномор'я.
8. Коли виник перший грецький поліс на території України?
9. Поясніть значення термінів «демократія», «республіка», «монархія».

10. Назвіть найвідоміші грецькі міста-поліси, які існували на українських землях.
11. Назвіть причини, які стимулювали формування класового суспільства.
12. Розкрийте суть понять «республіка» та монархія.
13. Який час прийнято вважати заснуванням Боспорського царства?
14. Назвіть головні причини повстання Савмака.
15. Кому належала верховна влада у Боспорському царстві?
16. Коли Боспорське царство опинилося під впливом Риму?
17. Поясніть чому володарі Боспорського царства титулувалися «друг кесаря та друг римлян»?
18. Назвіть головні джерела права Боспорської держави.
19. Розвиток якої галузі права в Боспорській державі стимулювали товарне виробництво, жвава внутрішня та зовнішня торгівля?
20. Назвіть функції судового виконавця у Боспорському царстві.
21. Що означає термін «децентралізація»?
22. Назвіть причини феодалної роздробленості Русі.
23. Що означає поняття «феодалний спосіб виробництва»?
24. Що означає вотчина?
25. Що таке «ярлик»?
26. Назвіть функції курултаю.
27. Яку роль відігравали дивани як органи управління?
28. Яку роль на Русі відігравали ханські баскаки?
29. Хто з дослідників історії феодалної Київської держави відзначав наступне «Русь була відкинута назад на кілька століть, і в ті століття, коли цехова промисловість Заходу переходила до епохи первісного нагромадження капіталу, руська ремісничка промисловість повинна була вдруге проходити частину того історичного шляху, який був пройдений до Батия»?
30. Назвіть головні наслідки золотоординського іга для подальшого розвитку українських земель.

## **Тема 9: Держава і право України литовсько-польського періоду**

### **Питання для самостійної роботи**

1. Магдебурзьке право в Україні.
2. Постанови сеймів Речі Посполитої відносно українського козацтва.
3. Тенденції розвитку канонічного (церковного) права.

### **Література**

1. Бойко І.Й. Органи влади і право в Галичині у складі Польського Королівства (1349-1569 рр.): монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 628 с.
2. Гошко Т.Д. Нариси з історії магдебурзького права в Україні (XVI – початок XVII ст.). Львів: Афіша, 2002. 255 с.
3. Іванов В.М. Історія держави і права України : підручник. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с.

### **Питання для самоконтролю**

1. Назвіть хронологію входження українських земель до складу князівства Литовського та Польського Королівства.
2. Назвіть головні положення «Генріхових артикулів» 1572 р.?
3. Що означає термін «вальний сейм»?
4. Поясніть значення термінів «каштелян», «староста», «воевода».
5. Коли на території України з'являється Магдебурзьке право?
6. Поясніть значення термінів «війт», «бурмістр», «лава» та «рада».
7. Коли на території України виникає «низове» та «реєстрове» козацтво?
8. Назвіть головні положення «Судебнику Казимира» 1468 р.
9. В яких роках з'явилися Статути Великого князівства Литовського?

10. Що означає поняття козацьке «звичаєве право»?

### **Тема 10: Держава і право України козацької доби**

#### **Питання для самостійної роботи**

1. Суспільний устрій України-Гетьманщини.
2. Посилення кріпосницького гніту наприкінці XVII – на початку XVIII ст.
3. Період «Руїни» на Україні та його наслідки.

#### **Література**

1. Антологія української юридичної думки : в 10 т. / упоряд.: І.Б. Усенко, Т.І. Бондарук, О.О. Самойленко. Київ: Юридична книга, 2003. Т. 3. Історія держави і права України: козацько-гетьманська доба. 584 с.

2. Бойко І.Й., Кобилецький М.М., Ясінська Л.З. Історія держави: право України: практикум для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів України. Дрогобич: Коло, 2011. 332 с.

3. Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т. / за ред. В.Д. Гончаренка. Київ: Ін Юре, 1997. – Т. 1 : 3 найдавніших часів до початку XX ст. 464 с.

#### **Питання для самоконтролю**

1. Хто із українських істориків запровадив назву «Руїна»?
2. Визначить головні причини «Руїни» в історії України.
3. Назвіть головні положення Слободищенського трактату та Андрусівського перемир'я.
4. В чому полягає різниця старшинського володіння землею «приватно-спадкова» та «тимчасово-умовна»
5. Хто такі посполиті?
6. В яком році гетьман І. Мазепа запровадив дводенну панщину для українських селян?
7. Що таке «показанщина»?
8. Що проголосив універсал гетьмана І. Скоропадського 1721 р.?
9. Що проголосив універсал гетьмана К. Розумовського 1760 р.?
10. Поясніть різницю у правовому становищі «державних» та «кріпосних» селян.

### **Тема 11: Правове становище українських земель у період втрати державності**

#### **Питання для самостійної роботи**

1. Державно-правовий розвиток Австрійської та Австро-Угорської імперії з кінця XVIII до початку XX ст.

2. Суспільно-політичний устрій західноукраїнських земель у період австрійського панування.

3. Право Австрії та Австро-Угорщини, особливості його застосування на українських землях.

4. Литовський статут редакції 1811 р.: головні положення та наслідки.

5. Військові реформи 1864-1874 рр.

6. «Фабричне законодавство»: суть, положення та наслідки.

7. Поняття та види злочинів.

#### **Література**

1. Іванов В.М. Історія держави і права України : підручник. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с.

2. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Ін Юре, 2007. 624 с.

3. Хрестоматія з історії держави і права : навч. посібник / упоряд.: Чайковський А.С., Копиленко О.Л., Кривоніс В.М. [та ін.]. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.

#### **Питання для самоконтролю**

1. В якому році був закінчений збірник «Звід місцевих законів західних губерній»?



2. На які українські губернії мало поширювати свою чинність «Зібрання малоросійських прав» 1807 р.?
3. Дайте власну оцінку кодифікаційної діяльності М. Сперанського.
4. У якому році спеціальним указом на правобережні та лівобережні губернії були поширені загальноімперські кримінальні норми про покарання за подвійне шинкарство?
5. В якому році в усіх магістратських та ратушних містах України було ліквідовано магдебурзьке право?
6. В якому році у Києві було скасовано магдебурзьке право?
7. В якому році у Петербурзі було видано «Ручной словарь, или краткое содержание польских и литовских законов, служащих руководством в судебных тяжбах всякого рода, собранных для употребления в присутственных местах и для пользы частных обывателей коронных и литовских провинций»?
8. Норми якого права містив Литовський статут російської редакції 1811 р.?
9. В якому році був виданий «Сільський судовий устав»?
10. Яку роль відіграв граф П. Завадський в роботі української кодифікаційної комісії?
11. Розкрийте зміст військової реформи в Росії.
12. В якому році було затверджено «Положення про військові округи»?
13. В якому році був розроблений «Статут стройової піхотної служби»?
14. В якому році був підготовлений новий «Статут про військову повинність»?
15. Поясніть суть визначення «фабричне законодавство».
16. В якому році був запроваджений 8-годинний робочий день для малолітніх (від 12 до 15 років)?
17. В якому році була створена фабрична поліція?
18. В якому році був запроваджений 11,5-годинний робочий день для звичайних робітників?
19. Як російське право пореформеного періоду трактувало поняття «юридичної особи»?
20. Яким чином обмежувалося право власності у цивільному праві пореформеного періоду?
21. Які речі у цивільному праві були віднесені до рухомих?
22. Які речі у цивільному праві були віднесені до нерухомих?
23. Які види договорів прописувало цивільне право другої половини XIX ст.?
24. Назвіть головне джерело кримінального права Російської імперії другої половини XIX ст.
25. Поясніть суть поняття «освічений абсолютизм».
26. Назвіть головні напрямки реформ Марії Терези та Йосипа II.
27. В якому році була створена дуалістична монархія Австро-Угорщина?
28. Які землі входили в Цислейтанію?
29. Які землі входили в Транслейтанію?
30. Чому економіка західноукраїнських земель у складі Австро-Угорщини мала в основному сировинно-агарний характер?
31. В якому році був прийнятий Торговий кодекс?
32. Назвіть головні положення кримінального кодексу 1855 р.
33. Назвіть головні положення цивільно-процесуального кодексу 1895 р.
34. В якому році була створена Українська радикальна партія?

## **Тема 12: Держава і право України періоду національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.**

### **Питання для самостійної роботи**

1. Зміни в суспільно-політичному ладі та праві України в період Першої світової війни.
2. Державно-правові взаємовідносини Центральної Ради з Тимчасовим урядом.
3. Принципи організації Центральної Ради. Припинення діяльності Центральної Ради та її помилки у державному будівництві.

4. Реформування судової система Української гетьманської держави.
5. Декларація Директорії 28 грудня 1918 р. Трудовий конгрес та його рішення.
6. Варшавський договір 22 квітня 1920 р. та Ризький договір 18 березня 1921 р.: основні положення та значення.

### **Література**

1. Гунчак Т. Україна. Перша половина ХХ століття : нариси політичної історії. Київ: Либідь, 1993. 288 с.
2. Іванов В.М. Історія держави і права України : підручник. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с.
3. Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т. / за ред. В.Д. Гончаренка. Київ: Ін Юре, 1997. Т. 2 : Лютий 1917 р. – 1996 р. 800 с.
4. Яневський Д. Політичні системи України 1917-1920 років спроби творення і причини поразки. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2003. 767 с.

### **Питання для самоконтролю**

1. Назвіть причини, які викликали Лютневу революцію в Російській імперії.
2. Коли відбулося зречення Миколи II від влади?
3. Поясніть суть поняття «Ради робітничих і солдатських депутатів».
4. Назвіть хронологічні межі Першої світової війни.
5. Хто першим очолив російський Тимчасовий уряд?
6. Як українські політичні діячі сприйняли лютневі події в Росії?
7. Назвіть причини першої урядової кризи Тимчасового уряду в квітні 1917 р.
8. Назвіть причини військового заколоту генерала Л. Корнілова.
9. Назвіть головні положення Декларації від 3 березня 1917 р.
10. Що таке «Установчі збори»?
11. Коли була утворена Центральна Рада?
12. Назвіть партійне «представництво» в Центральній Раді?
13. Охарактеризуйте положення «Інструкції Тимчасового уряду Генеральному Секретаріатові».
14. Назвіть функції Генерального Секретаріату.
15. На які українські землі поширювалася юрисдикція Центральної Ради?
16. Поясніть суть терміну «автономія».
17. Назвіть функції губернських комісарів.
18. Назвіть функції виконкомів.
19. Дайте оцінку положенням Закону «Про поділ України на землі» (березень 1918 р.).
20. Назвіть причини, які на Вашу думку, стали основними у падінні уряду Першої УНР.
21. Назвіть причини державного перевороту квітня 1918 р. в результаті якого до влади в Україні прийшов П. Скоропадський.
22. Що означає термін «вільне козацтво»?
23. Назвіть головні функції та повноваження Міністерства судових справ гетьманської держави.
24. Назвіть головні функції Генерального суду Української держави.
25. Які питання розглядали загальні суди Української держави?
26. Які функції поклалися на систему мирових суддів?
27. Що означає поняття «військові суди»?
28. Назвіть функції Державного Сенату.
29. Охарактеризуйте зміст Закону «Про організацію військово-судових інституцій та їх компетенцію».
30. Поясніть чому в Україні часів гетьманської держави паралельно діяли і окупаційні військові суди.
31. Визначить головні причини, які сприяли приходу до влади в Україні уряду Директорії.
32. Назвіть персональний склад Директорії УНР.

33. Як Декларація Директорії від 28 грудня 1918 р. бачила проведення «соціальних» реформ?
34. Охарактеризуйте головні положення «Інструкції для виборів на Конгрес трудового народу» від 5 січня 1919 р.
35. Охарактеризуйте головні положення Закону «Про форму влади на Україні» від 28 січня 1919 р.
36. Назвіть напрямки діяльності урядів І. Мазепи та В. Прокоповича.
37. Поясніть причини, які призвели до підписання Варшавської угоди 1920 р.
38. Яким чином мала проводитися аграрна реформа в Україні за умовами Варшавського договору 1920 р.?
39. Які наслідки мав Варшавський договір для ЗО УНР?
40. Які державно-правові наслідки для України мав Ризький договір 1921 р.?

### **Тема 13: Держава і право України часів СРСР**

#### **Питання для самостійної роботи**

1. Встановлення радянської влади в Україні. Основні положення Конституції УСРР 1919 р.
2. Правові засади входження України до складу СРСР. Кодифікація права радянської України у 20-х рр. ХХ ст.
3. Конституція УСРР 1929 р.: основні положення.
4. Реформування державного апарату УСРС на основі Конституції УРСР 1937 р.
5. Введення єдиних трудових книжок.
6. Видання Зводу законів УРСР.

#### **Література**

1. Іванов В.М. Історія держави і права України : підручник. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с.
2. Музиченко П. Історія держави і права України : навч. посібник. Київ: Знання, 2001. 429 с.
3. Терлюк І.Я. Історія держави і права України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2011. 944 с.

#### **Питання для самоконтролю**

1. Що означає поняття «воєнний комунізм»?
2. Які завдання покладали на Всеукраїнську надзвичайну комісію, створену в 1918 р.?
3. Яку назву мала новостворена Українська радянська держава у 1917-1918 рр.?
4. Який найвищий державний орган УСРР діяв між з'їздами Рад?
5. Хто був позбавлений виборчих прав за Конституцією 1919 р.?
6. Визначте правове становище УСРР у складі СРСР за Конституцією СРСР 1924 р.
7. Назвіть центральні та місцеві органи влади УСРР за Конституцією 1929 р.
8. Дайте визначення поняттю «контрреволюція».
9. Назвіть причини кодифікації права радянської України у 20-ті рр. ХХ ст.
10. Назвіть головні функції ревтрибуналів.
11. Назвіть головні повноваження Президії Верховної Ради УРСР.
12. Коли була запроваджена назва «Українська Радянська Соціалістична Республіка» (УРСР)?
13. Поясніть головні функції «комісії виконання», як були утворені 18 січня 1931 р.
14. Назвіть головні функції Наркомату постачання УСРР.
15. Чому 15 грудня 1930 р. був ліквідований Наркомат внутрішніх справ УСРР?
16. Поясніть значення термінів «форсована індустріалізація» та «суцільна колективізація».
17. Поясніть суть виразу «ліквідація куркульства як класу».
18. Поясніть суть постанови від 2 серпня 1930 р. «Про ліквідацію округів та перехід на двоступеневу систему управління».

19. Чому в лютому 1932 р. була запроваджена триступенева адміністративно-територіальна система управління: «район – область – центр».

20. Поясніть чому впродовж 1930-х рр. в окремих галузях народного господарства СРСР були прийняті статuti про дисципліну (напр., на залізничному транспорті (1933 р.), в органах юстиції (1933 р.), на водному транспорті (1934 р.), в органах зв'язку (1935 р.) та ін.)?

21. Назвіть хронологічні етапи кодифікації радянського права.

22. Поясніть суть постанови ЦК КПРС «Про подолання культу особи та його наслідків» від 30 червня 1966 р.

23. Що означає поняття «десталінізація по вертикалі»?

24. Поясніть суть вислову «коли в Москві стрижуть нігті, то в Україні рубають пальці».

25. Що означає термін «реабілітація»?

26. Поясніть чому реабілітаційні процеси 1950-1960-х рр. мали обмежений характер.

27. Хто з керівників ЦК влітку 1957 р. виступив проти хрущовських реформ, спрямованих на засудження «культу особи» Й. Сталіна?

28. Поясніть суть закону СРСР «Про віднесення до відання союзних республік законодавства про судоустрій союзних республік, прийняття цивільного, кримінального і процесуальних кодексів» (лютий 1957 р.).

29. Коли був виданий семитомник «Хронологічне зібрання чинних законів, указів Президії ВР УРСР, постанов і розпоряджень уряду УРСР»?

30. Коли до влади в СРСР прийшов Л. Брежнєв?

#### **Тема 14: Держава і право України новітнього періоду**

##### **Питання для самостійної роботи**

1. Акт проголошення незалежності 24 серпня 1991 р.

2. Закон України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р.

3. Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р.

4. Принципи участі України у міждержавних об'єднаннях.

5. Причини, підготовка та проведення правової реформи в Україні.

6. Реформування структури правоохоронних органів та суддівської гілки влади.

##### **Література**

1. Алексєєв Ю.М., Кульчицький С.В., Слюсаренко А.Г. Україна на зламі історичних епох (державотворчий процес 1985-1999 рр.) : навч. посібник. Київ: ЕксОб, 2000. 296 с.

2. Футей Б. Становлення правової держави в Україні: 1991-2005 рр. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 352 с.

3. Хрестоматія з історії держави і права : навч. посібник / упоряд.: Чайковський А.С., Копиленко О.Л., Кривоніс В.М. [та ін.]. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.

##### **Питання для самоконтролю**

1. Коли Президія Верховної Ради України заборонила діяльність Компартії України як складової частини КПРС?

2. Яка кількість українців взяла участь в голосуванні на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р.?

3. Що таке «міжнародна організація»?

4. Чим відрізняються між собою міжурядові та неурядові міжнародні організації?

5. В якому документі закладені правові норми становлення України як суб'єкта міжнародних відносин?

6. Що дає Україні участь в діяльності ЮНЕСКО?

7. Які переваги для нашої держави називають прихильники курсу України на інтеграцію в європейські та євроатлантичні структури?

8. Перерахуйте «Копенгагенські критерії» вступу до Євросоюзу.

9. Назвіть пріоритети діяльності України в ОБСЄ.

10. Які перспективи для України має входження у європейський простір?

11. Поясніть значення термінів «державний суверенітет» та «автономія».

12. Охарактеризуйте зміст Конституційного договору 1995 р.
13. Конституція України була прийнята?
14. Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є?
15. Назвіть структуру Конституції України.
16. Хто був останнім Президентом УНР в екзилі?
17. Поясніть суть терміну « правонаступництво ».
18. Назвіть причини, які завадили спробі державного перевороту 19 серпня 1991 р.
19. Коли синьо-жовтий прапор отримав статус державної символіки України?
20. Коли Верховна Рада затвердила тризуб як малий герб України?
21. Охарактеризуйте головні положення Біловезької угоди.
22. Коли М. Горбачов склав свої повноваження Президента СРСР?
23. Поясніть суть статті 6 Закону України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р.
24. Назвіть головні положення Постанови Верховної Ради України «Про військові формування на Україні» від 24 серпня 1991 р.
25. Дайте визначення термінам «правова система» та «правова реформа».
26. Дайте визначення термінам «Конституція» та «Конституційна Асамблея».
27. Коли був прийнятий Закон України «Про національне антикорупційне бюро України»?
28. Назвіть завдання судових органів влади.
29. Назвіть завдання Конституційного Суду України.
30. Назвіть завдання Служби безпеки України.

## РОЗДІЛ 7. ТЕМИ РЕФЕРАТИВ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЙ

### БЛОК 1

1. Загальна характеристика держав Стародавнього Сходу.
2. Загальна характеристика права Стародавнього Сходу.
3. Особливості утворення перших держав.
4. Особливості рабовласницьких відносин на території держав Стародавнього Сходу.
5. Особливості рабовласницьких відносин у Античному світі.
6. Особливості розвитку грецьких полісів у Гомерівський період.
7. Особливості розвитку грецьких полісів у Елліністичний період.
8. Особливості розвитку грецьких полісів у Класичний період.
9. Реформи Тезея та Солона.
10. Реформаторська діяльність Драконта та Клісфена.
11. Формування держави на території Спартанської держави.
12. Порівняльна характеристика Афінської демократії та Спартанської олігархії.
13. Реформи Лікурга.
14. Соціальний устрій Стародавньої Спарти.
15. Велика Ретра Стародавньої Спарти.
16. Виникнення Франкського королівства. Правління Хлодвіга I.
17. Реформа Карла Мартелла.
18. Державна діяльність Карла Великого.
19. Розпад імперії франків та Верденський договір 843 р.
20. Джерела та особливості права франків. «Салічна правда».
21. Утворення Священної Римської імперії німецької нації.
22. Реформація. Селянська війна 1524-1526 рр.
23. «Саксонське зерцало» як джерело права.
24. «Кароліна» як джерело права.
25. Рейхстаг і ландтаги як станово-представницькі органи феодальної Німеччини.
26. Роль релігії в процесі розвитку держави та права Арабського Халіфату.
27. Державний устрій Арабського Халіфату.
28. Етапи формування держави у арабів.
29. Речове право та інститут вакуф в мусульманському світі.
30. Кримінальне право та судочинство в Арабському Халіфаті.
31. Криза абсолютизму. Характеристика франції кінця XVIII ст. Просвітництво.
32. Велика Французька революція (1789 р.).
33. Перша французька республіка.
34. Термідоріанський переворот. Директорія.
35. Цивільний та кримінальний кодекси Наполеона.
36. Віденський конгрес та створення Німецького союзу.
37. Німецька буржуазна революція 1848-1849 рр. Конституція Пруссії 1848 р.
38. Конституція 1871 р. та державно-правове оформлення Німецької імперії.
39. Кримінальне право буржуазної Німеччини.
40. Цивільний кодекс 1896 р. – перша загальна кодифікація цивільного права.
41. Наслідки Першої Світової війни для Німеччини.
42. Зміни в державному ладі Німеччини періоду гітлерівської диктатури.
43. Структура органів влади ФРН.
44. Механізм і структура органів правосуддя ФРН.
45. Місце ФРН у Європейському Союзі.
46. Дайте аналіз політичному режиму Третьої республіки у Франції у міжвоєнний період.
47. Франція за часів Шарля де Голля.
48. Франція за часів Ф. Міттерана.

49. Охарактеризуйте політичну систему П'ятої республіки Франції.
50. Порівняльна характеристика конституцій Франції 1946 р. та 1958 р.
51. Японська держава і право в роки Другої світової війни.
52. Національна революція 1925-1927 рр. в Китаї.
53. Національно-визвольний рух в Індії та політичний портрет М. Ганді.
54. Післявоєнні реформи в Японії та Конституція 1947 р.
55. «Курс Неру» (1950-1964 рр.).
56. Європейська інтеграція країн центральноєвропейських держав.
57. Розпад соціалістичного блоку та утворення незалежних держав Центральної Європи.
58. Діяльність «Солідарності» в Польщі.
59. Югославська криза 90-х рр. ХХ ст.
60. «Оксамитова революція» 1989 р. в Чехословаччині.

## **БЛОК 2**

1. Договори Русі із Візантією (IX-XI ст.).
2. Правове положення соціальних груп населення Київської Русі.
3. Державотворча діяльність князя Володимира Великого.
4. Державотворча діяльність князя Ярослава Мудрого.
5. Судова система Київської Русі. Загальна характеристика періоду феодальної роздробленості Київської Русі
7. Держава і право Русі періоду правління тріумвірату.
8. Держава і право Русі періоду дуумвірату.
9. Формування незалежних князівств у період феодальної роздробленості.
10. Князівські з'їзди та їх державно-правові рішення.
11. Формування території та виникнення міст Галицько-Волинської держави впродовж IX-XIII ст.
12. Державотворча діяльність князя Романа Мстиславича.
13. Державотворча діяльність короля Данила Романовича.
14. Червона Русь за правління нащадків Данила Галицького.
15. Соціальний устрій Галицько-Волинської Русі.
16. Основні концепції (програми) створення національної державності у 1648-1658 рр.
17. Монархічні та олігархічні тенденції в управлінні гетьманською державою.
18. Злам польської державно-правової системи та виникнення козацької системи органів державного управління.
19. Зборівський та білоцерківський мирні договори: зміст та значення.
20. Державотворчі портери керманічів української буржуазної революції середини XVII ст.
21. Гадяцька угода: мрії про нову Річ Посполиту – «колиску трьох народів».
22. Пакти та Конституції законів та вольностей Війська Запорозького 1710 р. – перша українська конституція чи договірні козацькі статті?
23. Збірник «Права, по которым судится малороссийский народ» (1743 р.).
24. «Суд и расправа в правах малороссийских» (1750-1758 рр.).
25. «Книга Статут и прочие права малороссийские» (1764 р.) та «Экстракт малороссийских прав» (1767 р.).
26. Декабристський рух в Україні. Питання держави і права у програмних документах декабристів.
27. Литовський статут редакції 1811 р.: зміст та значення.
28. «Зібрання Малоросійських прав» 1807 р.
29. «Звід законів Західних губерній» 1838 р.
30. Основні риси цивільного права першої половини XIX ст.
31. Судові статути 1864 р.
32. Статут про покарання, що накладаються мировими судьями 1865 р.

33. Положення про заходи до охорони державного порядку та громадянського спокою від 14 серпня 1881 р.
34. Особливості цивільного права.
35. Уложення про покарання кримінальні та виправні 1885 р.
36. Діяльність Головної Руської Ради.
37. Державницькі ідеї в програмах провідних західноукраїнських партій другої половини XIX ст.
38. Крайові конституції для Галичини: основні положення та значення.
39. Королівство Галичини та Лодомерії: особливості державно-правового розвитку.
40. Галицький цивільний кодекс 1811 р.
41. Лютнева революція в та її значення.
42. Міжнародна, аграрна, робітнича та національна політика Тимчасового уряду.
43. Тимчасовий уряд та його органи в Україні.
44. Законодавство Тимчасового уряду.
45. Розвиток цивільного права у період Тимчасового уряду.
46. Правоохоронна система Західноукраїнської Народної Республіки.
47. Законотворча діяльність уряду Директорії УНР.
48. Організація та діяльність Міністерства закордонних справ УНР.
49. «Листопадовий зрив» та перебіг українсько-польської війни 1918-1919 рр.
50. Універсал Директорії Української Народної Республіки про злуку із Західноукраїнською Народною Республікою.
51. Конституція 1937 р.
52. Кредитна реформа 1930 р.
53. Розвиток трудового законодавства впродовж 1930-х рр.
54. Закон від 7 серпня 1932 р. «Про охорону майна держаних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності»: зміст та значення.
55. Постанова ЦВК СРСР від 8 червня 1934 р. «Про кримінальну відповідальність за зраду Батьківщини»: зміст та значення.
56. Угорський окупаційний режим на території Закарпаття.
57. Політика «пацифікації» на території Західної України.
58. Діяльність радянських правоохоронних органів в умовах воєнного часу.
59. Акт відновлення Української держави від 30 червня 1941 р.
60. Цивільне законодавство СРСР в роки війни.
61. Друга кодифікація радянського права 60-80-х рр. XX ст.
62. Розвиток цивільно-правових відносин впродовж 1980-х рр.
63. Верховна Рада Української РСР: функції та повноваження.
64. Рада Міністрів Української РСР: функції та повноваження.
65. Права людини в Україні та дисидентський рух.
66. Спроба державного перевороту у СРСР (ДКНС).
67. Президенти України в екзилі.
68. Становлення національних державних інституцій в Україні новітньої доби.
69. Правонаступництво України як складова міжнародного права.
70. Всеукраїнський референдум 1991 р. та його значення.
71. Європейська політика сусідства та Україна.
72. Безвізовий режим України та Європейського Союзу: позитивні та негативні сторони діалогу.
73. Співробітництво між Україною та Європейським союзом у сфері юстиції, свободи та безпеки.
74. «Гібридна війна» як тип військового конфлікту.
75. Законодавча база стосовно внутрішньо переміщених осіб в Україні.



## **РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ РЕФЕРАТІВ**

Додатковим компонентом занять з навчальної дисципліни «Історія держави і права» є підготовка рефератів з найбільш актуальних та складних тем курсу. Реферат не є дослівним переказом тексту підручника або навчального посібника, а являє собою одну з форм наукового дослідження на певну тему, творчо перероблену на основі знайомства зі станом сучасних наукових досліджень (науково-проблемний реферат) або виклад основних положень певних видань чи їх частин (оглядово-інформаційний реферат).

Реферат має бути виконано самостійно. Мета написання реферату полягає у набутті здобувачем вищої освіти знань, вміння та навичок працювати з науковою літературою і нормативно-правовими актами, самостійно аналізувати та узагальнювати матеріал, робити і формулювати власні висновки та пропозиції. За допомогою рефератів здобувач вищої освіти глибше вивчає найбільш складні проблеми навчальної дисципліни, вчиться правильно оформлювати роботу та докласти результати своєї праці.

### **Підготовка реферату включає в себе наступні етапи:**

1. Вибір теми;
2. Підбір і вивчення спеціальної літератури та нормативно-правових актів;
3. Складання плану реферату;
4. Викладення змісту теми;
5. Оформлення реферату;
6. Усний виклад реферату.

#### **1. Вибір теми.**

Здобувач вищої освіти самостійно обирає тему реферату з запропонованого переліку. Допускається закріплення декількох здобувачів вищої освіти за однією і тією ж темою реферату. В такому разі на заняттях один з них доповідає, а інші виступають з доповненнями чи уточненнями. Здобувач вищої освіти може в обсязі навчальної програми дисципліни сам запропонувати тему реферату, узгодив її з викладачем. При виборі теми здобувачу вищої освіти слід керуватися своїми інтересами до певної проблеми, можливостями підбору літератури та інше.

#### **2. Підбір і вивчення спеціальної літератури.**

Роботу над рефератом потрібно починати з вивчення стосовно обраної теми відповідного розділу підручника, навчального посібника, конспекту лекції. Після того як загальне уявлення про обрану тему склалося, здобувачу вищої освіти слід приділити серйозну увагу підбору і вивченню літератури, орієнтовний список якої наведено після кожної теми. Однак запропонований перелік джерел не повинен зв'язувати ініціативу здобувача. Він може та мусить використовувати інші роботи, самостійно підібрані внаслідок вивчення бібліографії за обраною проблематикою. Вивчаючи ту чи іншу наукову працю, здобувач вищої освіти повинен сприймати її крізь призму тих основних проблем, що їх вирішував автор. Без усвідомлення проблеми неможливо виділити головне й істотне, важко відокремити тезу від аргументів і практично неможливо перебороти формальне ставлення до змісту досліджуваної праці.

#### **3. Складання плану реферату.**

Після ознайомлення з літературою здобувач вищої освіти складає план реферату, в якому конкретизує питання обраної теми та який включає в себе:

- вступ;
- основну частину (виклад змісту теми);
- висновки;
- список використаної літератури.

Вступ є обов'язковою частиною реферату, в якому стисло обґрунтовується актуальність, наукова і практична значимість обраної теми, вказується на її місце у структурі курсу, формулюються цілі дослідження. Основна частина реферату складається з розділів та підрозділів, в яких мають бути послідовно розглянуті всі питання теми. При цьому слід мати на увазі, що кількість розділів та підрозділів не регламентується, але недоцільно їх робити

невеликими за обсягом. Якщо матеріал важко розбити на декілька частин через його тісну змістовну і логічну послідовність, розділ можна не розбивати на підрозділи. При визначенні назв розділів і підрозділів необхідно знати, що назва розділу не може повторювати назву теми роботи, а назва підрозділу повторювати назву розділу. Заключна частина реферату має містити висновки, в яких формулюються результати дослідження, оцінки проаналізованого матеріалу, пропозиції чи рекомендації з досліджуваної проблематики. Вступ і висновки реферату разом не повинні перевищувати одну чверть його обсягу.

#### **4. Викладання змісту теми.**

Після підбору і вивчення літератури, визначення плану реферату слід приступити до узагальнення та систематизації зібраного матеріалу. Виклад матеріалу повинен бути чітким, логічним та послідовним. Викладати матеріал у рефераті рекомендується у безособовій формі висловлювання (наприклад, «вважаємо», «думаємо», «рахуємо» та інше). Необхідно вживати терміни, властиві даній науці, уникати незрозумілих понять та складних граматичних оборотів. Допускається змінювати терміни, окремі слова і словосполучення прийнятими текстовими скороченнями, значення яких зрозуміле з контексту реферату. При використанні цитат з літературних та наукових джерел слід пам'ятати, що вони необхідні для підтвердження думки автора реферату, або ж для висловлювання своєї думки на протипагу іншій. Занадто зловживати ними не слід. Здобувачу вищої освіти доцільно звернути увагу на такі характерні недоліки, які трапляються при написанні реферату і які можуть привести до незадовільної оцінки:

- механічне, дослівне переписування використаної літератури;
- поверховий, не аргументований виклад основних теоретичних положень;
- невідповідність між змістом роботи та її планом;
- абстрактний виклад теми, відсутність посилань;
- недбалість і неграмотність викладу.

Отже, основними вимогами до написання реферату є вміння виділяти головні теоретичні питання і роз'яснювати їх на конкретному матеріалі, логічно та послідовно розкривати зміст теми, використовуючи при цьому сучасну юридичну літературу.

#### **5. Оформлення реферату.**

Здобувач вищої освіти повинен пам'ятати, що через оформлення реферату, його зовнішній вигляд, викладач формує першу думку про зміст матеріалу. Тому кожному здобувачу вищої освіти необхідно опанувати техніку й етику оформлення наукової праці та дотримуватись стандартних вимог, які висуваються щодо рефератів.

Починається робота з титульного листа, який оформлюється згідно зі зразком. Після титульного листа, на другій сторінці реферату подається план роботи. Кожна структурна частина роботи повинна починатися з нової сторінки та мати заголовок, який відповідає плану реферату. Заголовки слід розташовувати посередині рядка і друкувати великими літерами без крапок в кінці, не підкреслюючи. Якщо заголовок складається з двох і більше речень, тоді їх розділяють крапкою. Перенесення слів у заголовку не допускається. Відстань між заголовком і подальшим чи попереднім текстом має бути не менше ніж три інтервали, якщо реферат виконаний рукописним або машинописним способом, та не менше ніж два інтервали, якщо робота виконана за допомогою комп'ютера.

Розділи слід нумерувати арабськими цифрами без крапок в кінці. Підрозділи повинні мати порядкову нумерацію у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номеру розділу і порядкового номеру підрозділу, відокремлених крапкою (наприклад – 1.1, 1.2).

Усі сторінки, починаючи з третьої, послідовно нумеруються з проставленням арабських цифр за загальним правилом у верхньому правому куті, без крапки в кінці.

Слід мати на увазі, що першою сторінкою реферату є титульний лист, на якому нумерація сторінки не ставиться, але враховується при нумерації наступних сторінок. Реферат пишеться чітким, розбірливим почерком, або друкується на одному боці аркуша білого паперу формату А4 (розмір 210x297 мм) через півтора міжстрокових інтервали (для

комп'ютера), з обов'язковим додержанням при цьому такої ширини полів: зверху і знизу –20 мм, зліва – 25-30 мм, справа – 10 мм.

На одній сторінці повинно бути не більше 32-40 рядків. Загальний обсяг реферату не повинен перебільшувати 12 друкованих сторінок тексту через 1,5 інтервали. Робота повинна бути зброшурована і підшита. На останній сторінці ставиться число, місяць та рік виконання роботи, а також підпис виконавця. Оформлення списку використаної літератури є важливою складовою написання реферату.

В список включаються тільки ті джерела, які використовувались при написанні реферату або на які зроблено посилання у самій роботі. Список літератури в загальний обсяг реферату не включається, але нумерація сторінок продовжується. До спеціальної літератури відносяться монографії, підручники, навчальні посібники, наукові статті та ін. Дані джерела розмішуються в алфавітному порядку назв або прізвищ перших авторів. Необхідно записувати джерела у відповідності до вимог бібліографічного опису літератури. Важливе значення має правильне оформлення посилань на джерела та матеріали, які здобувач вищої освіти використовує при написанні реферату. Рекомендується наступний варіант оформлення посилань. Нумерація усіх посилань з визначенням номера джерела даного посилання у списку використаної літератури. У такому разі посилання оформлюється у квадратних дужках з вказуванням сторінки.

#### **6. Усний виклад реферату.**

Після написання реферату здобувач вищої освіти повинен його зміст доповісти на занятті. Здобувач вищої освіти впродовж п'яти хвилин має викласти основні положення розділів та підрозділів реферату, розкрити сутність роботи, зробити висновки. Після виступу, при необхідності, відповісти на запитання викладача та інших учасників заняття.

За результатами обговорення написаного і докладеного реферату здобувачу вищої освіти виставляється відповідна кількість балів, які враховуються при виставленні підсумкової оцінки з навчальної дисципліни «Історія держави і права».

## РОЗДІЛ 8. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ СКЛАДАННЯ ЕКЗАМЕНУ

### **Тема 1. «Історія держави і права» як наука та історико-правова дисципліна. Держава і право Стародавнього Сходу**

1. Предмет, мета, періодизація дисципліни «Історії держави і права».
2. Історія держави і права Стародавнього Єгипту.
3. Історія держави і права Стародавнього Вавилону.
4. Виникнення та загальні закономірності становлення й розвитку рабовласницької держави і права.
5. Види рабовласницьких держав. Основні риси рабовласницького права та держави.
6. Історія держави і права Стародавньої Індії.
7. Історія держави і права Стародавнього Китаю.
8. Давньоєврейська державність.
9. Джерела права часів давньоєврейської державності.
10. Характеристика давньоєврейського права (сімейне, майнове, кримінальне право)

### **Тема 2. Держава і право Античного світу**

1. Зародження римської державності. Реформа Сервія Туллія.
2. Перехід до монархії. Принципат.
3. Домінат. Суспільний лад та державний устрій. Реформи Діоклетіана.
4. Джерела римського права.
5. Зародження грецької державності. Утворення Афінської держави.
6. Реформи Тезея. Реформи Солона. Реформи Клісфена.
7. Суспільний та державний лад періоду демократії.
8. Утворення Стародавньої Спарти.
9. Розвиток Спарти з V ст. до н.е.
10. Суспільний лад та державний устрій Стародавньої Спарти.

### **Тема 3. Держава і право доби феодалізму**

1. Утворення феодальної Франції. Реформи Людовіка IX.
  2. Формування станово-представницької монархії.
  3. Абсолютна монархія у Франції.
  4. Правова система феодальної Франції.
  5. Становлення та розвиток англосаксонської ранньофеодальної монархії.
  6. Розвиток Англії у період сеньйоріальної та станово-представницької монархій.
  7. Велика Хартія вольностей та її значення для розвитку англійської феодальної держави.
  8. Англія у добу абсолютної монархії.
  9. Англійське право доби феодалізму.
  10. Державний устрій Візантійської імперії. Джерела візантійського права.
  11. Характеристика права Візантійської імперії.
  12. Виникнення та розвиток держави Арабський Халіфат та світової релігії ісламу.
  13. Відмінності у розумінні державно-правових питань у різних течіях ісламу.
- Правовий статус особи за шариатом. Галузі мусульманського права.
14. Основні риси східного феодалізму.
  15. Виникнення і розвиток феодальних держав Далекого Сходу (Китай, Індія, Японія).

### **Тема 4. Держава і право періоду Нового часу**

1. Передумови, етапи та особливості англійської буржуазної революції. Проголошення республіки. Державний устрій. Реставрація монархії.
2. Розвиток конституційної монархії і парламенту в XVII-XIX ст.
3. Зміни в державному устрої в кінці XIX – на початку XX ст.
4. Основні джерела і риси права. Англосаксонська система права та її вплив на право інших країн.

5. Державний устрій. Королівська влада і центральні органи управління.
6. Територіальна роздробленість Німеччини.
7. Реформація та Селянська війна у Німеччині.
8. Німеччина за часів абсолютної монархії.
9. Характеристика німецького феодального права.
10. Буржуазні революції і виникнення буржуазної держави та права.
11. Ідея народного представництва, конституціоналізму та її реалізація.
12. Кодифікація права.

#### **Тема 5. Держава і право періоду Нового часу**

1. Війна колоній за незалежність і утворення США.
2. Розвиток США у XIX ст.
3. Правова система США Нового часу.
4. Початок Французької буржуазної революції та «Декларація прав людини і громадянина» (1789 р.).
5. Якобінська диктатура та Термідоріанський переворот.
6. Характеристика права буржуазної Франції.
7. Паризька Комуна та утворення Третьої Французької республіки.
8. Виникнення буржуазної держави та об'єднання Німеччини.
9. Німецький Союз та Північно-німецький Союз.
10. Німецька правова система.

#### **Тема 6. Держава і право Новітнього періоду**

1. Листопадова революція 1918 р. та Веймарська Конституція.
2. Зародження нацизму. Режим Третього Рейху.
3. Особливості розвитку ФРН після об'єднання Німеччини.
4. Право Німеччини новітнього періоду.
5. Повоєнна урядова політика лейбористів та консерваторів.
6. М. Тетчер та особливості політичного курсу Дж. Мейджора.
7. Особливості права новітньої Англії.
8. Державно-політичні наслідки Першої світової війни. Соціалістичний революційний рух в Європі та світі.
9. Народження фашистського руху. Авторитаризм.
10. Розвиток Франції між двома світовими війнами. Проголошення та розвиток П'ятої республіки.
11. Право Франції новітнього періоду.

#### **Тема 7. Держава і право Новітнього періоду**

1. «Новий курс» Ф. Рузвельта.
2. Регулятивна функція держави у сфері соціально-економічних відносин.
3. Поправки до Конституції США.
4. Правова система США новітнього періоду.
5. Історія держави і права новітньої Польщі.
6. Історія держави і права Чехословаччини.
7. Спільне у повоєнному розвитку держави і права держав Центрально-Східної Європи.
8. Королівська Румунія в роки та після закінчення Першої світової війни. Держава і право Соціалістичної Республіки Румунія. «Різдвяна революція» 1989 р. Сучасна система держави і права Румунії.
9. Болгарія в роки та після закінчення Першої світової війни. Прийняття конституції 1989 р. та початок демократизації. Сучасна система держави і права Болгарії.
10. Розвиток Японія після Другої світової війни. Конституція 1947 р. Право Японії новітнього періоду.
11. Китайська держава до утворення Китайської Народної Республіки. Конституційний процес в КНР 1954-1982 рр.
12. Визвольний рух та проголошення Республіки Індія.

13. Тенденції розвитку держав і правових систем Латинської Америки у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

#### **Тема 8. Державно-правовий розвиток на території України за Стародавніх часів та за Давньоруської держави**

1. Виникнення та суспільно-політичний лад Скіфської держави.
2. Грецькі міста-поліси Північного Причорномор'я.
3. Джерела та основні риси рабовласницької системи права на території Північного Причорномор'я.
4. Джерела права України-Русі. Основні риси давньоруського права.
5. Судоустрій та судочинство Київської Русі.
6. Утворення Давньоруської держави – Київської Русі (ІХ ст.).
7. Державний та суспільний устрій Київської Русі.
8. Центральні та місцеві органи влади та управління Давньоруської держави.
9. Особливості державного устрою Галицько-Волинської держави.
10. Правова система Галицько-Волинського князівства.
11. Становлення класового суспільства на території України.
12. Виникнення, розвиток Боспорського царства. Монархія та республіка – політичні форми перших держав на території України.
13. Розпад Київської Русі на окремі феодальні князівства.
14. Пам'ятки державності та права південно-руських князівств.
15. Загальна характеристика суспільно-політичного устрою та права князівств в період феодальної роздробленості.

#### **Тема 9. Держава і право України литовсько-польського періоду**

1. Державний устрій українських земель у складі Великого князівства Литовського та Корони Польської.
2. Правова система українських земель в литовсько-польській період.
3. Джерела польсько-литовського походження.
4. Політико-правова організація Запорізької Січі. Реєстрові козаки.
5. Люблінська унії 1569 р. та її державно-політичні наслідки для України.
6. Магдебурзьке право в Україні.
7. Постанови сеймів Речі Посполитої відносно українського козацтва.
8. Тенденції розвитку канонічного (церковного) права.

#### **Тема 10. Держава і право України козацької доби**

1. Державотворча програма гетьмана Б. Хмельницького. Формування Української держави, її політична форма.
2. Закріплення в органах військового управління адміністративно-політичних, фінансових, судових та поліцейських функцій.
3. Гадяцький трактат 1658 р. та інші угоди гетьманів козацької держави.
4. Суспільний устрій України та правовий статус соціальних станів. Державний лад та адміністративно-територіальний поділ. Основні риси права.
5. Війна 1648-1657 рр. та її наслідки для українських земель.
6. Союз України з Московською державою та його юридичне оформлення.
7. Правовий статус Української держави у складі Московського царства.
8. Конституція Пилипа Орлика 1710 р.
9. Суспільний устрій України-Гетьманщини.
10. Посилення кріпосницького гніту наприкінці ХVІІ – на початку ХVІІІ ст.
11. Період «Руїни» на Україні та його наслідки.

#### **Тема 11. Правове становище українських земель у період втрати державності**

1. Селянська реформа 1861 р. та зміни в суспільних відносинах.
2. Земська 1864 р. та міська 1870 р. реформи та особливості їх проведення в Україні.
3. Судова реформа 1864 р.
4. Адміністративно-політичне становище України у складі Російської імперії.

5. Обмеження козацької автономії.
6. Малоросійська колегія.
7. Створення губернських органів управління в Україні.
8. Державно-правовий розвиток Австрійської та Австро-Угорської імперії з кінця XVIII до початку XX ст.
9. Суспільно-політичний устрій західноукраїнських земель у період австрійського панування.
10. Право Австрії та Австро-Угорщини, особливості його застосування на українських землях.
11. Литовський статут редакції 1811 р.: головні положення та наслідки.
12. Військові реформи 1864-1874 рр.
13. «Фабричне законодавство»: суть, положення та наслідки.
14. Поняття та види злочинів.

## **Тема 12. Держава і право України періоду національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.**

1. Державотворча діяльність Української Центральної Ради та її юридичний статус. I та II Універсали.
2. Утворення Української Народної Республіки та проголошення її незалежності.
3. Конституція УНР від 29 квітня 1918 р.: основні положення.
4. Загальна характеристика внутрішньої і зовнішньої політики. П. Скоропадського. Державний устрій України періоду Гетьманату.
5. Законодавство Української гетьманської держави.
6. Тимчасовий уряд та його органи в Україні. Вибори до Установчих зборів в Україні. Законодавство Тимчасового уряду.
7. Українська Народна Республіка часів Директорії.
8. Державний устрій Західноукраїнської Народної Республіки. Законотворча діяльність в Західноукраїнській Народній Республіці.
9. Акт Злуки 22 січня 1919 р.
10. Характерні риси цивільного, сімейного, трудового та земельного законодавства.
11. Кримінальне та кримінально-процесуальне право.
12. Зміни в суспільно-політичному ладі та праві України в період Першої світової війни.
13. Державно-правові взаємовідносини Центральної Ради з Тимчасовим урядом.
14. Принципи організації Центральної Ради. Припинення діяльності Центральної Ради та її помилки у державному будівництві.
15. Реформування судової система Української гетьманської держави.
16. Декларація Директорії 28 грудня 1918 р. Трудовий конгрес та його рішення.
17. Варшавський договір 22 квітня 1920 р. та Ризький договір 18 березня 1921 р.: основні положення та значення.

## **Тема 13. Держава і право України часів СРСР**

1. Конституція УРСР 1937 р.
2. Розвиток радянського законодавства у 30-х рр. XX ст.
3. Кодифікація права УРСР у 1960-х рр. Основні риси цивільного, сімейного, трудового та кримінального права.
4. Конституція УРСР 1978 р.
5. Політико-правове становище Західної України у складі Польщі, Румунії та Чехословаччини.
6. Окупаційний режим в Україні в роки Другої світової війни.
7. Зміни у державному апараті СРСР під час війни. Система права в умовах воєнного стану.
8. Демократизація виборчої системи після завершення Другої світової війни.
9. Зміни і доповнення Конституції УРСР 1978 р.

10. «Декларація про державний суверенітет» від 16 липня 1990 р.
11. Встановлення радянської влади в Україні. Основні положення Конституції УСРР 1919 р.
12. Правові засади входження України до складу СРСР. Кодифікація права радянської України у 20-х рр. ХХ ст.
13. Конституція УСРР 1929 р.: основні положення.
14. Реформування державного апарату УСРС на основі Конституції УРСР 1937 р.
15. Введення єдиних трудових книжок.
16. Видання Зводу законів УРСР.

#### **Тема 14. Держава і право України новітнього періоду**

1. Основні тенденції сучасного державно-правового розвитку України.
2. Реформування системи центральних та місцевих органів державної влади та управління.
3. Структура Конституції України 1996 р. та подальші зміни до неї.
4. Державно-політичний та правовий розвиток України у 1996-2004 рр.
5. Державно-політичний та правовий розвиток України у 2004-2022 рр.
6. Кодифікаційна діяльність в незалежній Україні.
7. Розвиток виборчої системи сучасної України.
8. Адаптація вітчизняного законодавства до вимог Європейського Союзу.
9. Зміни у законодавстві стосовно визначення статусу «учасника бойових дій» та «вимушених переселенців».
10. Акт проголошення незалежності 24 серпня 1991 р.
11. Закон України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р.
12. Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р.
13. Принципи участі України у міждержавних об'єднаннях.
14. Причини, підготовка та проведення правової реформи в Україні.
15. Реформування структури правоохоронних органів та суддівської гілки влади.



## РОЗДІЛ 9. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

### 9.1. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

#### ДО БЛОКУ 1. ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

1. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
2. Гапотій В.Д., Попенко Я.В. Термінологічний словник-довідник з дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн»: навч. посіб. Мелітополь, 2014. 280 с.
3. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: Істина, 2005. 768 с.
4. Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для юридичних вузів і факультетів / уклад. Г.Г. Демиденко. Харків: Легас, 2002. 130 с.
5. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час): навч. посіб. / за ред. Б.Й. Тищика. Львів: Світ, 2006. 696 с.
6. Маймескулов Л.М., Тихоненков Д.А., Россіхін В.В., Власенко С.І. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Харків: Право, 2011. 520 с.
7. Орленко В.І., Орленко В.В. Історія держави і права зарубіжних країн: посіб. для підготовки до іспитів. Київ: Вид ПАЛИВОДА А.В., 2008. 244 с.
8. Попенко Я.В., Гапотій В.Д. Історія держави і права зарубіжних країн: навчально-методичний посібник. Мелітополь: Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 440 с.
9. Попенко Я.В., Гапотій В.Д., Куйбіда Є.О. Історія держави і права зарубіжних країн (Стародавній світ та доба Середньовіччя): підручник для студентів вищих навчальних закладів. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б.Хмельницького, 2015. 603 с.
10. Страхов М.М. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. для студ. юридичн. спеціал. вищ. закл. освіти. Харків: Право, 2001. 416 с.
11. Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Львів: «Новий Світ-2000», 2008. 475 с.
12. Шостенко І.І., Шостенко О.І. Історія держави і права зарубіжних країн: навч.-метод. посіб. Київ: МАУП, 2003. 104 с.

#### ДО БЛОКУ 2. ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

13. Бойко І.Й., Кобилецький М.М., Ясінська Л.З. Історія держави: право України: практикум для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів України. Дрогобич: Коло, 2011. 332 с.
14. Іванов В.М. Історія держави і права України: підручник. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с.
15. Історія держави і права України. Академічний курс: підручник: у 2-х т. / за ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. Київ: Ін Юре, 2000. Т. 1. 648 с.
16. Історія держави і права України. Академічний курс : підручник: у 2 т. / за ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. Київ: Ін Юре, 2000. Т. 2. 580 с.
17. Сокальська О.В. Історія держави і права України: навчально-методичний посібник. Київ: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2014. 152 с.
18. Терлюк І.Я. Історія держави і права України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2011. 944 с.
19. Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т. / за ред. В.Д. Гончаренка. Київ: Ін Юре, 1997. Т. 1: 3 найдавніших часів до початку ХХ ст. 464 с.
20. Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т. / за ред. В.Д. Гончаренка. Київ: Ін Юре, 1997. Т. 2: Лютий 1917 р. – 1996 р. 800 с.

### 9.2. ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА

#### ДО БЛОКУ 1. ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

21. Бачур Б.С. Історія держави і права зарубіжних країн: навч.-метод. посіб. Одеса: Астропринт, 2007. 72 с.

22. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн (Держава і право епохи станово-кастового суспільства): навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів. Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 2000. 340 с.
23. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2013). Київ: «Слово», 2014. 1056 с.
24. Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для юридичних вузів і факультетів / уклад., заг. ред. Г. Г. Демиденко. Харків: Легас, 2002. 130 с.
25. Кучма В.В. Государство и право Древнего мира и Средних веков. Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного университета, 2001. 548 с.
26. Кучма В.В. Государство и право Нового времени (XVII – XIX вв.): курс лекцій. Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного университета, 2002. 360 с.
27. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. для студ. юр. вузів та фак-тів. Київ: Вентурі, 2007. 304 с.
28. Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. ХХ століття: Підруч. для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.
29. Попенко Я.В., Царькова О.В. Навчально-методичний посібник: Робочий зошит до навчальної дисципліни «Історія держави зарубіжних країн». Мелітополь, 2018. 80 с.
30. Попенко Я.В., Гапотій В.Д. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн». – Мелітополь: «Експрес-друк» ПП Белень В.В., 2012. 59 с.
31. Попенко Я.В. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» [Електронний ресурс]: галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право, перший рівень вищої освіти. Мелітополь: МДПУ імені Б. Хмельницького, 2019. 76 с.
32. James Ph.S. Introduction to English Law. L., 1989.
33. Kiralfi A. The English Legal System. L., 1990.
34. Horn N. German Private and Commercial Law. Oxford, 1982.
35. Certoma G. L. The Italian Legal System. L., 1984.
36. Cass R. Sunstein, Designing Democracy: What Constitutions Do (Oxford: Oxford University Press, 2001).
37. Book of the States. – 1992-1993. Council of State Governments. – 1993. – P. 233-234.
- ДО БЛОКУ 2. ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ**
38. Антологія української юридичної думки: в 10 т. / за ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: Юридична книга, 2002. 592 с.
39. Гавриленко О.А. Античні держави Північного Причорномор'я: біля витоків вітчизняного права (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.). Монографія. Харків: Парус, 2006. 352 с.
40. Грищук В.К. Кодифікація кримінального законодавства України: проблеми історії і методології. Львів: Світ, 1992. 168 с.
41. Заруба В.М. Історик держави і права України академік М.Є. Слабченко (1882–1952): Монографія. Дніпропетровськ: ПП «Ліра ЛТД», 2004. 456 с.
42. Історія української Конституції / упоряд. А. Слюсаренко, М. Томенко. Київ: Право, 1997. 464 с.
43. Конституція України. Київ: Юрінком, 1996. 80 с.
44. Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України, 1917–1920: навч. посіб. Київ: Либідь, 1997. 208 с.
45. Кульчицький В.С., Настюк М.І., Тишик Б.Й. Історія держави і права України. Львів: Світ, 1996. 296 с.
46. Права за якими судиться малоросійський народ, 1743 / відп. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ, 1997. 547 с.
47. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Київ: Юридична література, 2002. 464 с.

48. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Київ: Юридична література, 2002. 560 с.
49. Статут Великого князівства Литовського 1588 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Київ: Юридична література, 2002. 560 с.
50. Тищик Б.Й. Історія держави і права Австрії та Австро-Угорщини (X ст. – 1918 р.). Львів, 2003. 80 с.
51. Українське державотворення: невитребуваний потенціал: словник-довідник / за ред. О.М. Мироненка. Київ: Либідь, 1997. 560 с.
52. Український парламентаризм: минуле і сучасне / за ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: Парламентське вид-во, 1999. 368 с.
53. Попенко Я.В. «Українське питання» під час роботи Паризької мирної конференції: невикористані шанси та втрачені можливості (січень 1919 – січень 1920 рр.) // Актуальні проблеми історії України нової і новітньої доби : монографія. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. С. 131–164. (338 с.).
54. Словник історичних термінів та понять / укладачі Л.І. Полякова, Я.В. Попенко. Мелітополь, 2009. 233 с.
55. Попенко Я.В. Методичні рекомендації з дисципліни «Історія держави і права України». Мелітополь, 2017. 63 с.
56. Попенко Я.В., Царькова О.В. Навчально-методичний посібник: Робочий зошит до навчальної дисципліни «Історія держави і права України». Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2018. 80 с.
57. Попенко Я.В. Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Історія держави і права України» [Електронний ресурс]: галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право, перший рівень вищої освіти. Мелітополь: МДПУ імені Б. Хмельницького, 2019. 92 с.

## РОЗДІЛ 10. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ

### ДО БЛОКУ 1. ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

1. <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/23271/1/Posibnuk%20Grubinko.pdf>
2. <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/4571/>
3. <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/6308/>
4. [http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/837/1/830\\_IR.pdf](http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/837/1/830_IR.pdf)
5. [http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com\\_k2&view=item&id=165:denna-forma-navchannya&Itemid=151](http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=165:denna-forma-navchannya&Itemid=151)
6. [http://library.nlu.edu.ua/POLN\\_TEXT/CUL/13-Istor\\_derzh\\_prava\\_Bostan.pdf](http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/13-Istor_derzh_prava_Bostan.pdf)
7. [http://maup.com.ua/assets/files/lib/book/pr3\\_06.pdf](http://maup.com.ua/assets/files/lib/book/pr3_06.pdf)
8. <http://studies.in.ua/istorija-derzhavy-ta-prava-zarubizhnyh-krain-lekcii.html>
9. <https://audioknig.su/literatura/14838-istoriya-derzhavi-i-prava-zarubizhnix-krayin.html>
10. [https://pidruchniki.com/82499/pravo/zagalna\\_istoriya\\_derzhavi\\_i\\_prava\\_zarubizhnih\\_krayin](https://pidruchniki.com/82499/pravo/zagalna_istoriya_derzhavi_i_prava_zarubizhnih_krayin)
11. <https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/idp/NP-IDP-sxemu.pdf>
12. [https://www.youtube.com/playlist?list=PL47\\_m\\_Ga4Aecv3idIws5AjdqvBVVQj6\\_f](https://www.youtube.com/playlist?list=PL47_m_Ga4Aecv3idIws5AjdqvBVVQj6_f)
13. Відео лекція «Історія государства и права зарубежных стран» (<https://www.youtube.com/watch?v=A4vIMHipyae>);
14. Відео лекція «Історія держави і права зарубіжних країн. Період Середньовіччя» (автор Кудін С.В.) (<https://www.youtube.com/watch?v=23Kj8Ec6fSQ>);
15. Відео лекція «Історія держави і права зарубіжних країн. Стародавній Єгипет та Вавилон» (автор Кудін С.В.) (<https://www.youtube.com/watch?v=zZHw7ia6Ylo>).
16. Відео матеріал «Великій Хартії Вольностей 800 років. Випуск 36» (<https://www.youtube.com/watch?v=4WNFGIP6-1U>);
17. Відео матеріал «Війна за Незалежність та утворення США. Нова історія» (<https://www.youtube.com/watch?v=T64hF4T1Zoc>) та ін.
18. Відео матеріал «Декларація незалежності США» (<https://www.youtube.com/watch?v=l2Dz9Fq3JKI>);
19. Історія держави і права зарубіжних країн (Аудіокнига). Навчальний посібник / під ред. доктора юридичних наук, професора Джужи О.М. ([https://www.youtube.com/watch?v=TMLizcx7teA&list=PL47\\_m\\_Ga4Aecv3idIws5AjdqvBVVQj6\\_f%5D](https://www.youtube.com/watch?v=TMLizcx7teA&list=PL47_m_Ga4Aecv3idIws5AjdqvBVVQj6_f%5D));

### ДО БЛОКУ 2. ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

58. <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/3930/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84.%20%D0%BE%D1%81%D1%82..pdf>
59. [http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/7986/1/I\\_Sribnyak\\_Ya\\_Popenko\\_R\\_2019\\_57\\_IFF.pdf](http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/7986/1/I_Sribnyak_Ya_Popenko_R_2019_57_IFF.pdf)
60. <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/8455/1/%D0%86%D0%94%D0%9F%D0%A3%20%D0%97%D0%BE%D1%88%D0%B8%D1%82.pdf>
61. <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/8456/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%86%D0%94%D0%9F%D0%A3.pdf>
62. [http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com\\_k2&view=item&id=158:denna-forma-navchannya&Itemid=151](http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=158:denna-forma-navchannya&Itemid=151)
63. [http://lutsk-ntu.com.ua/sites/default/files/istoriya\\_derzhavi\\_i\\_prava\\_ukrayini\\_lekciyi.pdf](http://lutsk-ntu.com.ua/sites/default/files/istoriya_derzhavi_i_prava_ukrayini_lekciyi.pdf)
64. [http://maup.com.ua/assets/files/lib/book/p09\\_24.pdf](http://maup.com.ua/assets/files/lib/book/p09_24.pdf)
65. <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-106.html>
66. [http://sites.znu.edu.ua/ua\\_statehood\\_history/sereda/Microsoft\\_Word\\_-\\_zakharhenko\\_p\\_\\_storVya\\_derzhavi\\_V\\_prava\\_ukra\\_ni.pdf](http://sites.znu.edu.ua/ua_statehood_history/sereda/Microsoft_Word_-_zakharhenko_p__storVya_derzhavi_V_prava_ukra_ni.pdf)
67. <http://studies.in.ua/ru/istorija-derzhavy-ta-prava-ukrainy-lekcija.html>

68. <https://studfile.net/preview/5259610/>

69. Аудіо лекція «Жовтневий збройний переворот і утворення Радянської держави і права» (Аудіокнига) <https://www.youtube.com/watch?v=ZN13Vcvm24Y>.

70. Документальний фільм «Україна. Народження нації» в 4-х частинах тощо <https://www.youtube.com/watch?v=eydHXfo5hnc>.

71. Телепроект телеканалу Інтер «Історія України» <http://resource.history.org.ua/item/0013395>;